

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Edita JANKUVIENĖ

**NAUJŲ GYVENAMŲJŲ ERDVIŲ (GYVENVIEČIŲ IR SODYBŲ)
KŪRIMO NEURBANIZUOTOSE TERITORIJOSE STRATEGIJA**

Magistro darbas

Šiauliai, 2010

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Edita JANKUVIENĖ

**NAUJŲ GYVENAMŲJŲ ERDVIŲ (GYVENVIEČIŲ IR SODYBŲ)
KŪRIMO NEURBANIZUOTOSE TERITORIJOSE STRATEGIJA**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, vadyba ir verslo administravimas (03S1)
Šaka- viešasis administravimas**

Teigiu, kad magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu vadybos studijų programos magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas:

Magistro darbo autorius: Edita Jankuvienė
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas: Doc. dr. Jonas Jasaitis
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Magistro darbe apžvelgiamos naujos gyvenamųjų namų bei gyvenviečių statybos plėtros tendencijos. Tyrimo tikslas - išnagrinėti naujų gyvenamųjų erdvių (gyvenviečių ir sodybų) kūrimo neurbanizuotose teritorijose problemas, remiantis Mažeikų rajono savivaldybės atvejo analize ir apžvelgti naujų gyvenamųjų erdvių (gyvenviečių ir sodybų) kūrimo neurbanizuotose teritorijose strategines problemas.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros, statistinių duomenų bei spaudos pranešimų turinio analizė, sociologinė apklausa (anketavimas, interviu), tyrimo duomenų apdorojimas matematinės statistikos ir grafinais metodais, išvadų bei rekomendacijų formulavimas.

Tyrimas atliktas 2008 – 2010 metais. Sociologinė apklausa vykdyta Telšių apskrities Mažeikių rajono savivaldybėje.

Darbe aptariami neurbanizuotų teritorijų plėtros teoriniai aspektai: teritorijų planavimo principai, neurbanizuotų teritorijų plėtra regionų plėtros kontekste, neurbanizuotų teritorijų vaidmuo poindustrinėje visuomenėje, kaimo plėtros politika. Analizuojami darnios bei subalansuotos plėtros principai. Akcentuojamas vieningos gyvybinės erdvės kūrimas bei tolygi visos šalies plėtra įgyvendinant vieną svarbiausių šiuolaikinių kaimo funkcijų – rezidencinę. Apibendrinamos naujų gyvenviečių bei sodybų kūrimo idėjos bei jų pritaikomumas Telšių apskrityje. Taip pat išryškinamos ilgalaikių strateginių plėtros planų kūrimo bei įgyvendinimo spragos, akcentuojama savivaldos problema, pabrėžiama bendruomenių veiklos svarba.

Praktinėje darbo dalyje atliekama Mažeikių rajono kaimų bei miestelių gyventojų bei atsakingų savivaldybės darbuotojų apklausos duomenų analizė, pateikiamos išvados ir rekomendacijos. Tyrimas atskleidė keliamos problemos svarbą, atskleidė pagrindinius sunkumus, su kuriais susiduria neurbanizuotų teritorijų gyventojai, išryškino naujai besiformuojantį šiuolaikinės sodybos modelį.

Darbas reikšmingas tuo, kad neurbanizuotų teritorijų plėtrai tiek Mažeikių rajono savivaldybėje, tiek ir visoje Lietuvoje dėmesio skiriama labai mažai. Apibendrinančių tyrimų apie tai, kokia turėtų būti šiuolaikinė sodyba ar gyvenvietė yra labai mažai.

Raktiniai žodžiai: bendruomenė, gyvenvietė, kaimo plėtra, savivaldybė, sodyba, subalansuota plėtra.

SUMMARY

New expansion tendencies of homesteads and even settlements construction are investigated in the current master thesis. Aim of research – to investigate the establishment of new residential areas (settlements and homesteads) problems in non-urbanized areas, referring to Mažeikiai region municipality case study; also to investigate strategic problems of establishment of new residential areas (settlements and homesteads).

Methods of investigation: analysis of the scientific publications, statistical indicators and media publications, societal inquiry (survey, interview), data processing with the help of mathematical statistics and graphical methods, formulating of conclusions and recommendations.

The investigation was carried out in 2008 – 2010. Societal inquiry was performed in Mažeikiai region municipality of Telšiai region.

Theoretical aspects of the development of non-urbanized areas are discussed in the thesis: the principles of the territory planning, development of non-urbanized areas in the context of regional development, the role of non-urbanized areas in the postindustrial society, the politics of rural development. The principles of sustainable development are also analyzed. Homogenous vital space creation and equal development of the country as a whole are emphasized for realizing the residential function - one of the most important function of today's rural. New homesteads and settlements establishment ideas and possibilities to apply them in Telšiai region are summarized. The establishment and implementation drawbacks of long-term strategic planning are highlighted, self-government problem is stressed and the importance of community activity is emphasized.

The data analysis of the inquiry of rural residents of Mažeikiai region and the interview of the responsible municipality representatives is carried out, conclusions and recommendations are presented in the practical part of the thesis. The inquiry revealed the importance of the problem raised, highlighted the main difficulties rural residents have to deal with, and pointed out the new model of the rural homestead.

The thesis is valuable because very little attention is given to the expansion of non-urbanized areas both in Mažeikiai region and in Lithuania as a country as well. There is a lack of generalizing research on this.

Keywords: community, settlement, rural development, self-government, homestead, sustainable development.

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	6
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	7
PRIEDŲ SĄRAŠAS.....	9
PAGRINDINĖS SĄVOKOS.....	10
ĮVADAS.....	12
1. Neurbanizuotų teritorijų plėtros teoriniai aspektai.....	15
1.1 Teritorijų planavimo principai.....	15
1.2 Neurbanizuotų teritorijų plėtra darnios regionų plėtros kontekste	17
1.3 Neurbanizuotų teritorijų vaidmuo poindustrinėje visuomenėje.....	20
1.4 Šiuolaikinė lietuviška sodyba užmiestyje.....	23
1.5 Kaimo plėtros politika Lietuvoje.....	24
1.5.1 Kaimo plėtros programos.....	25
1.6 Savivaldos problema.....	28
2. Telšių regiono plėtros plano analizė.....	33
2.1 Plėtros plano SSGG analizė.....	34
2.2 Savivaldybių ir VVG veikla Telšių apskrityje.....	36
3. Mažeikių rajonas – probleminė teritorija.....	38
3.1 Statybos, remonto ir renovacijos darbų Mažeikių rajone apžvalga.....	39
4. Naujų gyvenviečių bei sodybų kūrimo idėjos viešojoje erdvėje.....	42
4.1 Naujų gyvenviečių bei sodybų kūrimo idėjų pritaikomumas Telšių apskrityje.....	42
4.2 Projekto „Giminės sodyba“ įgyvendinimui reikalingos priemonės.....	44
5. Gyvenamųjų namų statyba mažesniuose miestuose, miesteliuose ir kaimo vietovėse.....	46
5.1 Tyrimui pasirinkto regiono ir respondentų charakteristika.....	46
5.2 Tyrimo rezultatų analizė.....	51
5.2.1 Tyrimo rezultatų analizės apibendrinimas.....	62
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	63
LITERATŪRA.....	66
PRIEDAI.....	72

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Telšių apskrities Laisvos valstybinės žemės (LVŽ) plotų suvestiniai duomenys

2 lentelė. Gyventojų skaičius metų pradžioje pagal administracinę teritoriją, lytį ir metus

3 lentelė. Šiuolaikinės sodybos, kurioje nevykdoma gamybinė veikla, dalys ir respondentų pasiskirstymas (vnt.)

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1 pav. Regionalizacijos poveikio ekonominei plėtrai modelis
- 2 pav. Didžiųjų Lietuvos miestų gyventojų apklausos duomenys
- 3 pav. Visuomenės raidos etapai
- 4 pav. „Keturių atramų modelis“
- 5 pav. Programos finansavimas
- 6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietovę (vnt.)
- 7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal turimą nekilnojamąjį turtą (proc.)
- 8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal turimo sklypo dydį (proc.)
- 9 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pageidaujamus ir esamus atstumus iki artimiausios sodybos (proc.)
- 10 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal turimus pastatus (proc.)
- 11 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal planuojamus statyti ir remontuoti pastatus (vnt.)
- 12 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal nekilnojamo turto įsigijimo laikotarpį (proc.)
- 13 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbų tipą (vnt.)
- 14 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal informacijos trūkumą (proc.)
- 15 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal siūlomų statybinių bei apdailos medžiagų kokybės ir įvairovės vertinimą (proc.)
- 16 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo jėgos pasiūlos vertinimą (proc.)
- 17 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal sodybos stiliaus formavimą (proc.)
- 18 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal siūlomų individualių namų ir gamybinių pastatų projektų vertinimą (proc.)
- 19 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal informacijos apie šiuolaikinę sodybą pakankamumą (proc.)
- 20 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal kai kuriuos pageidaujamus sodybų elementus (proc.)
- 21 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal poreikį sodyboje turėti vaikų žaidimų aikštelę (proc.)
- 22 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal aktyvaus poilsio elementus sodyboje (proc.)
- 23 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal poreikį aptverti sodybą (proc.)
- 24 pav. Gyventojų skaičius pagal gyvenamąją vietovę
- 25 pav. Migracijos gyvenamojoje vietovėje vertinimas
- 26 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal centralizuotų paslaugų teikimą (vnt.)
- 27 pav. Bendrojo lavinimo mokyklų skaičius rajone pagal mokslo metus

28 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal atstumus iki artimiausios mokyklos (vnt.)

29 pav. Asmens sveikatos priežiūros įstaigos rajone pagal metus

30 pav. Privačių asmens sveikatos priežiūros įstaigų skaičius rajone pagal metus

PRIEDŲ SĄRAŠAS

- 1 priedas.** Verslo, pramonės ir kaimo plėtros sektoriaus SSGG analizė.
- 2 priedas.** Neurbanizuotų teritorijų plėtros idėjos pagal laikmetį.
- 3 priedas.** Valstybinės žemės fondas metų pradžioje.
- 4 priedas.** Gyvenamųjų namų statyba mažesniuose miestuose, miesteliuose ir kaimo vietovėse (anketa).
- 5 priedas.** Klausimynas savivaldybių darbuotojams, kuruojantiems statybų, remonto bei renovacijos darbus bei architektūros ir urbanistikos skyriaus darbuotojams.

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Bendruomenė – atitinkamoje teritorijoje nuolat gyvenantys asmenys, susieti bendrais viešaisiais poreikiais ir interesais. (Šaltinis: LR vietos savivaldos įstatymas [interaktyvus] [žiūrėta 2010-04-13], prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=240620)

Gyvenvietė – gyvenamoji vieta, vienas iš smulkesnių Lietuvos administracinių teritorinių vienetų. (Šaltinis: Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus] [žiūrėta 2010-03-28], prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/startas.htm>)

Kaimo plėtra – kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas, kaimo ūkinės ir socialinės struktūros, taip pat bendruomeninių ryšių tobulinimas siekiant užtikrinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, saugoti ir kurti darbo vietas kaimo vietovėse, saugoti ir puoselėti etninę kultūrą, kraštovaizdį bei gamtinę aplinką. (Šaltinis: Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas [interaktyvus] [žiūrėta 2010-03-28], prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=171174)

Nacionalinė regioninė politika – valstybės institucijų ir kitų subjektų tikslinė veikla, kuria daromas diferencijuotas poveikis valstybės regionų socialinei ir ekonominei plėtrai siekiant mažinti regionų socialinius ir ekonominius skirtumus bei išsivystymo netolygumus pačiuose regionuose, skatinti visoje valstybės teritorijoje tolygią ir tvarią plėtrą. (Šaltinis: Regioninės plėtros įstatymas [interaktyvus] [žiūrėta 2010-03-28], prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298580)

Probleminė teritorija – Vyriausybės išskirta tikslinė nacionalinės regioninės politikos įgyvendinimo teritorija, turinti specifinių socialinių ir (ar) ekonominių problemų, atitinkančių Vyriausybės nustatytus probleminių teritorijų išskyrimo kriterijus. (Šaltinis: Regioninės plėtros įstatymas [interaktyvus] [žiūrėta 2010-03-28], prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298580)

Regionas – vientisa valstybės teritorijos dalis, kurioje įgyvendinama nacionalinė regioninė politika. (Šaltinis: Regioninės plėtros įstatymas [interaktyvus] [žiūrėta 2010-03-28], prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298580)

Regioninė politika - svarbi viešosios politikos dalis, kuria siekiama sumažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų. Vykdamas regioninę politiką, labiau išsivystę regionai pasidalija dalimi savo išteklių su skurdesniais. (Šaltinis: Vidaus reikalų ministerija. Regioninė politika: Samprata, tikslas, prioritetinės kryptys, įgyvendinimo teorijos. [interaktyvus] [žiūrėta 2010-03-28], prieiga per internetą: <http://www.vrm.lt/nrp/index.php?id=162>)

Savivaldybė – valstybės teritorijos administracinis vienetas, turintis juridinio asmens statusą bei Lietuvos Respublikos Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, įgyvendinamą per savivaldybės tarybą. (Šaltinis: LR vietos savivaldos įstatymas [interaktyvus] [žiūrėta 2010-04-13], prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=240620)

Sodyba – vieta, žemė apie namus su visais trobesiais. (Šaltinis: Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus] [žiūrėta 2010-03-28], prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/startas.htm>)

Subalansuota plėtra - ilgalaikė, nuolatinė visuomenės plėtra, siekiant tenkinti žmonijos poreikius dabar ir ateityje, racionaliai naudoti ir papildyti gamtos išteklius, išsaugoti Žemę būsimoms kartoms. (Šaltinis: LR Vyriausybės patvirtinti Nacionalinės subalansuotos plėtros komisijos nuostatai (2000) [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-29], prieiga per internetą: <http://www.am.lt/VI/files/0.809158001219145819.pdf>)

IVADAS

Darbo aktualumas. Bene didžiausios mieste gyvenančiųjų problemos – gyvenimas uždaroje ir tam tikra prasme izoliuotose patalpose bei nuolatinis skubėjimas. Kaip pažymi J. Jasaitis, vis geriau suvokiama, kokius nuostolius atneša visuomenės atitolimas nuo gamtos, kurį sąlygoja gyvenimas industrinėje aplinkoje [10, p. 87]. Autorius apibendrina, jog žmonės vis dažniau ima laikytis sveiko gyvenimo būdo, turiningiau leisti laisvalaikį, daugiau dėmesio skiria šeimai, vaikų ugdymui. Be to, nebenorima kvėpuoti užterštu oru ir nuolat girdėti triukšmą. Transporto „kamščiai“ verčia eikvoti daug laiko vykstant į darbą ir grįžtant į namus, ankštuose gyvenamuosiuose rajonuose sunku pailsėti po darbo, nėra vietos vaikų žaidimų ir sporto aikštelėms ir t. t. [10, p. 88]. Pamažu grįžtama prie tikrųjų vertybių – sveikatos bei šeimos puoselėjimo.

Tam puikiai pasitarnauja gyvenimas kaimiškoje arba mažai urbanizuotoje vietovėje. Čia yra visos galimybės sveikos gyvensenos principams įgyvendinti. Žmonės kraustosi gyventi į sodų bendrijas, kaimus, vienkiemius. Keičiama žemės ūkio žemės paskirtis ir kyla nauji pavieniai gyvenamieji namai bei naujos gyvenvietės. Tai sąlygoja ne tik puoselėjamos minėtos poindustrinės visuomenės vertybės, bet ir nuolat brangstantis pragyvenimas mieste, bedarbystė.

Deja, Lietuvoje vis dar nėra vieningos neurbanizuotų teritorijų plėtros bei naujų gyvenviečių ar sodybų kūrimo strategijos, todėl dažniausiai matome „chaotiškas“ statybas, kurios darto bendrą kraštovaizdį ir ateityje sukels gausybę socialinių, kultūrinių, gamtosauginių ir netgi technologinių problemų būsimiesiems jų gyventojams. Siekiant įgyvendinti šiuolaikiniam kaimui taikytinas funkcijas, apibrėžtas Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centre atliktų tyrimų išvadoje [6, p. 24], būtina kurti ir įgyvendinti tinkamos neurbanizuotų teritorijų plėtros strategiją. Naujų lietuviškų sodybų kūrimas šiandien neįmanomas be sutvarkytos infrastruktūros, gero susisiekimo, informacinių technologijų tiekimo ir kt. Žmonės nori gyventi vietovėse, kur yra sutvarkyta ir saugi aplinka, išvystyti transporto tinklai ir teikiamos aukštos kokybės kultūros, rekreacinės ir kitos paslaugos.

Mokslinė problema ir jos ištyrimo lygis. Darbe nagrinėjama problema, kuri darosi vis aktualesnė šiandieninėje visuomenėje. Akivaizdu, kad kaimo plėtrai skiriama per mažai dėmesio, vis dar suvokiant kaimą tik kaip žemės ūkio veiklos erdvę. Keliami klausimai dėl kraštovaizdžio puoselėjimo ir tautinio paveldo problemų, kuriant bei renovuojant gyvenvietes ar sodybas.

Sukūrus ir įgyvendinus tinkamą neurbanizuotų vietovių plėtros strategiją, žymiai pagerėtų gyvenimo sąlygos kaimiškose teritorijose. Siekiant atgaivinti kaimus, būtų gerinama

infrastruktūra, puoselėjimas kraštovaizdis, rūpinamasi ekologija bei aplinkosauga ir sveika gyvensena. Skatinant užimtumą kaime, neturėtų būti koncentruojamasi vien ties žemės ūkiu, o skatinama amatų plėtra, ekologinis ūkininkavimas ir įvairūs netradiciniai verslai.

Tokia strategija reikalinga norint išsaugoti kultūros paveldą, tautiškumą, patriotiškumą ir visas nacionalines bei žmogiškąsias vertybes, kurių lopšys nuo seno buvo kaimas. Be to, neurbanizuotos teritorijos taptų kur kas patrauklesnėmis tiek Lietuvos gyventojams tiek turistams, lankantiems mūsų šalį: nebeliktų apleistų ir sugriuvusių pastatų, likusių po sovietinės sistemos žlugimo ir kolūkių panaikinimo; gerokai sumažėtų bei galų gale visai išnyktų apleisti ir dirvonuojantys nederlingi laukai.

Darbo naujumas. Būtina pagaliau ne tik atsisakyti pasenusio požiūrio į kaimą, kaip pirminės žemės ūkio veiklos vietą, bet ir naujai įvertinti gyvenamųjų zonų projektavimą bei plėtros perspektyvas. Atsižvelgiant į pokyčius visuomenėje, būtina keisti ir architektūrinius sodybų bei jų aplinkos formavimo sprendimus. Tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjami naujo tipo gyvenviečių bei sodybų kūrimo ar renovacijos klausimai, Mažeikių rajono savivaldybėje nebuvo atliekama. Gauti tyrimų rezultatai padeda geriau suvokti, su kokiomis problemomis susiduria nusprendusieji statyti gyvenamuosius namus ar renovuoti turimus, atskleidžia respondentų nuomonę apie šiuolaikinių sodybų kūrimą ir kt.

Darbo objektas: besikeičiantis visuomenės požiūris į gyvenamąją vietą ir būstą.

Darbo dalykas: naujo tipo gyvenviečių plėtros idėjos ir galimybės Mažeikių rajono savivaldybėje.

Darbo tikslas: išnagrinėti naujų gyvenamųjų erdvių (gyvenviečių ir sodybų) kūrimo neurbanizuotose teritorijose problemas, remiantis Mažeikių rajono atvejo analize. O taip pat išnagrinėti naujų gyvenamųjų erdvių (gyvenviečių ir sodybų) kūrimo neurbanizuotose teritorijose strategines problemas.

Atsižvelgiant į tyrimo tikslą, iškelta hipotezė: įgyvendinant naująsias šiuolaikinio kaimo funkcijas spręstųsi būsto problemos, kurtųsi naujos darbo vietos, regionas taptų patrauklesne vieta gyventi.

Darbo uždaviniai:

1. Apžvelgti mokslinę literatūrą bei statistinę informaciją apie neurbanizuotų bei iš dalies urbanizuotų teritorijų (vienkiemių, kaimiškųjų gyvenviečių, miestelių ir kitų atokesnių vietovių) vaidmens pokyčius poindustrinėje (žinių ir kūrybos) visuomenėje.

2. Atskleisti šiuolaikinės europinės kaimo plėtros politikos esminius bruožus bei išryškinti kaip jie įgyvendinami Lietuvos Respublikoje ir koks vaidmuo pertvarkant statybų strategiją tenka vietos savivaldos institucijoms.
3. Išnagrinėti kaip šie klausimai pateikiami Telšių krašto strateginės plėtros plane 2006 – 2013 metams.
4. Išanalizuoti, kaip poindustrinės visuomenės kūrimo procesus ir naujų kaimiškųjų vietovių vaidmenį nušviečia vietinė spauda.
5. Iširti Mažeikių rajono savivaldybės veiklą modernizuojant ir kuriant gyvenamąsias erdves ir apžvelgti kaip savivaldybė prisideda prie gyvenvietėse esančių visuomeninės paskirties objektų modernizavimo.
6. Apibendrinti naujas gyvenviečių ir sodybų kūrimo idėjas.

Tyrimo metodai:

- mokslinės literatūros, statistinių duomenų bei spaudos pranešimų turinio analizė;
- sociologinė apklausa (anketavimas, interviu), tyrimo duomenų apdorojimas matematinės statistikos ir grafiniais metodais, išvadų bei rekomendacijų formulavimas.

Tyrimo bazė ir imtis: tyrimas atliktas Mažeikių rajono savivaldybėje. Jame dalyvavo 29 respondentai (du savivaldybės atstovai, vienas statybos darbus atliekančios įmonės atstovas, dvidešimt keturi miestelių ir kaimų gyventojai).

Tyrimo etapai:

2008 m. rugsėjis - gegužė – mokslinės literatūros ir teisės dokumentų analizė.

2009 m. rugsėjis-gruodis – konstatuojamasis tyrimas.

2010 m. sausis-kovas – duomenų analizė, duomenų apdorojimas ir apibendrinimas, išvadų ir rekomendacijų formulavimas.

1. NEURBANIZUOTŲ TERITORIJŲ PLĖTROS TEORINIAI ASPEKTAI

Apie neurbanizuotų teritorijų plėtrą kalbama ir diskutuojama mažai. Sutinkama, kad toks reiškinytis yra, tačiau panašu, kad viskas palikta savieigai, neatsižvelgiant į tai, kokius padarinius gali sukelti (ir jau sukelia) valdžios institucijų abejingumas darniai ir subalansuotai visos šalies plėtrai, neišskiriant kaimo, miestelio ar miesto. Kalbant apie teritorijų planavimą apskritai, visur pabrėžiamas miestas ir jo plėtra bei vystymosi idėjos. Bet juk tie, kurie gyvena ne mieste, yra tos pačios valstybės piliečiai ir todėl formuojant teritorijų plėtros politiką būtina traktuoti šalį kaip vientisą teritoriją ir įvairius principus bei naujoves taikyti, tiek plečiant miestus, tiek ir pertvarkant neurbanizuotas teritorijas. Beje, Douwe J., Rentink H., Brunori G. ir kiti bendraautoriai pažymi, kad neurbanizuotų teritorijų plėtra nėra vien tik naujovės. Šis procesas apima ir istoriškai susiformavusias tendencijas, kurios galbūt buvo primirštos [3].

1.1 Teritorijų planavimo principai

XX amžiuje, sparčiai didėjant gyventojų skaičiui pasaulyje, itin aktualios tapo teritorijų planavimo problemos. E. Staniūnas apibendrina, kad XX a. pradžioje ir viduryje planavimas rėmėsi siekiu kuo geriau patenkinti žmonių poreikius. Autorius taip pat teigia, kad „dabar planavimas remiasi dar ir žmonių siekiu kuo labiau apsaugoti nuo savo pačių veiklos“ [16]. Šiandien teritorijų plėtra turėtų pirmiausiai remtis subalansuotumo principais. Pastaraisiais šimtmečiais augusi ekonomika bei didėjantis žmonių skaičiaus augimas sąlygojo vis intensyvesnį gamtinių išteklių naudojimą ir aplinkos teršimą. O darnus vystymasis apibrėžiamas kaip „vystimasis, kuris tenkina dabartinius visuomenės poreikius, nemažinant ateinančių kartų galimybių tenkinti savus poreikius“ [37]. Be jokios abejonės šiandien tai labai svarbu ir būtina, tačiau neįgyvendinama tol, kol žmogus realiai nesuvoks kokią žalą aplinkai daro (arba gali daryti) jo veikla. Taip yra todėl, kad žmogus yra atitolęs nuo gamtos. Šiandien daugelis vaikų, paauglių ir jaunuolių gamtą pažįsta iš vadovėlių ir jiems paprasčiausiai sunku suvokti kokie yra natūralūs gamtos ciklai ir kokią įtaką jiems daro žmogaus veikla.

Yra parengta bei ruošiama daug teisės aktų bei įvairiausių dokumentų, kurie reglamentuoja kaip reikėtų plėsti miestus, statyti naujus kvartalus ar renovuoti daugiabučius namus. Tačiau visiškai nekalbama apie naujų gyvenviečių planavimą bei statybą ar esamų renovaciją. Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje pateikiami darnaus vystymosi prioritetai:

1. nuosaikus ir darnus ūkio šakų ir regionų ekonomikos vystymasis;

2. socialinių ir ekonominių skirtumų tarp regionų viduje mažinimas išsaugant jų savitumą;
3. pagrindinių ūkio šakų (transporto, pramonės, energetikos, žemės ūkio, būsto, turizmo) poveikio aplinkai mažinimas;
4. daugiabučių namų modernizavimas ir šiluminės energijos sąnaudų būsto sektoriuje gerokas sumažinimas;
5. efektyvesnis gamtos išteklių naudojimas ir atliekų tvarkymas;
6. pavojaus žmonių sveikatai mažinimas;
7. pasaulio klimato kaitos ir jos padarinių švelninimas;
8. geresnės biologinės įvairovės apsauga;
9. geresnė kraštovaizdžio apsauga ir racionalus tvarkymas;
10. užimtumo didinimas, nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas;
11. švietimo ir mokslo vaidmens didinimas;
12. mokslinių tyrimų vaidmens didinimas ir veiksmingesnis tyrimų rezultatų taikymas, modernių, mažesni neigiamą poveikį aplinkai darančių gamybos ir informacijos technologijų kūrimas ir diegimas;
13. Lietuvos kultūrinio savitumo išsaugojimas [44].

J. Jasaitis siūlo kurti vieningą gyvybinę erdvę, kurioje atsižvelgiama į tai, ko reikia žmogui: „1) patogaus būsto, 2) galimybės dirbti, išreiškiant save įvairiapusiškoje kintančioje veikloje, 3) pilnaverčio laisvalaikio, išnaudojant daugelio dar nesuvoktus vietinius rekreacinius išteklius, 4) visapusiško aplinkos pažinimo, žmogaus bei gamtos sąveikos supratimo, apimančio ir ekosistemų ryšio suvokimą, 5) savosios tapatybės, apimančios tiek asmenybės nuostatas, tiek tautos siekius, suvokimo, 6) pastovaus saugumo jausmo, apimančio ir kraštovaizdžio vertingiausių savybių saugojimą bei puoselėjimą“ [7]. Kiekvienam turi būti suteikta galimybė rinktis – gyventi mieste ar šiuolaikiškoje sodyboje užmiestyje. Deja šiandien pasirinkę ne miesto gyvenimą, negali tikėtis jokios paramos iš valdžios bei valstybinės politikos.

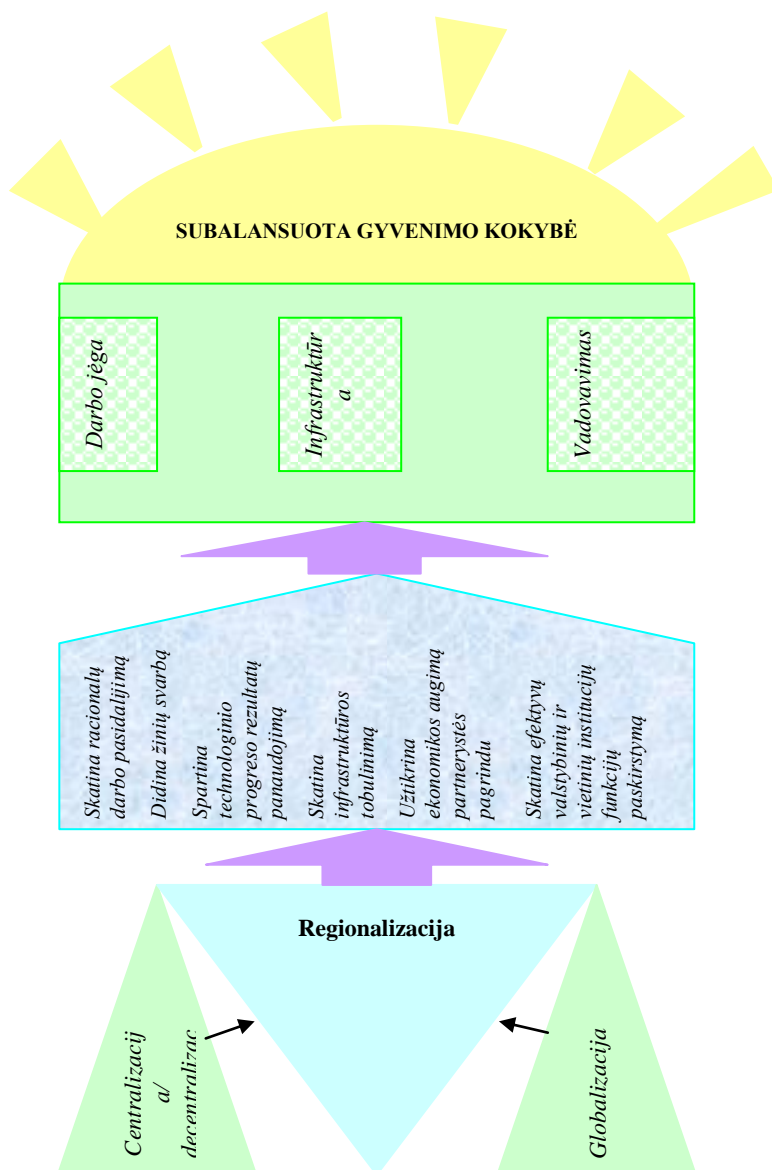
Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos ir Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto 2010 metais parengtoje Žaliojoje knygoje¹ teigiama, kad „XXI a. kaimo vizijoje kaimas nėra nei blogesnis, nei geresnis už miestą, jis tiesiog kitoks. Gyvenimo būdas kaime gerokai skiriasi nuo gyvenimo mieste, taigi ir gyvenimo kokybė turi būti matuojama kitais rodikliais“ [41]. Tai galima įvardinti kaip bandymą išgirsti ne mieste gyvenančiųjų problemas ir siekti jas pašalinti

¹ Oficialus Vyriausybės dokumentas, kuriuo visuomenė informuojama apie planuojamas politinių sprendimų kryptis, kol jos dar svarstomos [41]

atsižvelgiant į tai, kad ir Europos Sąjungos parama ateityje bus skirstoma remiantis kitokiais kriterijais nei iki šiol – bus koncentruojamasi ties regionine nauda: po 2013 m. ketinama paramą sutelkti tiems dalykams, kurie svarbūs visai ES ar kelias valstybes apimančiam regionui, vietos problemų sprendimą siūlant finansuoti iš nacionalinio biudžeto [41]. Vadinasi, itin svarbu prikelti naujam gyvenimui mūsų „merdinčius“ kaimus, kad patrauklūs, gyvi ir inovatyvūs regionai pritrauktų dar daugiau investicijų bei struktūrinių fondų paramos, galėtų plėstis ir būti visokeriopai naudingi valstybei.

1.2 Neurbanizuotų teritorijų plėtra darnios regionų plėtros kontekste

Visame pasaulyje vyksta postindustrializacijos, globalizacijos, integracijos procesai. Kartu su šiais procesais vyksta dar kitas - regionalizacijos procesas. Pagrindiniai veiksniai, skatinantys regionalizacijos procesą, t.y. centralizacija („iš viršaus į apačią“ valdymo metodas), kurią pakeičia decentralizacija („iš apačios į viršų“ valdymo metodas) bei globalizacija, turi didelę reikšmę skatinant regionalizacijos poveikį ekonominei plėtrai. Regionalizacijos pasekmės, t. y. didėjanti žinių svarba, spartėjantis technologinis progresas, infrastruktūros tobulinimas, bendradarbiavimas, laisvos rinkos bei valstybinės ir vietinės valdžios institucijų funkcijų efektyvesnis paskirstymas daro didelę teigiamą įtaką ekonominei plėtrai, o pastaroji veda prie subalansuotos gyvenimo kokybės (modelyje pavaizduotos saulės šviesa):

1 pav. Regionalizacijos poveikio ekonominei plėtrai modelis

Šaltinis: Šimelevič K., Bagdzevičienė R. (2002) Regionalizacijos procesas – vienas iš svarbiausių veiksnių, užtikrinančių regionų ekonominę plėtrą.

Tokiu būdu, regionalizacija gali padėti sklandžiai ir palaipsniui integruotis į pasaulinę ekonomiką. Sėkminga regionalizacija padidina konkurenciją, skatina užsienio investicijas, palengvina makroekonominės politikos koordinavimą. Regionų formavimas – tai laipsniškas įsijungimas į pasaulinę rinką. Tai sustiprina pagrindą subalansuotam bei teisingam augimui [31].

Subalansuotosios plėtos įgyvendinimo nacionalinėje ataskaitoje apibendrinama, kad remiantis Norvegijos aplinkos ministrės G. H. Brundtland idėjomis, buvo suformuluoti pagrindiniai subalansuotosios plėtos principai, išvardintos pagrindinės priemonės, reikalingos subalansuotosios plėtos nuostatomis įgyvendinti, numatytas strategijos įgyvendinimo mechanizmas bei parengtas pirminis subalansuotosios plėtos indikatorių sąrašas. Autoriai teigia,

kad subalansuoto gyvenimo strategija pagrįsta trimis pagrindinėmis nuostatomis, kurios „sutrumpintai skamba taip:

- žmonės nori ir gali ne tik išlikti, bet ir gyventi geromis ir pasiturimomis gyvenimo sąlygomis;
- iki šiol žmonija per mažai rūpinosi aplinka ir neracionaliai naudojo išteklius, todėl atsidūrė ties riba, keliančia pavojų jos pačios išlikimui;
- tolesnė visuomenės plėtra turi užtikrinti, kad ekonominės pažangos vaisiai bus naudojami ne tik paties žmogaus, bet ir aplinkos labui“ [37].

Kaip teigia Ž. Simanavičienė ir A. Kilijonienė [15], regionine politika siekiama ne regionų ekonominio ir socialinio gyvenimo išlyginimo, o yra stengiamasi laimėti visos šalies mastu. Tai reiškia, kad pagrindinis Lietuvos regioninės politikos ilgalaikis tikslas yra užtikrinti aukštą gyvenimo kokybę visos šalies teritorijos gyventojams [40]. Taigi ši politika vykdoma siekiant valstybinių tikslų, per konkrečių (regioninių) uždavinių įgyvendinimą. Apibendrinant regioninės politikos aspektus Europos kontekste A. Astrauskas cituoja Michel Barnier, Europos komisijos komisarą, atsakingą už regioninę politiką: “regioninė politika yra politika, skirta žmogui. Ji padeda žmonėms rasti darbo, užtikrina geresnę gyvenimo kokybę šalyse, regionuose, miestuose ir kaimuose. Tuo tikslu, tarp atsiliekančių regionų ir stambių ekonominio augimo centrų tiesiami greitkeliai ir paleidžiami greitaigiai traukiniai. Atokiausiuose regionuose kuriasi smulkios firmos. Tradiciniuose sunkiosios pramonės centruose atliekami aplinkosauginiai patobulinimai. Kaimo vietovėse auga ir stiprėja informacinė visuomenė. Priemiesčiuose plėtojamas mokslo ir laisvalaikio paslaugos. Ir tai yra tik keletas Europos regioninės politikos pavyzdžių“ [18]. Regioninė politika apibrėžiama ir kaip visuma priemonių, užtikrinančių vienodą gyvenimo lygį ir sąlygas visiems piliečiams, neatsižvelgiama į tai, kurioje šalies vietoje jie gyvena. Taigi regioninė politika suprantama kaip teritoriškai diferencijuotas šalies socialinės, ekonominės ir ekologinės raidos ir krašto tvarkymo reguliavimas, siekiant kuo geriau išnaudoti vietos sąlygų ypatumus ir išlyginti gyvenimo kokybės regionines disproporcijas. Kartu ją galima traktuoti kaip visumą kryptingų priemonių sumažinti socialinius ir ekonominius regionų skirtumus [51].

Šiuos procesus būtina įvertinti tolygioje šalies plėtroje neišskiriant kaimiškų ar miesto teritorijų ir tinkamai įtraukti į Lietuvos regioninės politikos strategijos įgyvendinimą. Deja, Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategijos įgyvendinimo 2006 - 2007 metais ataskaitoje [39] pateiktuose uždaviniuose kalbama apie regioninių centrų pramonės ir verslo

įmonių konkurencingumo didinimą, diegiant naujoves ir naujas technologijas, palankių sąlygų verslui plėtotis, įmonėms kooperuotis ir verslo klasteriams kurtis regionų centruose sudarymą, verslui (regionų centruose) teikiamų paslaugų spektro, prieinamumo ir efektyvumo didinimą ir pan. Tai lyg ir prieštarauja subalansuotos plėtros principams, nes visos inovacijos bei priemonės gyvenimo kokybei užtikrinti koncentruojamos centruose, t.y. miestuose.

1.3 Neurbanizuotų teritorijų vaidmuo poindustrinėje visuomenėje

Visuomenei įžengus į naują – poindustrinę (žinių, kūrybos) raidos etapą turėtų kardinaliai keistis ir visuotinių vertybių bei prioritetų sistema. Labiausiai išprusę žmonės ėmė gręžtis į gamtą ir ieškoti prarasto ryšio su ja. Pastebimas „nenumaldomas žmogaus poreikis būti gamtoje“ [12, p. 20]. Daugeliui nebeužtenka leisti laisvalaikį gamtoje, iškylauti ar keliauti. Vis daugiau miestų daugiabučiuose gyvenančių žmonių mielai keičia būstą ir kraustosi gyventi į užmiesčiuose ir kaimuose esančius ar naujai statomus namus.

2007 m. kovo mėn. savaitraščio „Veidas“ užsakymu skambučių centras „Fonitel“ atliko apklausą, kurios duomenys aiškiai rodo, kad norinčių gyventi kaime yra:

VILNIAUS, KAUNO, KLAIPĖDOS, ŠIAULIŲ IR PANEVĖŽIO GYVENTOJŲ APKLAUSOS DUOMENYS	
Ar norėtumėte šiandien gyventi Lietuvos kaime? (proc.)	
Taip	25,6
Ne	64,8
Tik trumpai	6,3
Nežino	3,4
Ko, jūsų nuomone, labiausiai trūksta šiandieniniam Lietuvos kaimui? (proc.)	
Darbo vietų	29,4
Didesnės valstybės paramos	22,1
Saugumo	16,0
Kito ar nežino	32,5

2 pav. Didžiųjų Lietuvos miestų gyventojų apklausos duomenys
Šaltinis: [41].

Net ketvirtadalis miestiečių sutiktų gyventi kaime. Kaimiškos vietovės tampa miestuose dirbančiųjų tarnautojų ar verslininkų namais. Kaimas nebegali būti siejamas vien su žemės ūkio veikla ir jo teikiama produkcija. Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centre suformuluota šiuolaikinių kaimo funkcijų sistema [6]:

- rezidencinė,
- ekonominės veiklos daugiasektoriškumo ir neagrariinių veiklų dominavimo,
- relaksacijos ir rehabilitacijos,

- edukacinė (gamtinės aplinkos pažinimo ir asmenybės lavinimo),
- etnografinio ir dorovinio paveldo bei tautos tradicijų išsaugojimo,
- kraštovaizdžio puoselėjimo.

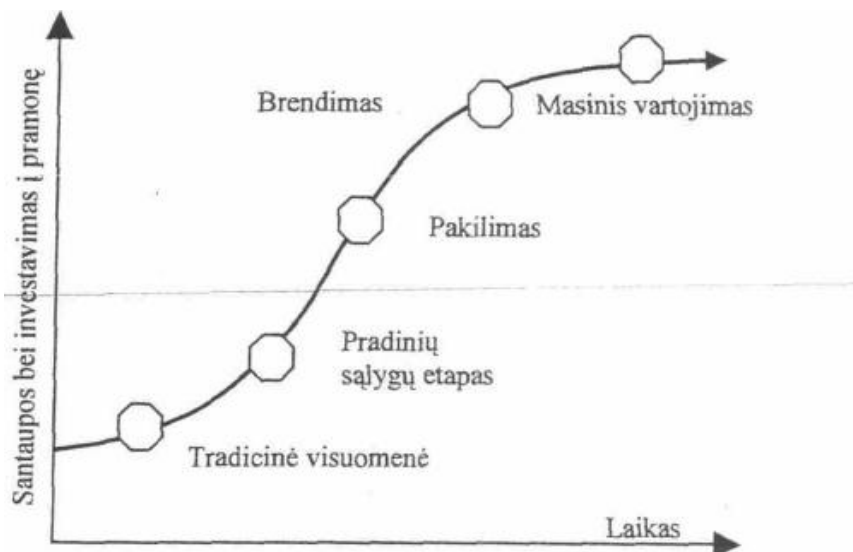
Vykdamas kaimo plėtros politiką būtina atsižvelgti ir į pakitusius visuomenės poreikius. G. Kuliešis ir D. Vidickienė siūlo „pereiti nuo sektorinio (šakinio) požiūrio prie teritorinio, į vietovę orientuoto požiūrio“ [28]. Taip pat būtina sukurti vieningą neurbanizuotų teritorijų plėtros bei „apgyvendinimo“ strategiją, siekiant išnaudoti nenaudojamus bei apleistus pastatus ir neefektyviai naudojamą erdvę. J. Jasaitis pabrėžia, kad šiuo metu „naujos gyvenvietės kuriamos chaotiškai, nesuplanavus bendrojo naudojimo erdvių ir juose atsirasiiančių objektų, neapgalvojus jų būsimo estetinio vaizdo, jaukumo ir patogumo bendruomenei“ [9, p. 91]. Taip darkomas kraštovaizdis ir natūrali aplinka. Naujausios mokslinės literatūros šaltinių ir gyvenamųjų namų statytojų bei nekilnojamojo turto ekspertų apklausos duomenų analizė atskleidė pagrindines problemas, trukdančias neurbanizuotų teritorijų plėtrai ir naujų sodybų kūrimuisi:

1. Infrastruktūros nebuvimas ir aukšta jos sukūrimo kaina [58].
2. Trūksta tinkamų žemės sklypų ir labai sudėtinga pakeisti žemės paskirtį [58].
3. Politikos sprendimai paremti sektoriniu (šakiniu) požiūriu, kurį būtina pakeisti teritoriniu, į vietovę orientuotu [28].
4. Neapibrėžti teisiniai, architektūriniai bei estetiški statybų aspektai [9, p.91].

Žinomas žmogaus ryšio su gamta propaguotojas Šarūnas Laužadis knygoje „Gyvenamoji aplinka ir ekologija“ teigia, kad Lietuvoje, „lyginant su daugeliu Vakarų Europos šalių, natūrali gamta dar neblogai išsilaikiusi“ [12, p.21]. Jis tikina, jog todėl mes „esame dvasiškai daug turtingesni negu industrinių šalių gyventojai ir privalome savo nuostabią gamtą ir iš jos kilusias senąsias tradicijas išsaugoti ateities kartoms“ [12, p. 21]. Taigi, siekdami puoselėti kraštovaizdį, saugoti gamtą bei išsaugoti tautinį ir kultūrinį paveldą, turime sukurti vieningą neurbanizuotų teritorijų plėtros sistemą. Taip pat nemažiau svarbu skatinti verslumą neurbanizuotose teritorijose ir taip kurti naujas darbo vietas. Negalima pamiršti, kad ten kur verslas – ten ir investicijos, kurias galima tikslingai nukreipti infrastruktūros tobulinimui bei aplinkos tvarkymui.

Remiantis istorine praeitimi galima teigti, kad kaimas mūsų kultūroje – tautos istorijos, kultūros ir istorijos lopšys. Būtent todėl tendencija keisti gyvenamąją vietą ir vietoj miesto daugiabučių rinktis nuosavus namus kaimuose ar miesteliuose sveikintina ir svarbi. Ją būtina plėtoti, nes taip saugomas ir puoselėjamas istorinis bei kultūrinis paveldas, rūpinamasi kraštovaizdžiu, suvokiama žmogaus ir gamtos vienovė [6].

Kalbant apie veiklos įvairinimą kaimiškose vietovėse, galima remtis visuomenės raidos etapų teorija, kuri teigia, kad negalima gerai išvystyti ekonomikos, jei ji nėra paremta gamybos ir paslaugų pramonės šakomis. Regiono ekonomikos vystymasis čia apibūdinamas kaip judėjimas nuo žemės ūkio iki perdirbamosios pramonės ir iki ekonomikos, kurioje pagrindinį vaidmenį atlieka paslaugos. Ekonomika pereina penkis etapus, besivystydama nuo orientuotos į žemės ūkį iki visiškai išvystytos ekonomikos, orientuotos į paslaugas:

3 pav. Visuomenės raidos etapai

Šaltinis: Mačerinskas J., Matekonienė J. (2003) Regionų ekonominės plėtros teorijos

Pirmasis etapas - tradicinės visuomenės - ekonominė veikla vykdoma siekiant išgyventi: pagamintus produktus (daugiausia - maisto), gamintojai verčiau suvartoja patys nei parduoda. Prekiaujama nebent barterinių mainų forma. Vyraujanti ūkio šaka - žemdirbystė - imli darbo jėgai ir reikalauja mažai kapitalo.

Antrasis etapas - pradinių sąlygų - dėl padidėjusios specializacijos atsiranda prekių perteklius, skatinantis prekybos pagyvėjimą bei gamybos modernizavimą. Prekybos palengvinimui vystosi ir transporto infrastruktūra. Auga pajamos bei santaupos, taigi atsiranda pirmieji verslininkai. Pradedama vystyti užsienio prekyba.

Trečiasis etapas - tai pakilimo laikotarpis. Auga pramonė, darbuotojai nuo žemdirbystės sektoriaus pereina prie gamybos. Augimas koncentruojasi keliuose šalies regionuose ir vienoje - dvejose gamybos pramonės šakose. Ekonominis augimas įgyja pagreitį: iš investicijų gautas pelnas didina santaupas, kurios vėl yra investuojamos.

Ketvirtas etapas – brendimo. Šiame etape ekonomika apima vis daugiau naujų sričių. Technologinės inovacijos suteikia įvairiausių investavimo galimybių. Gaminamos labai įvairios prekės ir paslaugos, itin sustiprėja tarptautiniai ekonominiai ryšiai.

Penktas etapas - masinio vartojimo visuomenė. Čia paslaugų sektorius tampa dominuojančiu. Šiam etapui būdingas itin aukštas technologijų lygis, didelis urbanizacijos laipsnis bei išaugusios gyventojų pajamos.

2 priede pateikta apibendrinta neurbanizuotų teritorijų plėtros idėjų kaita pagal laikmečius. F. Ellis ir S. Biggs pažymi, kad šios idėjos išlieka „gyvos“ dešimtmečiais ir persipina tarpusavyje. Pateiktas skirstymas tik sąlyginis, nes idėja ar tendencija užgimusi viename dešimtmetyje gali rutuliotis kitame, o būti įgyvendinama dar vėliau [22]. Formuojant plėtros strategijas tiek šalies, tiek atskirų regionų mastu, būtina atsižvelgti į vyraujančias tendencijas bei išsivysčiusių šalių praktiką.

1.4 Šiuolaikinė lietuviška sodyba užmiestyje

„Žaliojoje knygoje“ konstatuojama, kad „kaimiški regionai vis dažniau traktuojami kaip vieta, kurioje ne tik malonu ilsėtis laisvalaikiu, bet ir sveika gyventi nuolat, t. y. jie laikomi pagrindiniais rekreaciniais valstybės ištekliais. Stiprinant šią kaimo funkciją, miestiečiams ypač aktualios tampa tokios priemonės, kurios sudaro jiems geresnes sąlygas praleisti laisvalaikį ne intensyvaus žemės ūkio užterštos, bet poilsiui tinkamos gamtos apsuptyje“ [41]. O rezidencinė funkcija pirmiausiai išreiškia naujų gyvenamųjų vietovių planavimo bei būsto tobulinimo tendencijas, pažymi J. Jasaitis [10]. Šios funkcijos atsiradimą sąlygojo poindustrinės visuomenės elgsenos pokyčiai.

J. Jasaitis išskiria tokius pokyčius:

1) „formuojasi nauja būsto samprata: iš buto daugiabučiame name į vienai šeimai skirtą sodybą užmiestyje. Tai leidžia sukurti šeimai erdvesnę, patogesnę ir saugesnę aplinką, kurioje atsiveria daugiau galimybių asmenybės ugdymui: biblioteka ir fonoteka, sodas, parkas ir kitos laisvalaikio bei sporto zonos, tiesioginis sąlytis su gamta;

2) privatinės nuosavybės atkūrimas sudaro galimybę ugdyti augančiąją kartą privačioje žemės valdoje;

3) stiprėja vyresniųjų patirties perėmimo ir kartų dvasinio bendravimo būtinybė;

4) kuriasi namų statybos bendrijos, kurių narius vienija profesiniai arba verslo interesai, gyvenama ir kt.“ [5].

Tam, kad ši funkcija būtų kuo tikslingiau įgyvendinta ir atitiktų gyventojų lūkesčius, būtina užtikrinti, kad naujieji gyventojai gautų tai, ko tikisi. Naujų gyvenamųjų zonų plėtra, statyba, infrastruktūros bei viešųjų erdvių planavimo klausimai turi būti įtraukti į teritorijų planavimo procesą ir būti realiai įgyvendinami. J. Jasaitis taip pat pažymi, kad Lietuvos kaimuose gausėja šeimos poilsiui skirtų pastatų bei įrenginių, stiprėja organizacijų, propaguojančių sveiką gyvenseną, ekologiško maisto vartojimą, šeimos poilsio erdvių kūrimą, veikla [5]. Poindustrinės visuomenės nariai nesiekia atkurti senojo kaimo. Jiems reikalinga moderni, patogi, saugi ir erdvi aplinka gyvenimui. Vykdomų apklausų ir tyrimų metu respondentai aiškiai pasisako už *šeimai* reikalingos erdvės svarbą. Erdvės, kur saugiai galėtų žaisti ir augti vaikai, kur šeimos nariai gali mėgautis ramybe ir privatumu [8].

Mokslinės literatūros, kurioje būtų galima rasti informacijos kaip turėtų atrodyti šiuolaikinė sodyba ar keliami naujų gyvenviečių planavimo klausimai yra labai mažai. Atlikti tyrimai rodo, kad net ir gyvenamojo namo samprata kinta. Be bendros erdvės skirtos visai šeimai (svetainės, valgomojo) pageidaujama turėti ir atskirus kambarius visiems šeimos nariams [8]. Pamažu populiarėja idėja namie turėti biblioteką, atskirą erdvę įvairiems pomėgiams realizuoti (kambarį su namų kino sistema ar pan.). Sodybose, atsiranda pastatai, visiškai nebūdingi senajam kaimui. Kaip pavyzdys čia galėtų būti stoginės (arba pavėsinės), kur galima leisti laiką su šeima ar priiminėti svečius šiltuoju metų laiku.

1.5 Kaimo plėtros politika Lietuvoje

Istoriškai Lietuvoje susiformavo tokia situacija, kad didžioji dalis pramonės objektų buvo sukonzentruota didžiuosiuose šalies miestuose. Kitose Lietuvos vietovėse dominavo žemės ūkis. Šiandien tenka pripažinti, kad situacija kardinaliai keičiasi. Veikiant globalizacijos principams visiškai nebetikslinga veiklą centralizuoti didžiuosiuose miestuose. Išplitusių informacinių technologijų pagalba modernios įmonės, kontoros ir pan. gali sėkmingai egzistuoti ir neurbanizuotose teritorijose. G. Jucevičius pažymi, kad inovacinė veikla periferijoje taip pat gali būti sėkminga ir įtakoti viso regiono vystymąsi [11]. Ilustruodamas, autorius pateikia Mančesterio, kaip pramoninės revoliucijos lopšio pavyzdį, „Silikono slėnį“, kuriame ir šiandien sukuriama daugybė viso pasaulio kompiuterių programinės įrangos, Holivudą, kuriame prieš išsiplėtojančią kino pramonės gigantą tebuvo viena plūkto molio trobelė ir kt.

Kalbant apie politinius-teisnius veiksnius apimančius neurbanizuotų teritorijų plėtrą būtina paminėti Lietuvos Respublikos įstatymus, reglamentuojančius teritorijų planavimą bei

plėtrą, statybas ir renovaciją. Taip pat įstatymus reglamentuojančius verslo įmonių (individualių bei smulkių) steigimą bei Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymą. Deja, visuose oficialiuose dokumentuose pirmiausiai akcentuojamas žemės ūkis ir jo plėtra bei parama žemdirbiams. Apie kitus veiklos sektorius beveik neužsimenama.

V. Atkočiūnienė pabrėžia, kad vykdant kaimo plėtrą „išryškėja poreikis glaudžiam mokslininkų ir vietos gyventojų bendradarbiavimui, nes naujų kaimo plėtros galimybių atskleidimas reikalauja aukšto lygio specifinių profesinių žinių, o iš vietos gyventojų – noro mokytis“ [19]. Europos valstybėse regioninės politikos formavimas ir įgyvendinimas vykdomas nuosekliai, panaudojant mokslininkų fundamentaliuosius įdirbius šioje srityje ir atliekant kompleksines regionų būklės ir raidos tendencijų analizes. Lietuvoje tokie tyrimai dar tik pradedami daryti. Kauno technologijos ir Lietuvos žemės ūkio universitetuose pradėtos rengti pirmosios plėtros programos, atliekami regionų plėtros moksliniai tyrimai ekonomikos, vadybos ir informatikos srityse. Šių universitetų mokslininkų iniciatyva vykdoma mokslo programa: “Regionų plėtra: metodologija, praktika ir perspektyvos Europos erdvės kontekste” (programos koordinatore - doc. dr. R. Bagdzevičienė, Kauno technologijos universiteto Socialinių mokslų sritis, moksliniai vadovai - doc. dr. J. Čaplikas, Lietuvos žemės ūkio universiteto Socialinių mokslų sritis, doc. dr. V. Kiauleikis, Kauno technologijos universiteto Informatikos mokslų sritis).

Šios mokslo programos pagrindinis tikslas - parengti Lietuvos ir jos integracijos į ES erdvę sąlygas atitinkančią regionų plėtros metodologiją ir jos pagrindu sukurti praktinio pobūdžio žinių sistemą, būtiną regionalizacijai Lietuvoje vykdyti, strateginiams sprendimams dėl regionų ekonomikos plėtros ir regionų sanglaudos didinimo priimti, regionų žmogiškajam kapitalui stiprinti, viešojo administravimo efektyvumui didinti bei regionų informacinei visuomenei kurti.

Teigiama, kad įvykdžius tokią mokslo programą, bus sukurta mokslo žinių apie regionų institucinį ir projektinį valdymą, regionų ir jų ekonomikos sektorių plėtros tendencijas ir strategijas, derinimo su nacionalinės ekonomikos plėtra principus, regionų kaimo ir miestų integracinius ryšius, regionų plėtros informacinę vadybą sistema. Gautų rezultatų gavėjais bus vyriausybės, regioninės, verslo ir mokslo institucijos [21].

1.5.1 Kaimo plėtros programos

Kaimo plėtros regioninės programos rengiamos visiškai nederinant arba mažai jas derinant su bendrosiomis regionų plėtros programomis. Taip pažeidžiamas regiono teritorinio vientisumo bei regiono miestų ir kaimo vietovių ekonominio ir socialinio integralumo principas.

Rengiamos regioninės ir kaimo plėtros programos pasižymi paviršutiniškumu, joms trūksta gilaus regiono vidinių išteklių ir jų pasitelkimo regiono plėtrai galimybių įvertinimo, išorinių plėtros veiksnių analizės, ilgalaikių prognozių, visapusiško plėtros strateginių kryptų ir instrumentarijaus pagrindimo ir suderinimo. Taip yra todėl, kad nėra moksliskai pagrįstos regioninių plėtros programų rengimo metodikos ir rekomendacijų programinei regiono vadybai įdiegti. Pirmieji bandymai sukurti tokias metodikas dėl gilesnių tyrimų stygiaus buvo neveiksmingi.

Praktiškai nėra ir specialiai neruošiami regioninio planavimo specialistai. Verslo planavimo specialistai šiam darbui mažai tinkami, nes regioninio planavimo principai, metodai ir instrumentai yra specifiniai.

Nėra aiškumo dėl regionų plėtros politikos diferencijavimo regioniniais lygiais. Ne moksliniais argumentais, o politiniais interesais pagrįstas funkcijų tarp institucijų paskirstymas, neparengti veiksmingi regionų plėtros tikslinio finansavimo kriterijai ir mechanizmai. Todėl regioninė plėtros politika vis dar pernelyg centralizuota, pažeidžiamas vienas iš pagrindinių regioninėje plėtroje – subsidiarumo - principas.

J. Matekonienė ir kiti autoriai kaimo plėtrą apibrėžia kaip apgalvotą tolydžių ekonominių, socialinių, politinių, kultūrinių ir aplinkos pasikeitimų raidą, sudarytą tam, kad pagerinti vietos gyventojų gyvenimo kokybę [30].

Svarbiausi šio apibrėžimo tikslai yra:

- apgalvota ir subalansuota raida: kaimo plėtra nėra trumpalaikis dalykas, jai įgyvendinti reikia ne vienerių metų. Tam reikalingas sisteminis požiūris bei monitoringo sistema;
- penki būdvardžiai – ekonominis, socialinis, kultūrinis, politinis ir aplinkos, atskleidžia nagrinėjamos problemos mastą bei būtinumą pažvelgti į tai, kaip į integruotą procesą;
- pasikeitimas: kaimo plėtra nėra Status Quo procesas, tai subalansuotas ir dinamiškas procesas;
- dėmesys, skirtas pagerinti vietos gyventojų gyvenimą. “Kaimo” (arba “regionų”) plėtra praeityje buvo daugiau grindžiama nacionalinėmis reikmėmis (pavyzdžiui elektra,

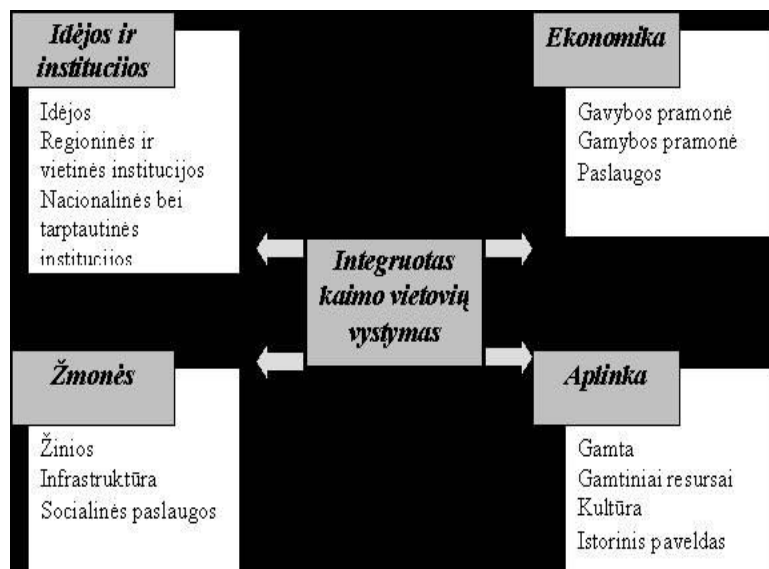
vandeniui, gynyba arba pajamų iš turizmo didinimu nacionaliniame balanse) nei pačių regiono gyventojų poreikiais. Iš tikrųjų nacionaliniai poreikiai gali atitikti tam tikro regiono poreikius, tačiau labai dažnai šie poreikiai būna skirtingi. Svarbu tai, kad moderni kaimo (regiono) plėtros koncepcija didžiausią dėmesį skiria vietos gyventojų poreikiams.

Išsivysčiusiose ir besivystančiose šalyse didėja integruoto požiūrio į kaimo (regiono) plėtrą poreikis. Šį procesą galima paaiškinti keturiais teiginiais:

- dėmesys turėtų būti sutelktas ties visuomene, ekonomika ir aplinka;
- plėtra turėtų būti tiek “iš viršaus į apačią”, tiek “iš apačios į viršų”; šis procesas turėtų apimti politiką, pinigus ir vyriausybės paramą (visuose lygmenyse) bei žmogiškuosius išteklius;
- tai turėtų apimti visus sektorius – viešą, privatų bei savanoriškąjį;
- procesas turėtų būti paremtas partneryste bei bendradarbiavimu.

Integruoto kaimo vystymo procesą iliustruoja “4 atramų modelis” (4 pav.). Šios atramos turi tarpusavyje sąveikauti. Atramos arba ramsčiai tai:

- žmonės su savo įgūdžiais;
- ekonomika
- aplinka;
- sumanymai, idėjos, organizacijos ir kitos struktūros.

4 pav. „Keturių atramų modelis“

Šaltinis: Matekonienė J., Navackaitė L., Dubauskaitė J. Kaimo turizmo vieta tolydžioje kaimo plėtroje.

Kaimo plėtra turėtų būti pagrįsta bendruomenės, kuri gyvena šiame regione, susidomėjimu bei dalyvavimu [23]. Žodžiu “bendruomenė” turima omenyje visi žmonės gyvenantys tame regione. Jie yra vientisos kaimo plėtros pagrindas, nes:

- geriausiai žino su kokiomis problemomis bei poreikiais jie susiduria;
- valdo daugelį išteklių – žemę, pastatus, vietos gaminius - kuriais remiama plėtra;
- jų įgūdžiai, tradicijos, žinios bei energija yra pagrindiniai plėtros šaltiniai;
- jų atsidavimas yra gyvybiškai svarbus (jei jie nepalaiko iniciatyvos, ji žūsta).

Be to, kuo gyvybingesnė ir aktyvesnė bendruomenė, tuo lengviau pritraukti žmones persikelti į šį rajoną bei išlaikyti jau gyvenančius ten.

Dar svarbiau tai, kad būtent bendruomenėse galimas nacionalinio paveldo išsaugojimas [1]. Juk žmonės gyvenantys bendruomenėje keletą metų aršiai gins ir saugos savo teritoriją, žemes, tradicijas, susiformavusius papročius, pagelbės vieni kitiems. Bendruomenės veikla ir iniciatyvos sąlygojama to, kas svarbu kiekvienam bendruomenės nariui atskirai ir visiems kartu. G. Ashworth bei P. Howard teigia, kad tokios bendruomenės netgi gali „sumokėti“ už savo paveldą – iš surinktų ar suaukotų pinigų atstatomos bažnyčios ir kitokie viešasis paslaugas teikiantys objektai [1]. Deja dažnai tai, kas atrodo svarbu bendruomenėms ir tai, kas svarbu valdžios organams, nesutampa. Visos viešosios organizacijos bei daugelis privačių kompanijų savo programoms ar gaminiams stengiasi pritaikyti žodį “tolydus”. Tai, ką jie nori šiuo žodžiu išreikšti ne visada aišku. Reikalingas toks apibrėžimas, kuris įvertintų ir atspindėtų integruoto ir būtent bendruomenė-remiamo požiūrio svarbą. Subalansuotumas turi būti siejamas su visomis keturiomis kaimo plėtros “atramomis”– žmonėmis, ekonomika, aplinka bei institucijomis.

1.6 Savivaldos problema

Bendroje politikoje pripažįstama, kad kaimo vietovių infrastruktūra kur kas silpniau išvystyta už miesto vietovių infrastruktūrą, kaimo vietovėse kur kas mažiau galimybių nei miesto vietovėms naudotis vandentiekiu ir kanalizacija, centrinio šildymo sistema ir telekomunikacijų tinklais, vietinės reikšmės kelių būklė labai bloga (apie 60 proc. vietinių kelių yra be dangos) [43, p. 26]. Bet pasigendama vieningo požiūrio į šių problemų sprendimą. Nacionalinėje kaimo plėtros strategijoje 2007 – 2013 metams taip pat konstatuojama, kad palyginti su miesto verslininkais, kaimo verslininkai ne taip aktyviai imasi naujo verslo, nes verslo aplinka kaimo vietovėse ne tokia patraukli, ypač investicijoms, o dar viena kliūtis alternatyviai veiklai yra

vadybos ir rinkodaros žinių bei patirties stoka [43, p. 26]. Savivaldybės vaidmuo, remiant kaimo verslą, turėtų būti stipresnis. Ji galėtų mažinti jos jurisdikcijoje esančius mokesčius, taikyti kitas lengvatas. Tada miesteliuose atsirastų reikalingos paslaugos, naujos darbo vietos. Plintant informacinėms technologijoms mažėja atskirtis tarp miesto ir kaimo. Būtent todėl galima kurti verslo įmones neurbanizuotose teritorijose, o ne koncentruoti jas didžiuosiuose miestuose. Būtina organizuoti kompiuterinio raštingumo kursus kaimų gyventojams bei mokymus verslininkams ir taip didinti jų konkurencingumą.

Pabrėžiama, kad siekiant **subalansuotos plėtros** svarbiausią vaidmenį vaidina būtent savivaldos institucijos (savivaldybės), kadangi:

- jos atstovauja vietinei bendruomenei ir veikia jos vardu;
- jos atlieka svarbų vaidmenį planavimo procesuose;
- jos teikia ir užsako daugelį paslaugų, nuo kurių priklauso vietos gyventojų gyvenimo kokybė ir daro joms įtaką;
- jos tvarko/valdo nemažus užstatytosios bei gamtinės aplinkos plotus;
- jos gali daryti didelę įtaką kitiems: organizuodamos švietimą, teikdamos konsultacijas ir informaciją bei rodydamos pavyzdį;
- jos gali skatinti partneryste pagrįstą bendradarbiavimą su kitomis organizacijomis;
- jos daro didelį tiesioginį poveikį pagrindiniams vartotojams, pirkėjams ir darbdaviams [36].

Labai dažnai matome, kad tai, kas reglamentuojama Europos Sąjungos dokumentuose, neatsispindi realybėje. Per didelis valdžios atotrūkis nuo paprastų žmonių – kaimų, miestelių, o ir miestų gyventojų – trukdo tinkamai organizuoti plėtrą, naujų gyvenviečių bei sodybų kūrimą, atsižvelgiant į būsimų gyventojų poreikius. Efektyvus socialinių kaimo problemų sprendimas priklauso nuo vietos savivaldos institucijų iniciatyvumo. Tačiau joms trūksta savarankiško mąstymo, laikysenos vienu ar kitu klausimu ir net elementaraus supratimo, ką reikia daryti. Vykdoma viskas ką „primeta“ Europos Sąjunga [29]. <...> Kaime ir mažose gyvenvietėse niekas nesikeičia jau penkiolika metų, infrastruktūra neplėtojama – kaip buvo po sovietmečio, taip ir yra. Vidurinė karta neturi jokios galimybės rasti darbo ir kartu kurti darbo vietas. <...>. Daugiausia Lietuvos kaimo problemų kyla dėl to, kad nėra vietinės savivaldos [29]. Todėl vis populiarėja idėjos vietinę valdžią raginti laisvai administruoti savo vietinius reikalus. Regioninė politika efektyviausiai ir intensyviausiai įgyvendinama vietos (savivaldos) lygiu, nes tik šiame lygyje yra geriausiai suvokiami socialiniai ir ekonominiai regiono trūkumai, tiesiogiai išskiriamos

problemos, iškeliami pagrindiniai regiono siektini tikslai bei numatomos priemonės regiono plėtrai garantuoti [21].

I. Makaraitytė straipsnyje „Europos Sąjungos pinigai kaimo neišgelbės“ teigia, kad siekiant susikalbėjimo tarp valdžios ir šalies gyventojų siūloma vykdyti normalią teritorinę administracinę reformą – įteisinti žemiausią teritorinį lygmenį, **seniūnijas**. Pasak autorės, gyventojų tankumas Lietuvoje nėra didelis, bet siekiant tinkamo gyventojų atstovavimo turi būti žmonių renkamas seniūnas, nes skirtasis vykdo ne vietos gyventojų, o jį skyrusios įstaigos ar politinės organizacijos valią. Taip pat reikėtų įteisinti aktyviausias kaimo bendruomenes, kurios išsirutuliotų į seniūnijas, turinčias savivaldą, savo biudžetą, valstybės dotacijų [29]. Čia būtų ta grandis, kuri geriausiai žinotų savo regiono aktualias problemas. Teritorinio atvirumo ir decentralizacijos iniciatyvos pakeitė anksčiau vyravusią centralizuotą regioninę politiką. Naujas regioninės plėtros požiūris padeda sutelkti vietos bendruomenes, skatina dalyvauti regioninės plėtros debatuose, įtraukia visus bendruomenės narius aktyviai spręsti bendras problemas. Daugelis autorių pažymi, kad vietos bendruomenių įtraukimas ir aktyvus dalyvavimas įvairiuose socialiniuose, ekonominiuose ir politiniuose debatuose yra vienas pagrindinių regioninę plėtrą ir pokyčius skatinančių veiksnių. Todėl svarbu atkreipti dėmesį į pilietinių ir mokymosi partnerystės tinklų kūrimą ir palaikyti juos, efektyviai panaudojant informacijos ir komunikacijos technologijas. Vietos bendruomenes būtina informuoti apie naujas regionines iniciatyvas, turimus išteklius, numatomas reformas. Nemažiau svarbu ir pateisinti bendruomenių narių lūkesčius, tenkinti jų poreikius, įtraukti į mokymosi procesus.

Siekiant, kad jaunimas iš rajoninių miestų, miestelių bei kaimų neišsilakstytų, nebėgtų į sostinę ar neišvažiuotų į užsienį, reikia žmonėms leisti patiems valdyti šalį, daryti sprendimus, leisti pasijusti atsakingiems už savo kraštą, jo ekonominį, socialinį ir kultūrinį augimą. Decentralizacija turėtų padėti valstybėms išmokti tolygiai vystyti savo teritoriją. Europos Sąjunga regioninę politiką formuoja siekdama, kad visi regionai vystytųsi tolygiai. Visi žmonės, nesvarbu, ar jie gyventų dideliame, ar mažame mieste, turi teisę gyventi gerai ir patys valdyti savo kraštą bei jaustis savo valstybės piliečiais.

Decentralizacijos principu kultūrinius renginius šalyje galima skirstyti, o ne sutelkti didmiesčiuose. Pavyzdžiui, kultūriniai renginiai Suomijoje nėra susitelkę viename centre, jie yra proporcingai pasiskirstę po visą Suomijos teritoriją. Didžioji dalis renginių vyksta miesteliuose, kuriuose nėra net 10 000 gyventojų. Pavyzdžiui, į Liekso miestelį, kuriame gyvena 5 000 gyventojų, suvažiuoja viso pasaulio profesionalūs pučiamųjų muzikos specialistai. Nepriklausomai nuo gyvenvietės dydžio, stengiamasi, kad miestelio gyventojai susipažintų su

pasaulio kultūra, o pasaulis - su miestelio ir regiono. Toks festivalis tokiame miestelyje yra vertingas kaip kultūrinis renginys, tuo pačiu jis skatina turizmo konkrečiame regione vystymą [59]. Tuo tarpu Lietuvoje didžioji renginių, festivalių dalis vyksta Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje. Rajoniniuose miestuose reikšmingų kultūrinių renginių beveik nebūna arba jie labai reti ir tik vietinės reikšmės. Panašu, kad pas mus kol kas vyksta *centralizavimo* procesas.

Jau pačioje regioninės reformos pradžioje suomia numatė, kad kiekvienam regionui tam, kad jis gerai funkcionuotų, būtina gerai išvystyta švietimo ir mokslo sistema. Todėl kiekviename regione veikia mažiausiai po vieną aukštojo mokslo įstaigą, daug kur yra mokslinio tyrimo institutai, kurie organizuoja konkretaus regiono kultūros, ūkio, ekonomikos tyrimus. Vykdydama regioninę politiką, Suomija taip pat kiekviename regione kuria informacijos centrus, kurie yra atsakingi už savo regiono kultūros vertybių duomenų bazių kaupimą, šios informacijos sklaidą šalyje ir užsienyje. Tai yra labai svarbūs aspektai, kurių dėka kiekvieno Suomijos miestelio ar kaimo gyventojai gali jaustis savo valstybės, Europos ir pasaulio dalimi. Regioninė reforma taip pat leidžia efektyviau tvarkyti valstybės ūkį: turėdamas savivaldą, kiekvienas regionas gali užsiimti tokia ūkio šaka, kurią vystyti jame yra palankiausios sąlygos. Suomijoje kiekvienas regionas turi savo specializuotą ūkio šaką, atsižvelgiant į jo gamtines sąlygas, išteklius ir t. t. [59].

J. Jasaitis pažymi, kad tarptautinė patirtis aiškiai rodo, kad tikroji savivalda (ypač kaime) prasideda nuo to lygmens, kuriame žmonės vieni kitus pažįsta ir gali pasiūlyti į jos institucijas autoritetingiausias asmenis, atmesdami siaurų egoistiškų grupių statytinius, nesiskaitančius su visuomenės interesais [24]. Džiugu, kad pagaliau turime iniciatyvių žmonių grupę, kurie siekia realiai sustiprinti savivaldos vaidmenį bendrojoje politikoje. 2009 m. sausio 31 d. įsteigtos nevyriausybinių nepolitinės organizacijos (asociacijos) - Jungtinio demokratinio judėjimo (JDJ) - nariai aktyviai pasisako dėl vietos savivaldos reformos Lietuvoje. JDJ savivaldos komitetas pateikia reformos uždavinius:

„1) įgyvendinti dviejų lygių savivaldą, kurią sąlygotų aiškus seniūnijos ir rajonų (miestų) savivaldybės funkcijų atskyrimas;

2) atsisakyti vadinamųjų „partinių privilegijų“, renkant vietos savivaldos institucijų tarybų narius ir leisti kandidatus kelti visuomeninėms rinkėjų bendrijoms;

3) įgyvendinti išrinktųjų tarybų narių tiesioginį atstovavimą bei atskaitomybę juos išrinkusiems piliečiams;

4) numatyti galimybę rinkėjams atšaukti jų išrinktus, bet susikompromitavusius arba nesugebančius vykdyti savo pareigų asmenis, nepasibaigus jų kadencijai“ [25].

Be to, siūloma reformą vykdyti dviem etapais: „pirmiausia pašalinant labiausiai gyventojų iniciatyvumą ir atsakomybę slopinančius bei pilietiškumą gniaužiančius veiksnius, o vėliau atveriant kelią esminei visos savivaldos sistemos pertvarkai“ [25]. A. V. Indriūnas ir A. Makštutis pažymi, kad būtent teisės aktais neapibrėžta valstybės pareigūnų atsakomybė už padarytą žalą šalies gyventojams ar visai valstybei sąlygojo ydingų reformų įgyvendinimą, nacionalinio turto ir privatizavimo lėšų švaistymą, nusikalstamumo klestėjimą, turtinę piliečių diferenciaciją, nepalankias sąlygas verslui plėtoti ir pan. [4].

JDJ pateikia apibendrintą savivaldos schemas modelį: “**seniūnija – valsčius (miestas) – apskritis**. Pirmasis lygmuo – seniūnija (tiesioginiai seniūnų rinkimai), antrasis – valsčius, jungiantis apytiksliai nuo 10 iki 30 tūkst. gyventojų arba miestas (išskyrus penkis didžiuosius Lietuvos miestus), trečiasis – apskritis, atsikratanti jai visai nebūdingo Vyriausybės padalinio vaidmens ir tampanti savivaldos interesus apibendrinančia institucija” [24].

JDJ Savivaldos komiteto pirmininkas J. Jasaitis taip pat pabrėžia, kad „rengiant ir įgyvendinant savivaldybių strateginės plėtros planus būtina pereiti nuo formalaus, beje, labai nesusistemintais ekonominiais kriterijais grindžiamo planavimo prie **antropologinės, t.y. į piliečių pagrindinius gyvybinius poreikius nukreiptos planų rengimo metodologijos**“ [59]. Šią metodologiją iš esmės nusako 1.1 skyriuje pateikiami esminiai kiekvieno žmogaus poreikiai, kurių įgyvendinimas užtikrina ir šiuolaikinių kaimo funkcijų sistemos įgyvendinimą.

2. TELŠIŲ REGIONO PLĖTROS PLANO ANALIZĖ

Strateginio planavimo procesas ir jo galutinis rezultatas – strateginis plėtros planas – kartu su jo įgyvendinimui parengtomis programomis ir projektais sisteminiu požiūriu yra tiek savivaldybių, tiek regionų bendruomenių plėtros pagrindas. Strateginį planavimą progresyvios bendruomenės naudoja savo ateities kontroliavimui. Strateginis planavimas yra nuolat vykstantis procesas. Kiekvienu atveju bendruomenė renkasi, koku būdu valdyti šį procesą ir nustato, kada pribrešta strateginio plano poreikis. Viena iš esminių priežasčių, lemiančių strateginio plano poreikį, efektyvus turimų arba planuojamų gauti lėšų panaudojimas.

Telšių regiono plėtros plane 2006 – 2013 metams iškeltas prioritetas sukurti **palankią verslui ir patogią gyvenimui apskrities aplinką** ir pripažįstama, kad infrastruktūros modernizavimas ir šiuolaikinių aplinkos apsaugos priemonių įgyvendinimas yra būtina sąlyga tokiai aplinkai sukurti [49]. Plane iškeltos problemos ir numatyti sprendimo būdai kelių techninės būklės gerinimui, pakelių infrastruktūrai vystyti, modernizuoti ir plėsti inžinerinio aprūpinimo sistemą. Taigi valdžios organai atrodytų imasi priemonių ir numato kaip padėti ne miesto teritorijose gyvenantiems. Bet realiai, „formuojant kaimo politiką būtina pereiti nuo šakinio požiūrio, kuris kaimą sutapatina su žemės ūkiu, prie teritorinės paradigmos, kuri siūlo kaimą apibrėžti kaip administracinį-teritorinį darinį“ [17]. Vadinasi, tokius planus reikėtų iš esmės keisti ir mažinti atskirtį tarp miesto ir kaimo gyventojų. Geriausiai kaimo plėtrai pasitarnautų atsižvelgimas į esamų, būsimų ar pageidaujančių būti neurbanizuotų teritorijų gyventojais nuomonę. Šiam tikslui gali pasitarnauti vietos veiklos grupių (VVG) bei kaimų bendruomenių narių nuomonių tyrimai, apklausos bei jų pasiūlymai.

Regiono plėtros plane teigiama, kad dirvožemiai Telšių apskrityje ne itin geri, gamtinės sąlygos plėtoti intensyvių žemės ūkį blogesnės nei kituose regionuose. Tam, kad kaimiškosios vietovės galėtų sėkmingai gyvuoti, būtina skatinti investicijas ir plėtoti palankią verslui aplinką, skatinti veiklos kaime įvairumą. Taip bus išnaudotos nebenaudojamos ir apleistos patalpos bei erdvės, o taip pat kuriamos naujos darbo vietos. Apgyvendinant nenaudojamas teritorijas spręstųsi tiek socialinio, tiek individualaus būsto problema.

Žemas pragyvenimo lygis (netgi skurdas), nusikalstamumas, jaunų bei išsilavinusių žmonių emigracija neigiamai atsiliepia visos šalies įvaizdžiui. Būtina skatinti žmonių pilietiškumą ir sąmoningumą. Leisti jiems kurti savo gyvenamąsias erdves bei verstis jiems artima ir priimtina veikla. Šalį palieka dažniausiai jauni, darbingi ir perspektyvūs piliečiai, nematantys galimybių pragyventi ir tobulėti savo šalyje. Dažnai emigruoja ištisos šeimos.

Duokime joms po hektarą apleistos ir niekam nereikalingos žemės ir šeima turės pagrindą kur kurti savo namus, savo giminės sodybą ar net darbo vietą, teigia J. Jasaitis [7]. O tokiose naujo tipo gyvenvietėse, per bendruomeninę veiklą galima organizuoti kultūrinius renginius, sueigų metu skatinti dalinimąsi patirtimi ir pan.

2.1 Plėtros plano SSGG analizė

Bet koks planavimas dažniausiai remiasi išsamia situacijos analize. Kuriant strategiją galima remtis SSGG analize, kurios išvadomis atsakoma į tokius klausimus: kaip panaudoti stiprybes galimybėms įgyvendinti, kaip ištaisyti silpnybes pasinaudojant galimybėmis, kaip panaudoti stiprybes grėsmėms sumažinti, kokias silpnybes reikia pašalinti, kad sumažėtų grėsmės.

Regionų strateginės plėtros planuose tokios analizės taip pat pateikiamos. 1 priede pateiktoje lentelėje išskirti esminiai SSGG analizės punktai, liečiantys neurbanizuotų teritorijų plėtrą bei verslumą jose. Telšių krašte didelės SVV (smulkaus ir vidutinio verslo) subjektų plėtros galimybės. Konkrečiai Mažeikių rajone, AB „ORLEN Lietuva“ (buvusi AB „Mažeikių nafta“) veikla sukuria palankias sąlygas smulkaus bei vidutinio verslo plėtrai Mažeikių rajono savivaldybėje ir intensyviai geležinkelio bei naftotiekio panaudojimui. Regione steigiami verslo inkubatoriai ir informaciniai centrai, kuriuos galima sėkmingai išnaudoti organizuojant mokymus smulkaus bei vidutinio verslo atstovams ar norintiems pradėti verslą, teikiant informaciją apie galimybes gauti valstybinį finansavimą arba ES paramą ir pan. Teigiama, kad vyksta natūralus įmonių prisitaikymo prie rinkos sąlygų procesas: kuriami nauji verslai ir apleidžia rinką neefektyvūs. Atlikus tikslesnę analizę galima daryti išvadas, kuriomis remiantis būtų galima tikslingai plėtoti atitinkamas veiklas atitinkamuose regionuose. Galima skatinti ekologinio žemės ūkio plėtrą. Intensyviai plėtojamas kaimo turizmas taip pat skatintinas, nes kuriamos naujos darbo vietos bei plečiama paslaugų sfera. Kalbant apie naujų gyvenamųjų erdvių kūrimą galima išskirti, kad regione didelis rekreacinis potencialas, patrauklūs gamtiniai, kultūriniai ir istoriniai ištekliai, saugomų teritorijų gausa. Tinkamai parinkta strategija skatintų žmonių tautinę sąmonę bei kultūrą ir jie prisidėtų prie tokių objektų išsaugojimo bei puoselėjimo.

Pateiktos galimybės atskleidžia verslo nišas bei papildomus resursus, kurių pagalba padėti galima ženkliai pagerinti. Pirmiausiai tai narystės ES sukurta didesnė ekonominės veiklos erdvė. Be to, būtina ieškoti būdų kaip pritraukti užsienio kapitalą ir plėtoti bendrų įmonių steigimą. Reikalinga skatinti glaudesnį bendradarbiavimą tarp stambių pramonės įmonių ir regiono smulkaus bei vidutinio verslo subjektų, tyrimų ir naujų technologijų bei inovacijų plėtrą verslo

sektoriuje bei plėtoti verslo struktūrų (asociacijų, draugijų, klubų ir kt.) steigimą ir palaikymą. Galima skatinti netradicinius verslus, nes didėja galimybės įsitvirtinti linų, rapsų, daržovių, vaisių, ekologiškų žemės ūkio ir maisto produktų, kai kurių netradicinių produktų besiplečiančiose rinkose, o didėjant turistų srautams reikalinga tarpregioninės svarbos turistinių kelių plėtra. Sprendžiant lėšų trūkumo klausimus, galima pasinaudoti ES struktūrinių fondų lėšomis ir išvystyti turizmo paslaugų infrastruktūrą. Nuo 2004 m. prasidėjus ES paramai žemės ūkiui ir kaimo plėtrai pagal Kaimo plėtros planą ir Bendrąjį programavimo dokumentą, atsirado papildomos investicinės paramos galimybės ūkininkams, kitiems kaimo ūkiniams subjektams, perdirbimo ir rinkodaros įmonėms, jų veiklos modernizavimui ir gaminamos produkcijos konkurencingumui padidinti.

Labiausiai sėkmingai plėtrai trukdo nepakankamas bendradarbiavimas tarp smulkaus ir vidutinio verslo įmonių. Mokymai ir informacijos sklaida pakeistų situaciją, nes verslo plėtrai nepakankamai panaudojamos informacinės ir kitos technologijos, o gyventojų verslumo lygis - žemas. Nedidelis informacinių technologijų vartotojų tankis, sumažina galimybes diegti inovatyvias prekybos ir paslaugų rūšis. Tam taip pat trukdo ir ribotas priėjimas prie finansinių išteklių bei konsultacijų pradedantiems verslą stoka. Tai, kad nepakankamai dėmesio skiriama SVV skatinimui ir plėtrai, sąlygojo siaurą rekreacijos paslaugų (ypač poilsio ir pramogų) pasiūlą, silpnai išvystytą paslaugų sektorių, neišvystytą maitinimo ir apgyvendinimo paslaugų sferą. Didelis SVV įmonių išsiregistravimas, turizmo informacijos paslaugų stoka, nepakankamas kaimo turizmo potencialo išnaudojimas, kvalifikuotos darbo jėgos emigracija, mažinanti investicinį regiono patrauklumą, taip pat rodo, kad nepakankamai dėmesio skiriama smulkiąjam ir vidutiniam verslui. Tai sąlygoja ir mažą vartotojų perkamąją galią, nesudaromos galimybės išplėtoti įvairiapusišką prekybos ir paslaugų infrastruktūrą nedidelėse, mažiau urbanizuotose vietovėse.

Telšių krašte mažas daugumos žemės ūkio augalų derlingumas, ūkių struktūros neatitinka rinkos sąlygų ir ES reikalavimų, daugiau kaip 60 proc. ūkininkų yra 60 metų ir vyresni, o jaunimas mažai domisi ūkininkavimu. Tai, kad neurbanizuotų teritorijų plėtra netinkamai administruojama ir neišnaudojamos visos galimybės, matome iš to, kad nepakankamai ir neefektyviai panaudojami nebeveikiantys pramonės objektai, vis auga išsivystymo netolygumai tarp miesto ir kaimo, silpnai išplėtotas statybų sektorius. O didžiausias netinkamos plėtros rodiklis - didelė darbo rinkai nepasirengusių bedarbių dalis.

Siekiant efektyviau spręsti Telšių krašto plėtros problemas būtina suformuoti administracinius gebėjimus įsisavinant ES teikiamą paramą ir efektyviai ją panaudojant. Taip pat

būtina spręsti kvalifikuotos darbo jėgos ir jaunimo išvykimo iš apskrities, augančio bedarbių, neturinčių reikiamų kvalifikacijų ir įgūdžių, skaičiaus (įskaitant ir tarp jaunimo) bei „protų nutekėjimo“, silpninančio krašto intelektualinį potencialą bei sukeliančio depopuliaciją, aštrinančio kvalifikuotos darbo jėgos stygiaus ir nekvalifikuotos darbo jėgos pertekliaus problemas, klausimus. Dėl didėjančios neurbanizuotų vietovių atskirties bei jų gyventojų senėjimo, mažėja įmonių susidomėjimas plėtoti verslą šiose vietovėse. Atsiranda priešprieša tarp stambių ir smulkių verslininkų. Todėl reikia tinkamai suformuoti apskrities kaimo turizmo strategiją bei skirti pakankamą finansavimą turizmo sektoriaus plėtrai. Bijomasi saugomų teritorijų rekreacinių zonų apkrovimo, gamtinės ekosistemos pusiausvyros pažeidimų, žalos kraštovaizdžiui. Šią grėsmę visiškai pašalintų tinkamai sukurta neurbanizuotų vietovių plėtros strategija bei jos vykdymo kontrolė.

2.2 Savivaldybių ir VVG veikla Telšių apskrityje

Kaimo plėtros klausimais rūpinasi savivaldybių skyriai. Telšių rajono savivaldybės Kaimo plėtros skyriuje dirba 7 specialistai, Plungės rajono savivaldybės Žemės ūkio skyriuje - 8 darbuotojai, Mažeikių rajono savivaldybės Žemės ūkio skyriuje – 7, Rietavo savivaldybės Žemės ūkio skyriuje - 4 darbuotojai. Skyrių uždaviniai ir funkcijos vėlgi dažniausiai susiję su žemės ūkio veikla. Netgi išskiriama, kad šių skyrių paskirtis – įgyvendinti savivaldybės teritorijoje valstybės politiką žemės ūkio ir melioracijos srityse [47]. Apie naujų gyvenviečių plėtrą bei senųjų modernizavimą, apie privačių sodybų kūrimo strategiją šių skyrių veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose net neužsimenama.

Mažeikių rajone aktyviai veikia ir daug dėmesio kaimiškųjų vietovių plėtrai skiria Šiaurės Vakarų Lietuvos vietos veiklos grupė (ŠVLVVG). Grupės parengtoje Vietos plėtros 2008-2014 m. m. strategijoje siekiama Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. m. programos III krypties „Gyvenimo kokybės kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“ tikslų. Rengiant ją išlaikytas suderinamumas ir tęstinumas su „Ilgalaikės Lietuvos ekonomikos plėtros strategija“, Telšių regiono plėtros planu 2006-2013 m. m., Mažeikių rajono 2008-2013 m. m. strateginiu plėtros planu o taip pat strategija suderinta su programomis, finansuojamomis iš EB struktūrinių fondų (Europos regioninės plėtros, Europos socialiniu, Europos sanglaudos, Europos žuvininkystės fondais) [46]. Rengiant strategiją buvo įtrauktas kaimo aktyvas.

Vietos plėtros strategijoje 2008–2014 m. iškelti prioritetai:

1. Kaimo verslų diversifikavimas ir jų konkurencingumo didinimas.

2. Visuomeninės paskirties pastatų atnaujinimas ir pritaikymas bendruomeniškumo ugdymui ir socialinės atskirties mažinimui.
3. Darni viešosios infrastruktūros plėtra, ją pritaikant kaimo gyventojų gyvenimo sąlygų gerinimui.
4. Kultūros paveldo išsaugojimas, laisvalaikio užimtumo, kultūrinio gyvenimo ir žmonių saugumo gerinimas [46].

Šie prioritetai apima priemones:

1. Viešosios paskirties pastatų renovacija ir atnaujinimas, pritaikant juos gyventojų socialinių poreikių tenkinimui;
2. Gyvenviečių centrinių aikščių ir aplinkinių objektų tvarkymas;
3. Parkų, poilsio zonų atnaujinimas ir įrengimas;
4. Vandentiekio ir vandenvalos sistemų įrengimas ir atnaujinimas;
5. Kultūros paveldo objektų išsaugojimas;
6. Sporto aikštynų įrengimas;
7. Kultūrinės veiklos, jaunimo užimtumo sąlygų gerinimas, kultūrinės veiklos objektų materialinės bazės atnaujinimas;
8. Pirčių renovavimas ir atnaujinimas [46].

2009 m. liepos 16 d. buvo pasirašyta paramos sutartis tarp ŠVLVVG ir Nacionalinės mokėjimo agentūros, pagal kurią minėtai strategijai įgyvendinti skirta 9,11 mln. litų (80 procentų Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai lėšos, likę 20 procentų – iš Lietuvos valstybės biudžeto) [52].

Kaip jau minėta, tam, kad kaimiškosios vietovės galėtų sėkmingai gyvuoti būtina skatinti investicijas ir plėtoti palankią verslui aplinką, skatinti veiklos kaime įvairumą. Būtina išnaudoti nenaudojamas, apleistas patalpas ir statinius. Remiantis Šiaurės Vakarų Lietuvos vietos veiklos grupės (ŠVLVVG) informacija, įvairinant kaimo verslus išskyla dvi problemos:

- 1) investicijų į naujas technologijas ir darbo vietų sukūrimą stoka;
- 2) kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas.

Be to, verslo sėkmei trukdo dideli mokesčiai, maža gyventojų perkamoji galia [46]. VVG atstovai taip pat konstatuoja jog savivaldybės vaidmuo, remiant kaimo verslus, turėtų būti stipresnis. Ji galėtų mažinti jos jurisdikcijoje esančius mokesčius, taikyti kitas lengvatas. Taip miesteliuose atsirastų reikalingos paslaugos, naujos darbo vietos, būtų tvarkingai mokami mokesčiai [46]. Siekiant, kad kuo daugiau gyventojų rinktųsi kaimą kaip gyvenamąją vietovę, reikia sudaryti galimybes užsiimti įvairia profesine veikla [17].

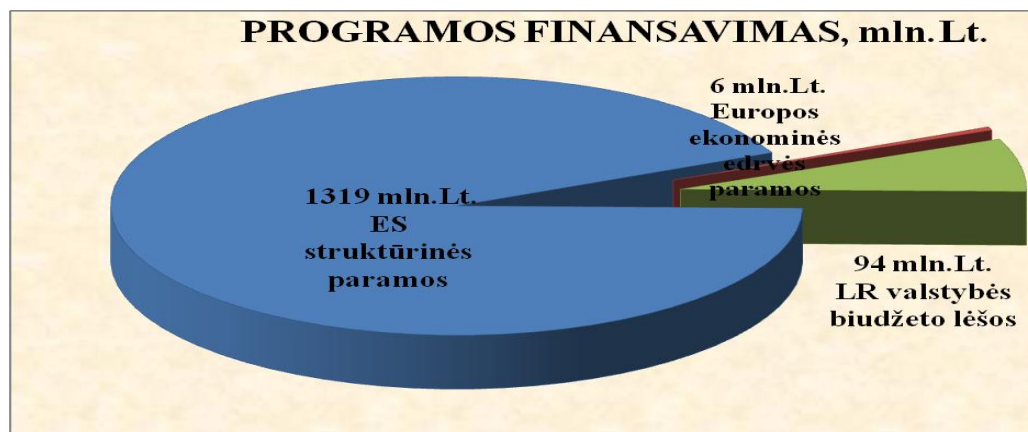
3. MAŽEIKIŲ RAJONAS – PROBLEMINĖ TERITORIJA

2008 metais Lietuvos Respublikos vyriausybės patvirtintoje Mažeikių rajono savivaldybės – probleminės teritorijos plėtros 2008 – 2010 metų programoje numatytas strateginis tikslas - užtikrinti gyvenimo kokybę, artimą šalies vidurkiui [50]. Iškelti plėtros uždaviniai yra šie:

1. atnaujinti daugiabučius gyvenamuosius namus ir plėtoti socialinį būstą;
2. kompleksiskai plėtoti kaimo gyvenamųjų vietovių infrastruktūrą;
3. plėtoti socialinę infrastruktūrą;
4. subsidijuoti darbo vietų steigimą, ypač daug dėmesio skirti ilgalaikio nedarbo problemoms spręsti;
5. gerinti Mažeikių rajono savivaldybės administracijos valstybės tarnautojų ir darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, administracinius gebėjimus.

Probleminių teritorijų plėtros programoms įgyvendinti iš valstybės, savivaldybių biudžetų, Europos Sąjungos paramos, kitų finansavimo šaltinių iki 2010 metų numatyta skirti daugiau kaip 1,5 milijardo litų. Daugiausia dėmesio bus skiriama gyvenamosios aplinkos gerinimui: bus tiesiami keliai, remontuojamos gatvės, klojami šaligatviai, tvarkomos aikštės, valomi vandens telkiniai, renovuojami gyvenamieji namai (kartu kompleksiskai tvarkant ir aplinką), rekonstruojamos mokyklos, ligoninės, bibliotekos, kultūros centrai, kaimo vietovėse bus tvarkomos apleistos teritorijos ir pan. Bendras visų probleminių teritorijų plėtros programų tikslas – užtikrinti gyvenimo kokybę artimą šalies vidurkiui: pasiekti, kad nei vienoje probleminėje teritorijoje 2010 metais vidutinis metinis nedarbo lygis ir socialinės pašalpos gavėjų ir gyventojų santykis nebūtų daugiau kaip 50 proc. didesnis už šalies vidurkį [49].

Mažeikių rajone 2007–2010 metais programos įgyvendinimui numatyta panaudoti:

5 pav. Programos finansavimas

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis Mažeikių regioninio centro (Mažeikių miesto) kompleksinės plėtros 2008 – 2013 metų investicine programa.

Kiek efektyviai bus panaudojamos šios lėšos priklauso nuo vietinės valdžios institucijų. Spaudoje taip pat akcentuojama, kad tokios paramos įsisavinimas – sudėtingas procesas, reikalaujantis laiko ir gebėjimų, o milijoninių lėšų savivaldybės gali ir negauti, jeigu jų nesugebės panaudoti [56]. Atlikus išsamias analizes bei pasitelkus į pagalbą mokslinius tyrimus bei įvairių sričių specialistų kompetenciją būtų galima ne tik atnaujinti ir pagerinti gyvenamąją aplinką, bet ir plėsti gyvenamąsias zonas bei kurti naujas darbo vietas. Taip regionas taptų patrauklus jauniems specialistams, inovatyviems verslininkams, turistams.

3.1 Statybos, remonto ir renovacijos darbų Mažeikių rajone apžvalga

Mažeikių rajono savivaldybės statybos ir remonto skyrius pateikia informaciją, kad savivaldybė prisideda prie kaimiškose teritorijose esančių objektų rekonstrukcijos bei remonto. Tokie darbai daugiausiai apima visuomeninės paskirties pastatų (mokyklų, darželių, med. punktų) remontą ar renovaciją. 2005 m. atlikta švietimo įstaigų renovacijos darbų už 1788,7 tūkstančius litų, 2006 m. už 1682,75 tūkstančius litų, 2007 m. už 3888 tūkstančius litų, 2008 m. už 922 tūkstančius litų.

Pasak Statybos ir remonto skyriaus vadovo A. Knystauto, 2004 – 2007 metais buvo rekonstruoti medicininės priežiūros punktai Ukrinuose, Buknaičiuose bei Račaliuose. Deja, šiai dienai Buknaičių med. punktas yra uždarytas, o paslaugas gyvenvietei teikia mobili medikų brigada, nes taip esą pigiau. Nuo 2006 m. įsikūręs Senamiesčio pirminės sveikatos priežiūros centras turėjo 10 medicinos punktų, o 2009 m. rugsėjo 3 d. belikę keturi [57]. Kaimų bendruomenės net neturėjo galimybės išsakyti savo pozicijų, nes apie medicinos punktų uždarymą nebuvo tinkamai pranešta nei gyventojams, nei Savivaldybės tarybai. Panašu, kad tokie sprendimai priimami visiškai nepaisant gyventojų nuomonės, nes informacija pateikiama jau po sprendimo priėmimo. Gyventojai atėję į medicinos punktus rado raštelius su telefonų numeriais, kuriais galima išsikviesti slaugytoją į namus.

A. Knystautas taip pat teigė, kad buvo remontuotos ir Mažeikių rajono viešosios bibliotekos skyrių patalpos viešosios prieigos interneto taškams įrengti bei apsaugai užtikrinti. Pagal šį projektą remontuotos Urvikių, Bugenių, Balėnų, Auksodės, Leckavos, Užlieknės, Plinkšių, Šerkšnėnų bei Palnosų bibliotekų patalpos. Planuojama tokius darbus atlikti ir Krakių skyriuje, bet dėl sunkios finansinės padėties rajone bei šalyje, daugelis darbų yra sustoję. Mažeikių rajono savivaldybė prisidėjo ir restauruojant Biržiškų namus-muziejų, bei remontuojant

pirmosios Viekšnių vaistinės-muziejaus patalpas. Viekšnių ir Tirkšlių miesteliuose įrengti dviračių takai (dubliuoti su šaligatviais).

Vykdomi projektai atnaujinant bei statant vandentvarkos objektus. 2005 m. SAPARD lėšomis įdiegta Užventės gyvenvietės nuotekų šalinimo sistema. Taip pat atlikta Laižuvos bei Tirkšlių gyvenviečių vandentvarkos sistemų renovacija. Šiuo metu Viekšniuose vykdomas vandentiekio ir nuotekų tinklų plėtros, nuotekų siurblių statybos projektas bei Auksūdžio gyvenvietės vandens tiekimo ir nuotekų tinklų bei valymo įrenginių statybos projektas.

Planuojama atlikti Sedos, Žemalės bei Pikelių kultūros centrų renovaciją (pagal kaimo plėtros programą). Pateikta paraiška Renavo dvaro sodybos (katilinės, sandėlio) pritaikymo turizmo reikmėms projektui finansuoti.

Mažeikių rajono savivaldybės Architektūros ir urbanistikos skyriaus duomenimis, 2008 m. išduoti 103 leidimai gyvenamųjų namų statybai (iš jų net 28 Reivyčių kaime). Iki 2009 m. rugpjūčio 10 d. išduoti 35 leidimai gyvenamųjų namų statybai. 2008 m. išduota 12 leidimų gyvenamųjų namų rekonstrukcijai, 7 – sodo namelių arba ūkinių pastatų rekonstrukcijai į gyvenamuosius namus, 1 – gyvenamojo namo rekonstrukcijai įrengiant parduotuvę. Iki 2009 m. rugpjūčio 10 d. išduoti 9 leidimai gyvenamųjų namų rekonstrukcijai, 7 leidimai sodo namelių ar kitos paskirties pastatų rekonstrukcijai į gyvenamuosius namus.

Kaip matome, Reivyčiuose gausu naujai statomų namų. Reivyčiai yra priemiestinis kaimas, kuriame UAB „Ateka“, vadovaujama S. Vasiliausko, įsigijo 20 žemės ūkio paskirties sklypų, išdalino juos 10 – 20 arų sklypeliais ir, su architektų pagalba, ėmėsi formuoti naujus gyvenamuosius kvartalus. Projekto aprašyme teigiama: „Netoli miškas ir Ašvos upė bei viskas, ko reikia gyvenant su šeima: ETG gyvenvietėje (mieste, *aut.*) veikiantis vaikų darželis, mokykla, parduotuvė, paštas, autobusų stotelė. Geras susisiekimas su miestu – centras pasiekiamas per 5 min. Gyvenamieji namai bus prijungti prie miesto telekomunikacijų tinklo“ [53]. Minėtos įmonės vadovas informavo, kad naujieji namai taip pat bus prijungti prie miesto vandentiekio bei nuotekų valymo sistemos. Centralizuotu šiukšlių surinkimu bei išvežimu rūpinsis miesto komunalinis ūkis. Tik šildymo sistema kiekvienas naujakurys turės pasirūpinti individualiai. Galima pirkti nebaigtos statybos namus, visiškai įrengtus namus arba tik sklypus. Šiai dienai yra pastatyta 11 rąstinių ir keli mūriniai, vienaukščiai, vidutiniškai 150 kvadratinų metrų namai. Užpernai įmonė padavė 26 namus, pernai – nei vieno. Pasak S. Vasiliausko – nekilnojamojo turto rinkoje pirkimo šiuo metu visiškai nėra. Paprašytas įvardinti sunkumus, su kuriais susidūrė įgyvendinant projektą, S. V. akcentavo begalinį niekam nereikalingą „popierizmą“ tvarkant dokumentus žemės paskirčiai pakeisti bei reikalingiems leidimams gauti. Tie patys dokumentai

turi būti teikiami po kelis kartus, o vienas specialistas turi teisę juos nagrinėti (arba, kaip teigė pašnekovas, „laikyti stalčiuje“) po 20 – 30 dienų. Taip procesas ištęsimas ir trunka net kelis metus.

Architektūros ir urbanistikos skyriaus specialistė S. Česnauskaitė informavo, kad 2008 metais neišduota nei vieno leidimo paslaugų sferos verslo objektų statybai. Išduotas leidimas dvaro sodybos kapitaliniam remontui pritaikant kaimo turizmo sodybai Dautarų kaime bei ūkininko sodybai su kaimo turizmo paslaugomis statyti Bobulinos kaime. Tas pats ir iki 2009 m. rugpjūčio 10 d. nėra nei vieno naujo paslaugų sferos verslo objekto ne miesto teritorijoje, vienas leidimas privažiavimo keliui į ūkininko sklypą (Kirkų kaime) bei leidimas 13 gyvenamųjų namų prijungti prie elektros tinklų (Reivyčių kaime). 2008 metais išduotas vienas leidimas rekonstruoti statinius pritaikant juos kaimo turizmui Urvikių kaime, iki 2009 m. rugpjūčio 10 d. vienas leidimas rekonstruoti buvusį valgyklos pastatą į parduotuvę Viekšnių miestelyje.

4. NAUJŲ GYVENVIEČIŲ BEI SODYBŲ KŪRIMO IDĖJOS VIEŠOJOJE ERDVĖJE

Kaip neišnaudotą galimybę kuriant naujas gyvenvietes ir sodybas galima paminėti laisvą valstybinę žemę (statistinė šalies informacija apie valstybinės žemės fondus pateikiama 3 priede). Rašytojas R. Kalytis pažymi, kad „valstybė juk deklaruoja turinti daug „valstybinės žemės“ [10], o kitame savo straipsnyje jis iškelia klausimą „Kas yra valstybinė žemė, kurią dabar taip dosniai pasiruošę dalyti valdininkai pagal „nustatytą tvarką“ [26]? Ir teigia, kad ta valstybinė žemė valstybei - papildoma našta: globoti žemę, mokėti kompensacijas, formuoti žemės fondą, dalyti, užsikrauti begalinius finansinius įsipareigojimus [26]. Autorius mano, kad problemą išspręstų visuotinai sugrąžinta žemės nuosavybė ir paliktas žemės disponavimas paveldimų savininkų nuožiūra [26]. Remiantis informacija pateikta Telšių apskrities administracijos viršininko internetiniame puslapyje, 2009 m. sausio 1 d. duomenimis vien Telšių apskrityje lieka virš 26 tūkstančių hektarų laisvos valstybinės žemės [48] (žr. 1 lentelę). Kaip apibūdinama Telšių regiono plėtros plane 2006 – 2013 metams, laisvos valstybinės žemės fondui priskiriama naudojama žemė, kurios tikslinė paskirtis nenustatyta [45]. Valstybės kontrolierės Rasos Budbergytės teigimu, neatlygintinai suteiktų valstybinės žemės sklypų naudojimas šiandien nėra pakankamai efektyvus [61]. O R. Bertašiūtė teigia, kad kupetiniai kaimai Lietuvoje (XVI a.) kūrėsi užvaldant būtent nenaudojamus žemės plotus [2, p.10]. Be to, Žemės ūkio ministerijos duomenimis, šalyje dirvonuoja iki 1 mln. hektarų žemės [54]. Valdžia ruošiasi apmokestinti neprižiūrinčius savo žemės savininkus, todėl nenorintys mokėti, turės sklypą išnuomoti ūkininkams arba atiduoti prižiūrėti kuriamam žemės fondui [54]. Yra daugybė nederlingų ir žemės ūkio veiklai netinkamų žemės plotų, kuriuos sėkmingai būtų galima panaudoti naujų gyvenamųjų erdvių kūrimui. Tikslinga skirti kiekvienai to norinčiai šeimai ne mažiau kaip po 1 hektarą žemės ploto (tai gali būti ir visiškai apleistos ir nederlingos, t.y. žemdirbystei netinkamos žemės), kad žmonės galėtų įkurti savo giminės sodybas [60] ir pasirengti jas puoselėti bei perduoti ateities kartoms. Šeimai skirtame plote būtų sukurta privati erdvė, atitinkanti visų jos narių poreikius. Sodybos būtų kuriamos, atsižvelgiant į naujausias pasaulines būsto tradicijas, kartu išsaugant lietuvių tautos tradicijas. Visuomenė būtų paskatinta domėtis žinomo, priverstinai ilgus metus išėivijoje gyvenusio Vilniaus Gedimino technikos universiteto garbės daktaro Jurgio Gimbuto namotyros, išėivijos architektų – Edmundo Arbo (Arbačiausko), Jono Muloko ir kitų tyrinėtojų darbais. Patogi, jauki sodyba turėtų lemiam vaidmenį piliečių ryšio su savo valstybe atkūrimui, jų visuomeninio aktyvumo skatinimui, visapusiškam jaunosios kartos ugdymui.

4.1 Naujų gyvenviečių bei sodybų kūrimo idėjų pritaikomumas Telšių apskrityje

Telšių apskrityje laisvos valstybinės žemės yra ir įgyvendinti aukščiau minėtas idėjas galima.

1 lentelė

Telšių apskrities Laisvos valstybinės žemės (LVŽ) plotų suvestiniai duomenys

	Bendras LVŽ sklypų plotas (ha)	Žemės ūkio naudmenos		Miškas (ha)	Vandens telkiniai (ha)	kitos žemės naudmenos (ha)
		bendras plotas (ha)	ariama žemė (ha)			
Mažeikių raj. savivaldybės teritorijoje	6.362,38	4.664,34	4.608,36	887,65	11,12	799,27
Plungės raj. savivaldybės teritorijoje	5.181,01	2.889,11	1.971,00	1.251,54	3,64	1.036,72
Telšių raj. savivaldybės teritorijoje	9.542,56	4.947,67	3.587,14	2.178,72	34,48	2.381,69
Rietavo savivaldybės teritorijoje	4.782,06	2.445,95	1.987,40	1.646,12	(-)	689,99
VISO apskrityje (2009 m. kovo 1d.):	25.868,01	14.947,07	12.153,90	5.964,03	49,24	4.907,67

Parengta autoriaus remiantis Telšių apskrities administracijos viršininko internetiniu puslapiu.

Taigi, akivaizdu, kad yra daugybė neišnaudotų galimybių gyvenvietėms neurbanizuotose teritorijose kurti bei nišų verslui kaime plėtoti. Protingai jas išnaudojus bei pasinaudojus ES teikiama parama, būtų kuriamas daug kokybiškesnis ir šiuolaikiškas europinio kaimo modelis. SAPARD paramą galima panaudoti kaimo infrastruktūros tobulinimui (tiesiant kelius, elektros linijas, įrengiant artezinius gręžinius, tvarkant vandentiekio ir kanalizacijos sistemas [6, p. 13]. Pagal LEADER+ programą remiamos “vietinės iniciatyvos grupės“ (arba kitaip Vietos veiklos grupės – VVG) [6, p. 9].

Atsižvelgiant į tai, kad žemės Telšių apskrityje (kaip minėta) nėra itin derlingos ir koncentruotis vien ties žemės ūkio veiklos plėtojimu netikslinga, o įvertinus neefektyviai naudojamus bei neprižiūrimus dirbamos žemės apskrityje plotus ir finansines galimybes būtų galima įgyvendinti konkrečius projektus naujoms gyvenvietėms kurti. Vis populiarėjantis šalyje projektas „Giminės sodyba“ galėtų būti sėkmingai įgyvendintas.

4.2 Projekto „Giminės sodyba“ įgyvendinimui reikalingos priemonės

Judėjimo nariai savo internetinėje svetainėje sėkmingam projekto įgyvendinimui (remiantis gyventojų iniciatyva), pataria „suburti kaimynų bendruomenę, kuri siektų bendro tikslo: detaliai apgalvoti ir sukurti gyvenvietės projektą, kad visi klausimai būtų išspręsti prieš žemės gavimą ir būsimi kaimynai vienodai matytų gyvenvietę“ [55]. Kiekvienai šeimai sukūrus savo giminės sodybos detalų ir apgalvotą planą, galimas ir „kaimynų bendruomenės bendros gyvenvietės vizijos sukūrimas“ [55]. Klubo nariai rekomenduoja pradėti nuo to, kad regione būtų organizuota iniciatyvinė grupė, kuriai vėliau pagal veikiančius įstatymus būtų galima suteikti juridinį statusą. Būtina išrinkti savo įgaliotą atstovą - pirmininką, kuris atstovaus (paduos pareiškimą gauti žemei, reikalui esant sušauks susirinkimą ir t.t.). Tada galima kreiptis į vietos administraciją ir pateikti jam oficialų pareiškimą dėl žemės ploto suteikimo (ploto dydis priklausys nuo to, kiek susirinks norinčių gauti jame žemės sklypus, ir nuo regiono galimybių). Būtina turėti omeny, kad būsimoje gyvenvietėje dauguma šeimų gyvens visą laiką, vadinasi, ten turi būti pradinė mokykla, medicinos punktas, klubas, kurio statyba kiekvienam žmogui atsieis tuo pigiau, kuo žmonių bus daugiau. Toliau siūloma kreiptis į kaimo plėtros konsultantus, žemėtvarkininkus, architektus ir statybininkus, kad sudarytų gyvenvietės projektą. Bendras gyvenvietės išplanavimas svarbus ir norint išrinkti vietą būsimai mokyklai, vietą bendram poilsiui, privažiavimo keliams ir t.t. O užbaigus gyvenvietės projektą (jį kurti gali ne tik specialistai, bet ir būsimoji gyventojai), gaunamas detalus brėžinys - bendras vaizdas, kur paženklinti visi ne mažiau kaip vieno hektaro sklypai. Naudojimasis sklypu būtinai turi būti įteisintas, patvirtintas atitinkamu juridiniu dokumentu, ir būtinai kiekvienas sklypas turi juridškai priklausyti jo savininkui. Iniciatyvinės naujų gyvenviečių organizavimo grupės regionuose gali daug pasiekti, jei užsitikrins vietinės administracijos paramą. Taip ir įvyks, jeigu administracija pamatys, jog naujų gyvenviečių įkūrimas - regionui didelis plusas [55].

R. Kalytis įvardija, ko reikia tokiai naujo tipo gyvenvietei: ežero (servitutinėmis teisėmis), miško (valstybinio), sodybinės žemės, tuščios žemės miškui sodinti (šią žemę apsodinęs gyventojas, įgis jo nuosavybę), daržų žemės (ta žemė taip išdėstyta, jog visą gyvenvietės žemę galima mechanizuotai apdirbti), laisvos ekonominės zonos, švrios gamybos įmonių statybai, žemės energetiniams augalams auginti (visos sodybos aprūpinimui). Svarbi pastaba: žemę valstybė suteikia nemokamai [27]. Autorius siūlo tokias gyvenvietes pradėti statyti dar neturint gyventojų (suprojektavus keletą vienaukščių namų, kad būsimoji gyventojai galėtų rinktis), ir, būtinai „remiant valstybei iš ES paramos ir įtraukiant bankus“ [27]. Tame pačiame straipsnyje R.

Kalytis pabrėžia, kad naujos gyvenvietės turi būti aprūpintos infrastruktūra, komunikacijomis, keliais [27]. Apie tai, kad būtina gerinti „prastą gyvenamosios aplinkos kokybę gyvenvietėse [...], rajoninių kelių [...] prastą būklę, nepalaikomą kultūrinį savitumą regionuose ir kita“ pažymi ir G. Mačys, kalbėdamas apie regioninę plėtrą [14, p. 127].

Tokie „ekologiniai kaimai“ Žaliojoje knygoje įvardijami kaip „XXI a. visuomenės fenomenas“ [41]. Vadinasi išvelgiama, kad tos idėjos plėtosis ir nori nenori teks su jomis taikytis. Planuojama, kad Vyriausybė ieškos būdų, kaip atlikti pradinio postūmio vaidmenį, padedantį Lietuvos kaimiškose teritorijose sparčiau plisti ekologiniam gyvenimo būdui, remiantis užsienio šalių patirtimi [41].

5. GYVENAMŲJŲ NAMŲ STATYBA MAŽESNIUOSE MIESTUOSE, MIESTELIUOSE IR KAIMO VIETOVĖSE

Siekiant išsiaiškinti gyvenamųjų namų statybos problemas mažesniuose miestuose, miesteliuose ir kaimuose bei numatyti perspektyvas ir galimybes ateičiai buvo atliktas individualių namų bei sodybų savininkų nuomonės tyrimas. Tyrimas buvo atliktas 2008 – 2010 metais Telšių apskrities Mažeikių rajono savivaldybėje. Juo buvo siekiama išsiaiškinti su kokiomis problemomis susiduria statantieji (ar neseniai pasistatę) individualius gyvenamuosius namus (sodybas), kaip vertina galimybes statyti ar rekonstruoti gyvenamuosius namus (sodybas), apžvelgti gyvenimo sąlygas ne miesto teritorijoje, apibendrinti naujo požiūrio į būstą formavimąsi. Tyrimo tikslas - išsiaiškinti kaip sprendžiami naujų gyvenamųjų teritorijų kūrimo klausimai: inžineriniai tinklai, komunikacijos, susisiekimas. Atskleisti kokį vaidmenį čia atlieka vietinė valdžia - ar pakankamai prisideda prie naujų gyvenamųjų erdvių kūrimo, patogios ir saugios aplinkos formavimo, ar pakankamai skatinamas verslumas neurbanizuotose teritorijose.

5.1 Tyrimui pasirinkto regiono ir respondentų charakteristika

Mažeikių rajonas yra šiaurės vakarų Lietuvoje, prie Ventos upės. Teritorijos plotas - 1220,2 km², iš jų 32 km² užima miestai ir gyvenvietės, 22 km² – pramonės įmonės ir keliai, 614 km² – žemdirbystės plotai, 273 km² – miškai ir 68 km² – kitos paskirties plotai. Mažeikių savivaldybėje yra 3 miestai – Mažeikiai, Seda, Vieکشniai, ir 5 miesteliai – Laižuva, Leckava, Pikeliai, Tirkšliai, Židikai. Rajone yra 8 kaimiškos ir viena miesto seniūnija. Gyvena: 65 714 žmonės, iš jų 44 250 miestuose (Mažeikiuose – 40 839 žmonės, Sedoje – 1 213 žmonės, Vieکشniuose – 2 198 žmonės), 21 464 kaimuose. Gyventojų pasiskirstymas pavaizduotas lentelėje:

2 lentelė

Gyventojų skaičius metų pradžioje pagal administracinę teritoriją, lytį ir metus

	2006	2007	2008	2009
Mažeikių r. sav.				
Vyrai	30 955	30 774	30 514	30 427
Moterys	34 873	34 780	34 595	34 472

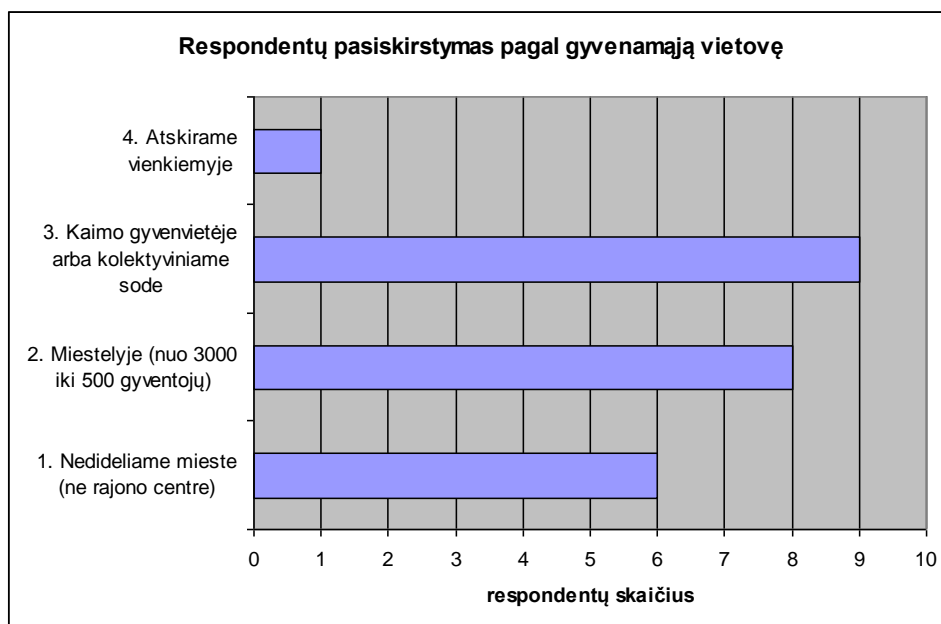
Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2010

Jau minėta, kad Mažeikių rajonas - probleminė teritorija. Socialinės ir ekonominės aplinkos analizėje pažymima, kad 2006 metais rajone buvo stebimas neigiamas tarptautinės ir

vidinės migracijos saldo (-206). 2007 metais būklė dar pablogėjo – iš probleminės teritorijos išvyko 344 gyventojais daugiau, negu atvyko. Dėl migracijos 2006 ir 2007 metais gyventojų sumažėjo atitinkamai 0,3 ir 0,5 procento. Nors probleminėje teritorijoje yra daug darbingo amžiaus gyventojų ir jų daugėja, neigiamos migracijos tendencijos ir tai, kad mažėja 0–15 metų gyventojų, rodo nepakankamą probleminės teritorijos demografinį potencialą [50]. Toje pat analizėje pateikiama informacija, kad rajone 2007 metais buvo 85 viešieji pastatai, iš jų 17 (20 %) iš dalies renovuota. Visiškai renovuotų viešųjų pastatų nebuvo [50].

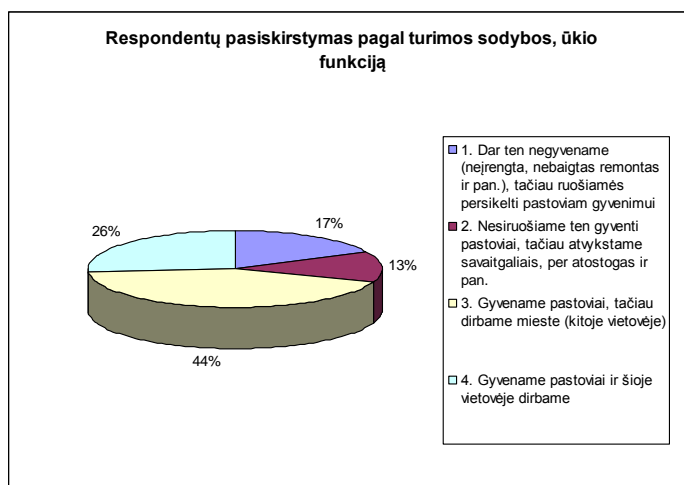
Atliekant tyrimą buvo apklausti Mažeikių rajono savivaldybės statybos ir remonto skyriaus bei architektūros ir urbanistikos skyriaus specialistai (interview metodas), statybos darbus atliekančios įmonės vadovas (interview metodas). Anketinėje apklausoje dalyvavo atsitiktinai parinkti rajono gyventojai. Apklauskos metu grįžusiose anketose savo nuomonę pareiškė 29 procentai moterų ir 21 procentas vyrų. Daugiausiai moterų (9 respondentės) priklauso 31 – 40 metų amžiaus grupei, daugiausiai vyrų (5 respondentai) – 41 – 50 metų grupei. 84 proc. visų respondentų nurodė algą kaip pagrindinį pragyvenimo šaltinį. 35 proc. nurodė esą privačių įmonių darbuotojai, 45 proc. – tarnautojai, specialistai, 8 proc. – verslininkai. Tai - aktyvūs, dirbantys, kuriantys šeimas gyventojai. Šiai gyventojų kategorijai itin svarbūs klausimai liečiantys naujų gyvenamųjų namų statybą, įsigytų sodybų ar gyvenamųjų namų atnaujinimą, nes jie suinteresuoti kurti sau ir savo šeimai patogią aplinką, užtikrinti visokeriopą vaikų auklėjimą ir švietimą ar net susikurti sau darbo vietą.

38 proc. apklaustųjų gyvena kaimo gyvenvietėse arba kolektyviniuose soduose, 33 proc. – miesteliuose turinčiuose nuo 3000 iki 500 gyventojų, 25 proc. – nedideliuose miestuose, 4 proc. – atskiruose vienkiemiuose.

6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietovę (vnt.)

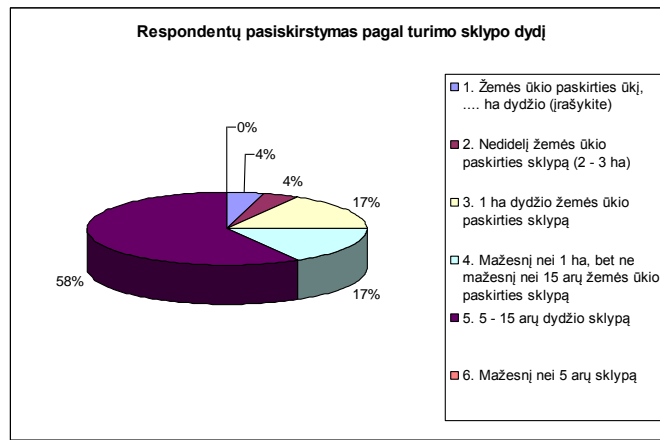
Igyvendinant šiuolaikinio kaimo funkcijas ir vadovaujantis apibendrintais poindustrinės visuomenės atstovų poreikiais atskiri vienkiemiai, erdvios sodybos turėtų tapti patraukliausiomis vietomis gyventi. Tačiau tyrimo duomenys rodo, kad gyventojai mieliau renkasi tokias gyvenamąsias vietas, kurios yra arčiau miestų. Kaip jau minėta respondentai jauni ir dirbantys, tad jų pasirinkimą sąlygoja galimybės susisiekti su darbovietėmis, o šeimoms auginančioms vaikus, svarbu vaiko saugumas pakeliui į mokyklą ir atgal. Tai išryškina pagrindines kaimišųjų teritorijų problemas – nesutvarkytus kelius, neišvystytą viešojo transporto sistemą. 44 proc. tyrime dalyvavusiųjų naują būstą įsigijo ar pasistatė kaip nuolatinę gyvenamąją vietą ir nurodė, kad dirba kitoje vietovėje (mieste). 26 proc. gyvena ir dirba ten pat. 17 proc. dar tik ruošiasi gyventi naujojoje sodyboje, nes dar nebaigti remonto darbai, neįrengtos gyvenamosios patalpos ir pan. 13 proc. sodyba ar sklypas reikalingi tik kaip vieta kur galima su šeima praleisti savaitgalius ar atostogas.

7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal turimą nekilnojamąjį turtą (proc.)

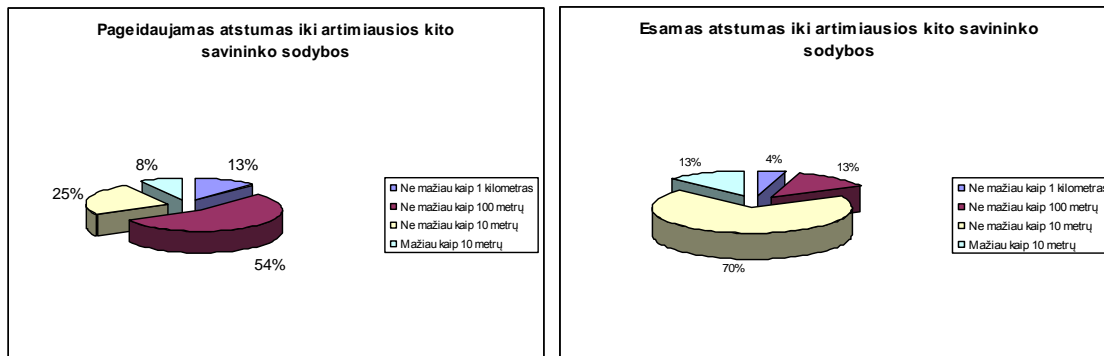
Galima išskirti kelias kategorijas žmonių, kurie įsigyja sklypus ne miesto teritorijoje. Vieni ieško privačios erdvės, kurioje būtų atsipūsti po darbo ir nuolatinio skubėjimo, kiti bando gyventi ir dirbti namuose, dar kitiems reikalinga tiesiog užmiesčio sodyba, kurioje būtų galima leisti savaitgalius ar atostogas su šeima.

58 % respondentų įsikūrę nedideliuose 5- 15 arų dydžio sklypuose:

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal turimo sklypo dydį (proc.)

Naujakuriai renkasi tokią gyvenamąją vietą, kurioje dar rūpinamasi infrastruktūra bei bent šiokeis tokiais patogumais. 70 proc. respondentų gyvena vietovėje kur iki artimiausios sodybos pastatų – vos 10 metrų atstumas, nors net 54 proc. mielai rinktųsi tokią vietą, kur artimiausias kaimynas būtų už ne mažiau kaip 100 metrų.

9 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pageidaujamus ir esamus atstumus iki artimiausios sodybos (proc.)

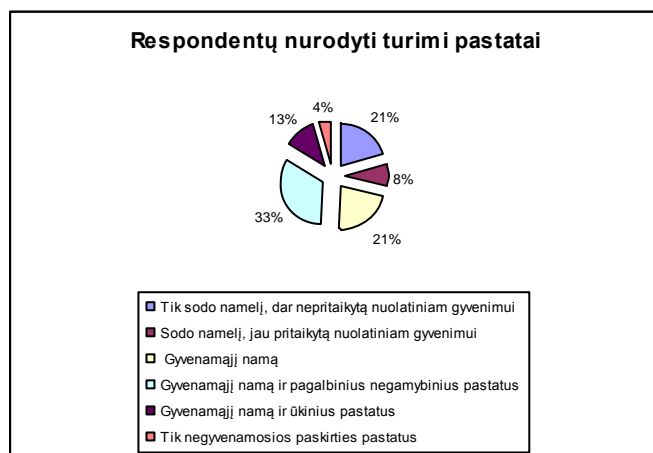
Nors daugelis respondentų savo sodybose mielai turėtų erdvius sodus, gėlynus, kurtų vaikų žaidimų aikšteles, o kai kurie mielai įsirengtų ir sporto aikšteles, kurias įsivaizduoja kaip šiuolaikiškos sodybos dalį, tenka to atsisakyti, nes mažuose sklypeliuose visa tai paprasčiausiai netelpa.

3 lentelė

Šiuolaikinės sodybos, kurioje nevykdoma gamybinė veikla, dalys ir respondentų pasiskirstymas (vnt.)

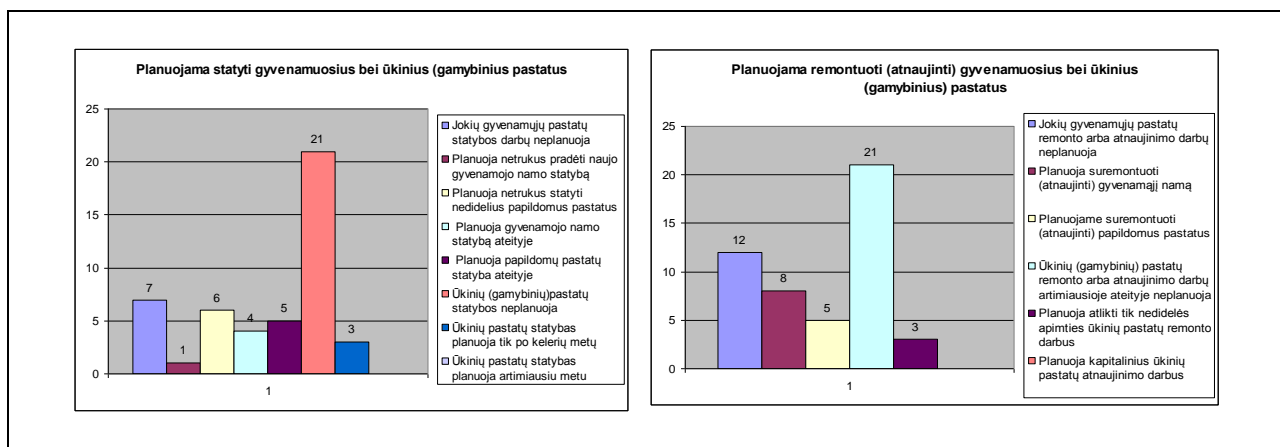
Eil. Nr.	Dalių pavadinimai	1- būtina	2 - pageidautina	3 - netikslinga
1.	Vaismedžių ir vaiskrūmių sodas	17	6	1
2.	Gėlynas	18	6	-
3.	Šiltnamis ir sklypelis daržovėms auginti	8	12	3
4.	Sporto aikštelė	3	7	13
5.	Vaikų žaidimų aikštelė	6	11	6
6.	Plaukymo baseinas	2	4	19
7.	Apsauginė medžių juosta arba gyvatvorė	7	13	3

Gyventojų buvo klausiama kokius pastatus jie turi savo sklypuose ar ūkiuose. 33 proc. nurodė turį gyvenamąjį namą ir pagalbinius negamybinius pastatus (garažas, sandėliukas, stoginė ir pan.). 21 proc. atsakiusių turi tik gyvenamuosius namus, dar 21 proc. – sodo namelius, kurie nėra pritaikyti nuolatiniam gyvenimui visus metus. 13 proc. respondentų priklauso gyvenamieji namai su ūkiniais pastatais, o 4 proc. turi tik negyvenamosios paskirties pastatus.

10 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal turimus pastatus (proc.)

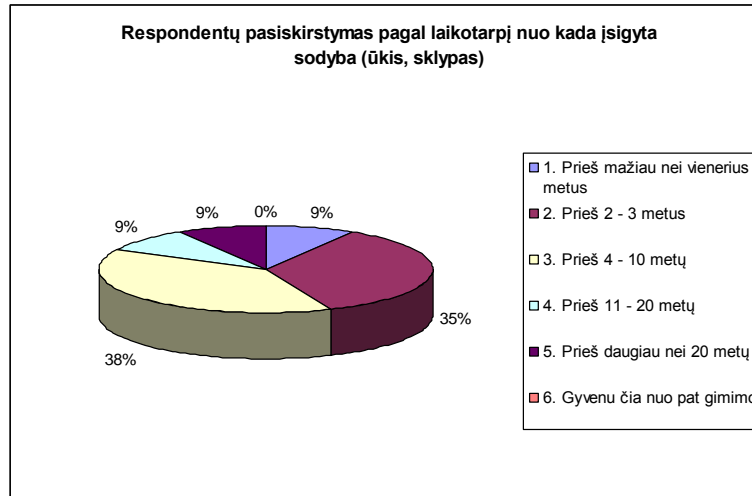
Žemiau pateiktas respondentų pasiskirstymas atsakant į klausimus apie planuojamus statybos ir remonto/atnaujinimo darbus. Dėl sudėtingos finansinės situacijos kol kas susilaikoma nuo tokių darbų, bet tikėtina, kad matydami perspektyvas plėtoti nuosavą verslą ar sudarius sąlygas gauti lengvatinius kreditus ar paskatinius gyventojai noriau renovuotų savo būstą ar statytų pastatus reikalingus gyvenimui ir ūkinei veiklai.

11 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal planuojamus statyti ir remontuoti pastatus (vnt.)

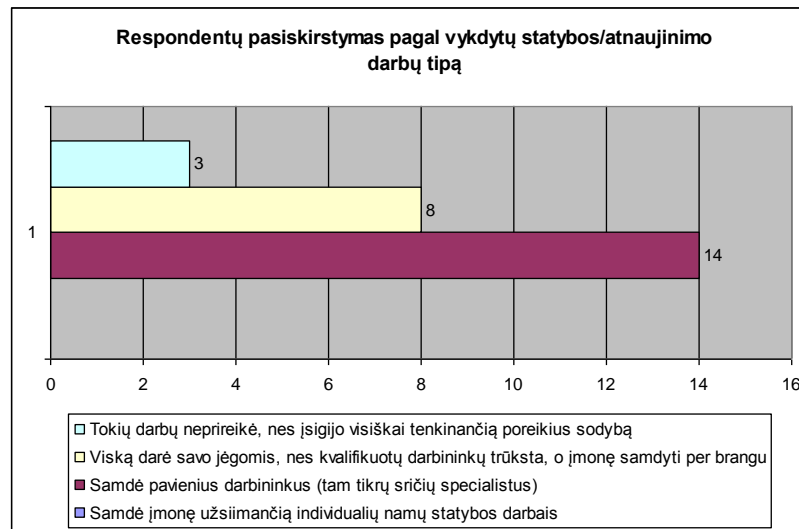
5.2 Tyrimo rezultatų analizė

Siekiant išsiaiškinti aktualiausias problemas atliekant statybos ar renovacijos/atnaujinimo darbus, apklausoje buvo prašoma dalyvauti asmenų neseniai įsigijusių sklypus, sodybas ar ūkius, stačiųių gyvenamuosius ar ūkinius pastatus, atlikusių remonto darbus.

12 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal nekilnojamo turto įsigijimo laikotarpį (proc.)

38 proc. respondentų nekilnojamąjį turtą įsigijo prieš 4- 10 metų, 35 proc. – prieš 2 – 3 metus. Po 9 proc. – prieš mažiau nei vienerius metus, prieš 11 – 20 metų ar prieš daugiau nei 20 metų.

13 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbų tipą (vnt.)

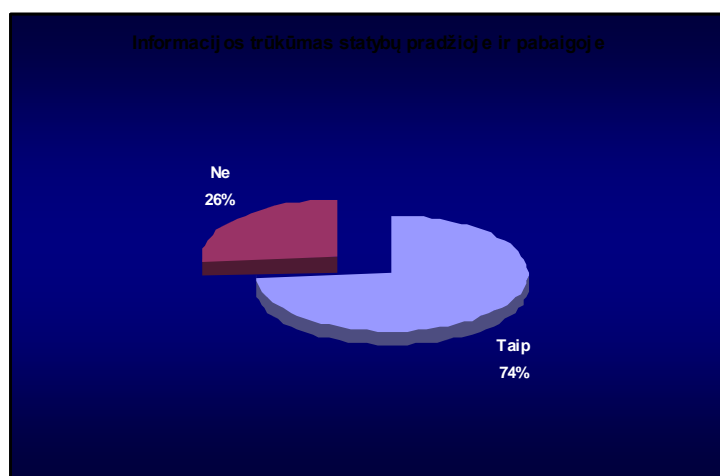
Anketos klausimų apie įsigytą nekilnojamojį turtą analizė leido respondentus suskirstyti į tris grupes:

1. Pirmoji grupė įsigijo visiškai sutvarkytas sodybas bei ūkius, atitinkančius jų poreikius ir nevykdė jokių statybos ar remonto/atnaujinimo darbų;

2. Antroji grupė vykdė statybos/atnaujinimo darbus savo jėgomis. Daugelis perka nekilnojamąjį turtą paėmę banko paskolas ir nebegali leisti sau išlaidauti prireikus remonto ar statybos darbų įsigytame sklype, ūkyje ar sodyboje. Dar viena priežastis kodėl gyventojai atlieka darbus savo jėgomis – nepasitikėjimas siūlančiųjų savo paslaugas specialistų kvalifikacija.

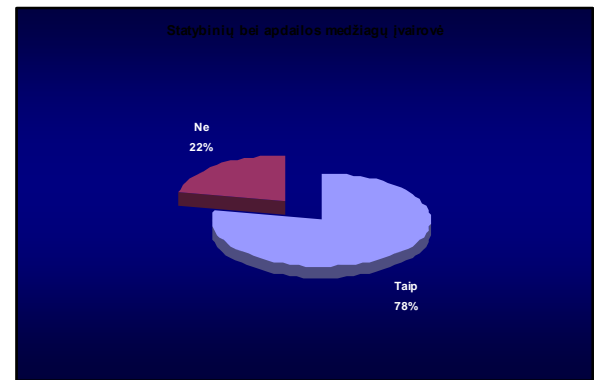
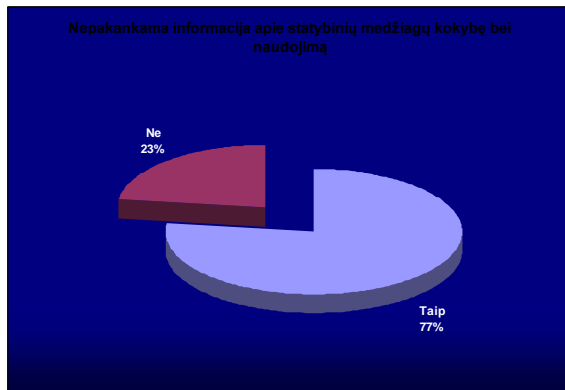
3. Trečiosios grupelės atstovai visgi pasitelkė į pagalbą tam tikrų sričių specialistus.

Paprašyti įvardinti pagrindinius sunkumus, su kuriais susidūrė vykdydami statybos bei remonto darbus (žr. 13 pav.), net 74 proc. respondentų pasigedo informacijos apie reikalingus dokumentus pradėdant statybas ir jas pabaigus.

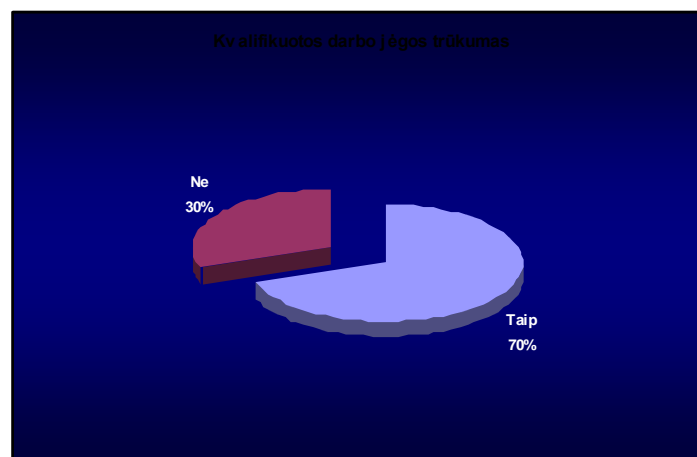
14 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal informacijos trūkumą (proc.)

Respondentai pageidautų aiškesnių procedūrų bei galimybės kuo daugiau informacijos gauti vienoje vietoje, per kuo trumpesnę laiką. Gyventojus tikrai apsunkina ir sukelia daugybę nepatogumų vaikščiojimas iš kabineto į kabinetą ir be galo išstęsti dokumentų tvirtinimo terminai. Dirbantys žmonės ne visada turi galimybę palikti darbo vietas ir nori dokumentus susitvarkyti kuo greičiau ir paprasčiau.

15 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal siūlomų statybinių bei apdailos medžiagų kokybės ir įvairovės vertinimą (proc.)

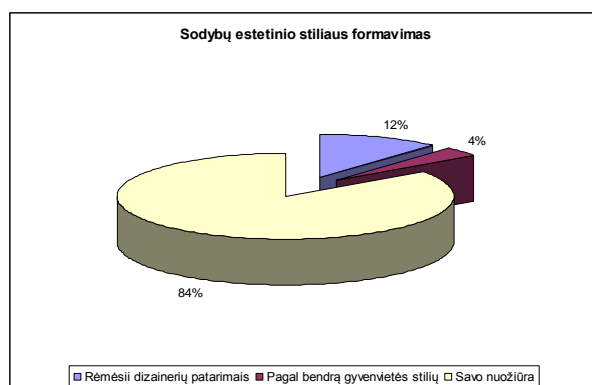
Dauguma respondentų, savo jėgomis atlikusių statybos bei remonto darbus, pasigedo informacijos apie siūlomų statybinių medžiagų kokybę bei naudojimą, o 78 proc. pasigedo siūlomų statybinių bei apdailos medžiagų įvairovės. Nors atrodo, kad statybinių bei apdailos medžiagų parduotuvės siūlo tikrai didelį prekių asortimentą, realiai situacija yra šiek tiek kitokia, teigia respondentai. Pasigendama informacijos apie siūlomas prekes – ant etikečių pateikiama analogiška informacija, o konsultantai retai gali ką patarti. Radus patikusią prekę kataloguose, tenka ilgai laukti kol ji atkeliauja iš didesnių miestų ir pan.

16 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo jėgos pasiūlos vertinimą (proc.)

70 proc. pagrindiniu sunkumu įvardijo kvalifikuotos ir atsakingos darbo jėgos trūkumą. Susidūrę su darbininkais „savamoksliais“, kurie nebrangiai siūlo savo paslaugas, bet dirba ne tik nekokybiškai, bet ir neatsakingai, respondentai patyrė nuostolių ir turėjo papildomų išlaidų. To be jokios abejonės būtų buvę išvengta jei darbus būtų atlikusi įmonė pagal sutartį kur numatoma atsakomybė bei suteikiama atliktų darbų garantija.

Buvo ir tokių respondentų, kurie pradėję statybos darbus susidūrė su nepakankama informacija apie infrastruktūrą vietovėje, kurioje įsigijo sklypus. Todėl iškilo sunkumų atliekant elektros, nuotekų sistemų įrengimų darbus ir pan. Vieningų architektūrinių reikalavimų gyvenamosios vietovėms tvarkos nebuvimas sąlygoja daugybę nesusipratimų tarp naujakurių ir kaimynų dėl statomų pastatų dydžių, tvorų aukščių, netgi aplinkos tvarkymo. Net 83 procentai respondentų pažymėjo, kad jų gyvenamojoje vietovėje nėra jokio vientiso architektūrinio stiliaus ir tik 4 procentai esą girdėjo, kad tokie reikalavimai rengiami. Todėl sodybos kuriamos ir jų estetinis stilius formuojamas „savo nuožiūra“, kartais pasitelkiant į pagalbą dizainerius ar apželdintojus.

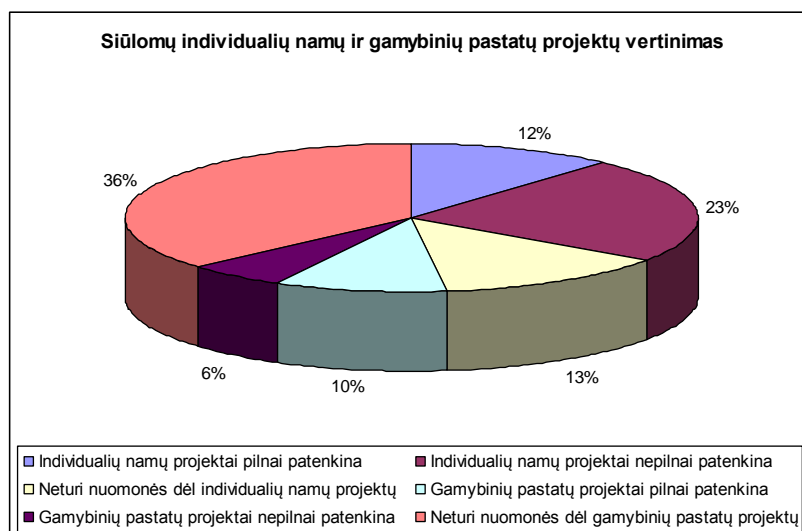

17 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal sodybos stiliaus formavimą (proc.)

Įgiję patirties ir įveikę iškilusius sunkumus, dar kart pradėję statybos/remonto/atnaujinimo darbus dalis respondentų jau ryžtųsi sudaryti sutartis su statybos ir remonto darbus atliekančiomis įmonėmis, nes nori, kad darbai būtų atliekami kokybiškai ir atsakingai. Respondentų nuomone, tai būtų garantuota pasirašytais dokumentais, kuriuose numatoma atsakomybė, nustatomi aiškūs darbų įvykdymo terminai, pateiktos sąmatos ir kt. Tačiau net 58 proc. respondentų norėtų mažesnių statybos darbų kainų ir geresnės kokybės, o 25 proc. visiškai nepatenkinti esama situacija.

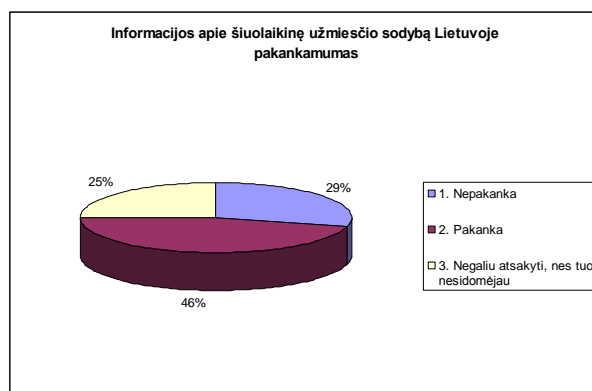
Kita dalis stengtųsi kuo daugiau informacijos ir kvalifikuotos pagalbos gauti prieš pradėdant statybos ar remonto darbus. Tai padėtų tiksliau susiplanuoti būsimus darbus, apskaičiuoti būsimas išlaidas, numatyti tam tikrus niuansus, kurie gali iškilti pradėjus vykdyti darbus. Likusieji konsultuotųsi su draugais ir pažįstamais, kurie neseniai vykdė panašius darbus ir įgijo patirties, atsakingiau rinktųsi statybines medžiagas, labiau įsigilintų į siūlomus projektus. 23 proc. respondentų nepatenkinti siūlomais individualių namų projektais. 6 proc. netenkina ir siūlomi gamybinių pastatų projektai. 13 proc. nesidomi pasiūla ir savo namus „projektuoja“

patys. Siūlomų gamybinių pastatų projektų negalėjo įvertinti net 36 proc. respondentų, nes tokiais projektais nesidomi.

18 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal siūlomų individualių namų ir gamybinių pastatų projektų vertinimą (proc.)

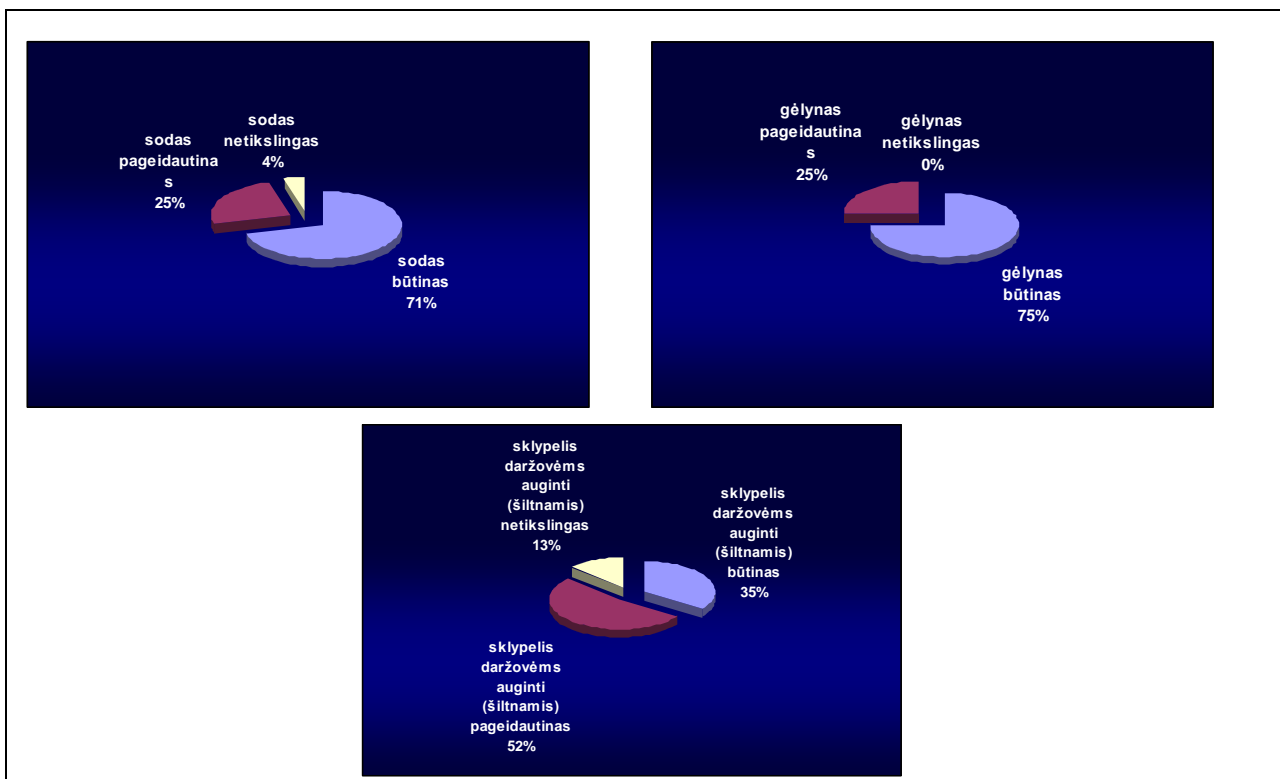
Jau minėta, kad kurdami savo gyvenamąją aplinką dauguma tyrimo dalyvių pasikliauja savo jėgomis. Kalbant apie naujų gyvenviečių ir sodybų kūrimo tendencijas tenka pažymėti, kad 46 proc. tyrimo dalyvių mano, kad jiems pakanka informacijos apie tai, kaip turėtų atrodyti šiuolaikinė užmiesčio sodyba Lietuvoje, 25 proc. iš vis tuo nesidomi ir 29 proc. norėtų daugiau tokios informacijos.

19 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal informacijos apie šiuolaikinę sodybą pakankamumą (proc.)

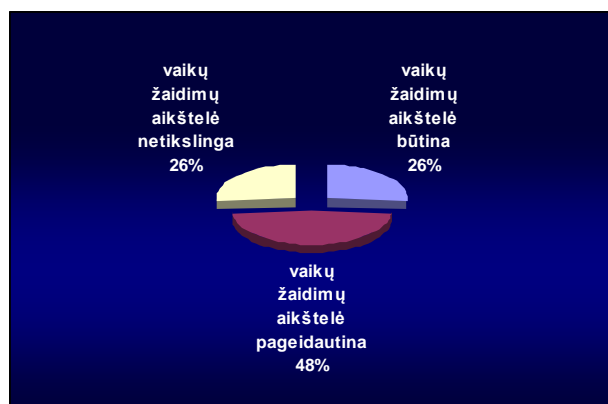
Formuodami savo sodybų ar gyvenamųjų namų estetinį stilių gyventojai daugiausiai remiasi savo asmenine patirtimi, kurią perėmė iš artimųjų gyvenančių kaimuose. Be to, visi šiais laikais gali keliauti po vakarų šalis ir stebėti kaip ten formuojamos ir apgyvendinamos neurbanizuotos teritorijos, priemiestinės gyvenvietės. Dėl neišvengiamos globalizacijos įtakos

tradiciniai sodybų elementai papildomi vakarietiškais, būdingais šiuolaikiniam žmogui. Žemiau pateiktose diagramose matosi, kaip pasiskirstė tyrimo dalyviai vertindami kokie šiuolaikinių sodybų elementai yra būtini, kokie pageidautini, o kokie netikslingi.

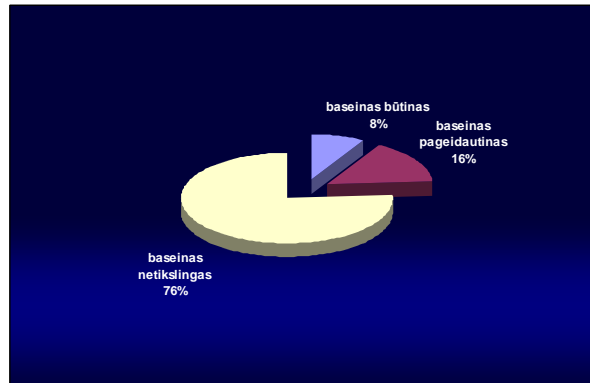
20 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal kai kuriuos pageidaujamus sodybų elementus (proc.)

20 pav. matome, kad absoliuti dauguma respondentų mano, kad sodyboje būtina turėti vaismedžių ar vaiskrūmių sodą bei gėlyną (atitinkamai 71 ir 75 proc.). 35 proc. būtinai norėtų turėti nedidelį sklypelį daržovėms auginti ar šiltnamiui pasistatyti. Būtina pažymėti, kad respondentai kalba tik apie nedidelius dirbamos žemės sklypelius, kuriuose galėtų auginti žalumynų, salotų ar keletą daržovių.

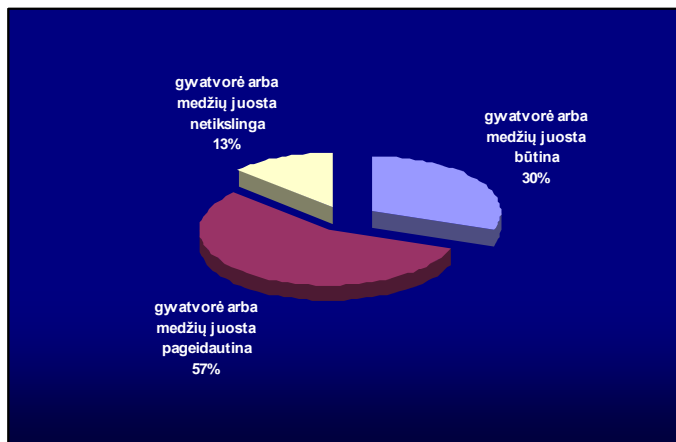
21 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal poreikį sodyboje turėti žaidimų aikštelę (proc.)

Šeimoms auginančioms mažamečius vaikus norisi užtikrinti, kad jų atžalos turėtų kur žaisti todėl 26 proc. respondentų pažymėjo, kad sodyboje būtina reikia vaikų žaidimų aikštelės.

22 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal aktyvaus poilsio elementus sodyboje (proc.)

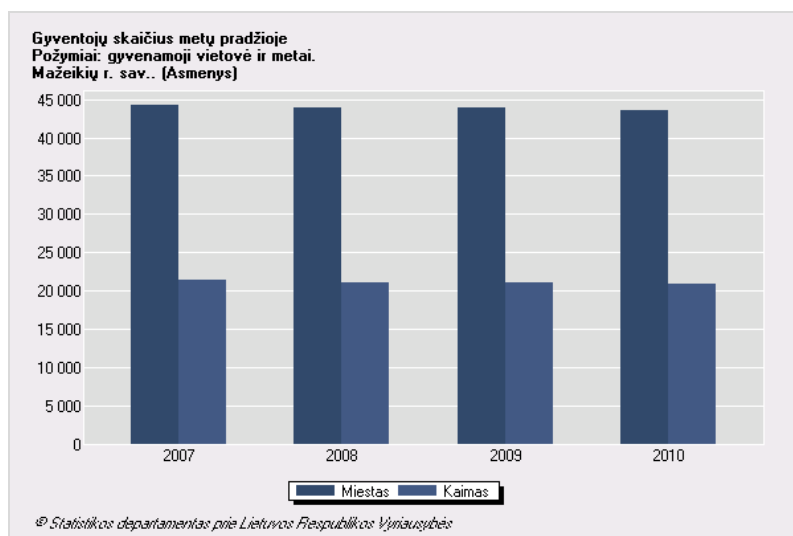
Aktyvaus poilsio pasigendantys norėtų savo sodyboje turėti sporto aikšteles bei plaukymo baseinus (atitinkamai 13 ir 8 proc.).

23 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal poreikį aptverti sodybą (proc.)

Privačiai erdvei susikurti ir savo sodybai pagyvinti, 57 proc. apklausos dalyvių pageidautų savo sodybas apjuosti gyvatvore arba apsodinti medžiais, o 7 proc. atsakiusiųjų į anketos klausimus būtina tai padarytų.

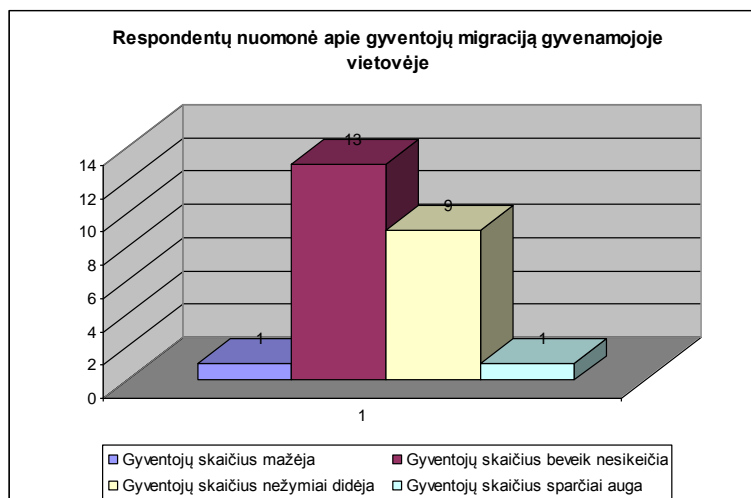
Išankstiniais Statistikos departamento duomenimis 2010 metų pradžioje gyventojų skaičius mieste ir kaime Mažeikių rajono savivaldybėje kito nežymiai:

24 pav. Gyventojų skaičius pagal gyvenamąją vietovę

Šaltinis: Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys, 2010

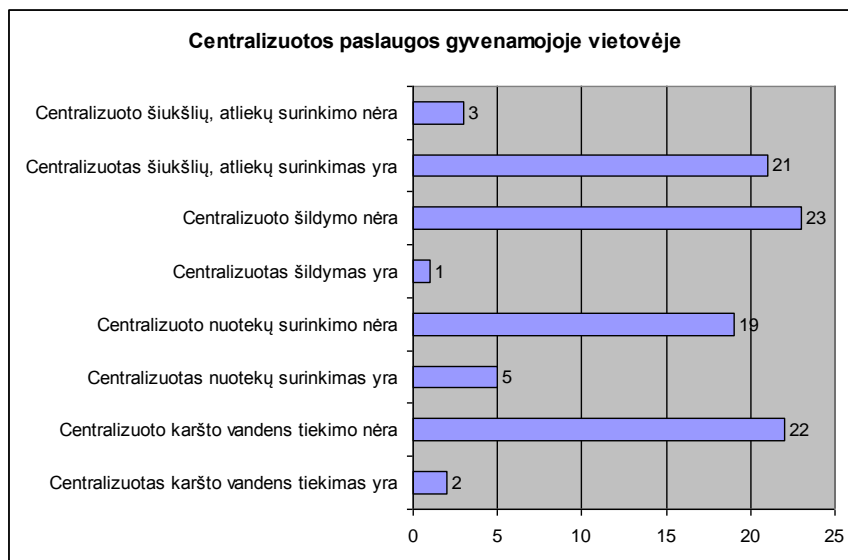
54 proc. anketinės apklausos dalyvių taip pat teigia, kad gyventojų skaičius jų gyvenamojoje teritorijoje beveik nesikeičia, 38 proc. pastebi nežymų gyventojų skaičiaus didėjimą gyvenamojoje teritorijoje. Po 4 procentus respondentų mano, kad gyventojų skaičius jų gyvenamojoje teritorijoje arba mažėja, arba sparčiai auga.

25 pav. Migracijos gyvenamojoje vietovėje vertinimas

Siekiant į rajoną pritraukti naujų verslo objektų, jaunų ir energingų specialistų, mažinti išvykstančiųjų skaičių ir mažinti socialinę bei ekonominę regiono atskirtį, rajono valdžia turėtų realiai pradėti gerinti gyvenimo sąlygas neurbanizuotose teritorijose. Nors visuose plėtros dokumentuose tai eskaluojama, padaryta dar nedaug.

Net 50 procentų respondentų pažymėjo, kad jų gyvenamojoje teritorijoje nėra vandentiekio. Analizuojant anketinius duomenis apie gyvenamųjų vietovių infrastruktūrą paaiškėjo, kad centralizuotų paslaugų rajone teikiama mažai. Žemiau esančioje lentelėje matome, kad labiausiai rūpinamasi centralizuotu šiukšlių bei atliekų surinkimu – 21 iš 24 apklausos dalyvių pažymėjo, kad jų gyvenamojoje teritorijoje ši paslauga teikiama. Centralizuotas šildymas yra tik vieno respondento sodyboje, karštas vanduo teikiamas 2 sodyboms, penkiose yra centralizuotas nuotekų surinkimas.

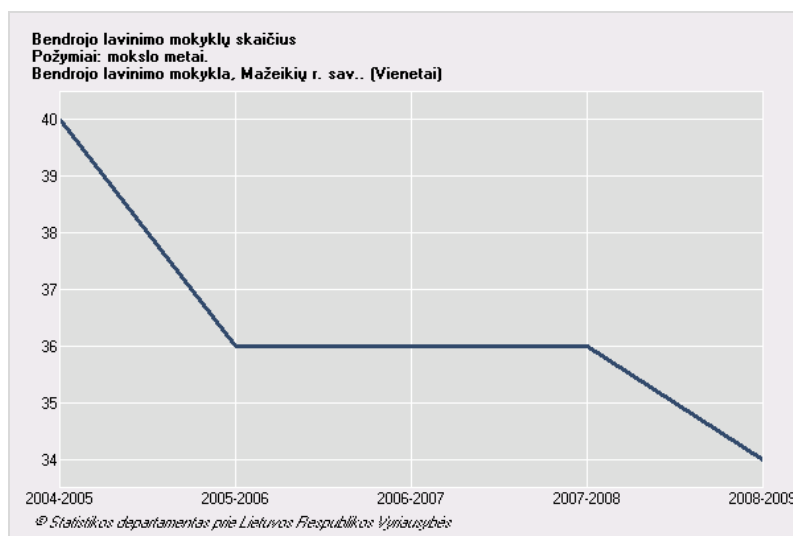

26 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal centralizuotų paslaugų teikimą (vnt.)

Sodybose ir ūkiuose, kuriuose nėra centralizuoto paslaugų teikimo, viskuo pasirūpinti pavedama patiems gyventojams. Pavyzdžiui nuotekų surinkimo sistemoms keliami nemaži reikalavimai ir norint viską tinkamai įsirengti tenka papildomai investuoti. Taip išauga sodybos ar gyvenamojo namo statybos kaštai. Iš norinčio savo privačius namus turėti piliečio reikalaujama daug, bet visiškai nenorima jam pagelbėti. Individualių namų savininkai ar sodybų šeiminkai šildymu taip pat turi pasirūpinti patys. Tačiau negalvojama, kad daugybė rūkstančių kaminų aplinką teršia daug labiau nei vienas. Be to, galima būtų pasinaudoti ir nuolat atsinaujinančiais energijos šaltiniais. Kaip pavyzdys čia galėtų būti geoterminis šildymas.

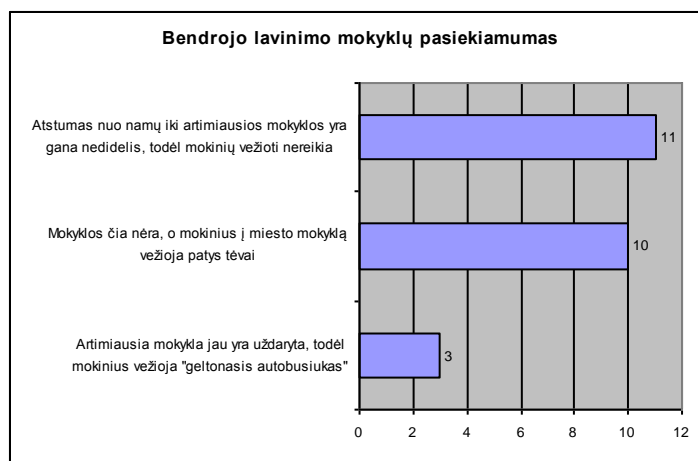
Kitas svarbus rodiklis potencialiems gyventojams, kurie galbūt norėtų gyventi šalia miesto esančiose gyvenvietėse, miesteliuose ar kaimuose yra viešųjų paslaugų teikimas. Puikiai žinome, kad vykdant švietimo reformą uždaroma vis daugiau švietimo įstaigų. Niekam ne paslaptis ir tai, kad dauguma uždaromų mokyklų – miesteliuose ar kaimuose. Diagramoje

matome mažėjantį bendrojo lavinimo mokyklų skaičių Mažeikių rajono savivaldybėje nuo 2005 m.

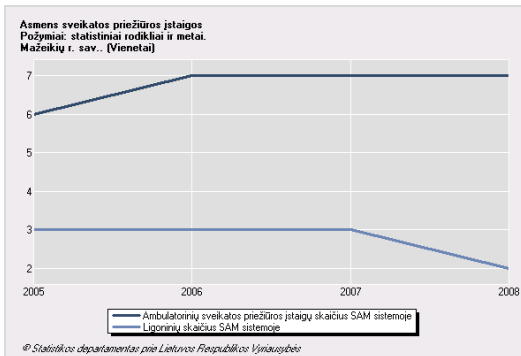
27 pav. Bendrojo lavinimo mokyklų skaičius rajone pagal mokslo metus
Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2010

Tyrime dalyvavusieji taip pat nurodė kaip sprendžiamos susisiekimo su artimiausia mokykla problemos. 42 proc. respondentų pažymėjo, kad tėvai patys yra priversti vežioti vaikus į mokyklą ir atgal, 13 proc. teigia, kad naudojami „geltonųjų autobusiukų“ paslauga. Be abejonės tai sukelia daugybę nepatogumų tiek vaikams tiek jų tėvams. Dirbantys tėvai vaikus iš mokyklos gali pasiimti tik po darbo. Tenka naudotis viešojo transporto paslaugomis, jei tokios teikiamos arba palikti vaikus be priežiūros mieste. Dauguma respondentų (net 45 proc.) gali pasigirti turį mokyklą savo gyvenamoje teritorijoje, kuri yra pakankamai arti, kad vaikai galėtų į ją nueiti pėsčiomis.

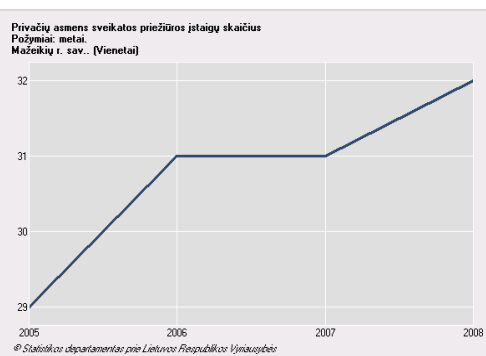

28 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal atstumus iki artimiausios mokyklos (vnt.)

Dar vienas opus ir skaudus klausimas kaimiškuose vietovėse – pirminės sveikatos priežiūros centrų veikla. Statistikos departamento duomenimis (žr. diagramas žemiau) Pirminės sveikatos priežiūros centrų (PSPC) mažėjimo Mažeikių rajono savivaldybėje nefiksuoja.

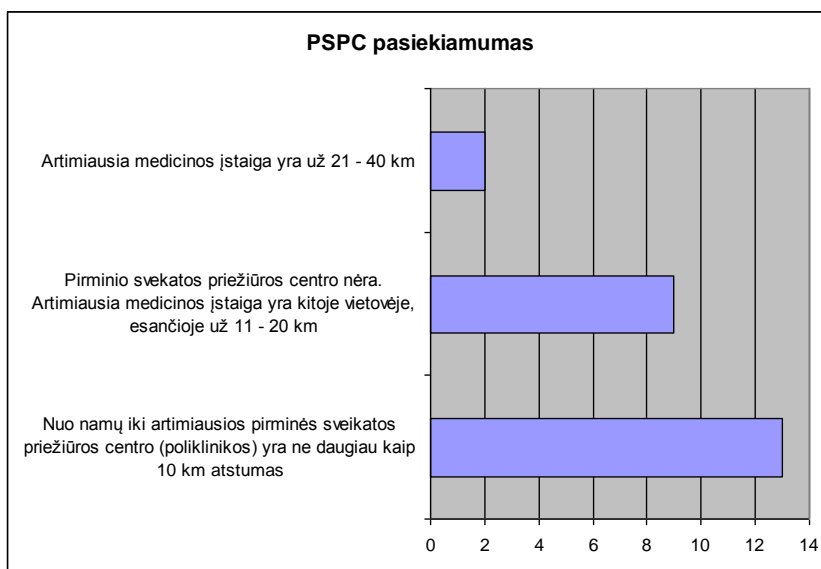
29 pav. Asmens sveikatos priežiūros įstaigos rajone pagal metus

30 pav. Privačių asmens sveikatos priežiūros įstaigų skaičius rajone pagal metus

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2010

Tačiau naujausiais duomenimis (kaip jau buvo rašyta 3.1 skyriuje) rajone stebimas privačių PSPC savivaliavimas ir vyksta medicinos punktų uždarymas.

31 pav. Asmens sveikatos priežiūros įstaigų pasiekiamumas

Atliktos apklausos duomenimis 54 procentai respondentų nesusiduria su problemomis šioje srityje, nes artimiausia PSPC įstaiga yra ne daugiau kaip per 10 km nuo jų gyvenamosios vietovės. 8 proc. respondentų susisiektis su artimiausia medicinos įstaiga yra problematiškesnis, nes ji yra už 21 – 40 km nuo jų gyvenamosios vietovės. Likusieji 38 proc. apklausos dalyvių turi keliauti iki artimiausio PSPC 11 – 20 km.

5.2.1 Tyrimo rezultatų analizės apibendrinimas

Atliktas tyrimas patvirtino, kad Lietuvoje per mažai dėmesio skiriama neurbanizuotų teritorijų plėtrai. Daugybė klausimų – infrastruktūra, planavimas ir kt. palikta savieigai ir daroma gyventojų nuožiūra. Tai, kad yra tendencija kaimą (ar priemiesčio teritoriją) rinktis kaip gyvenamąją vietą, taip pat pasitvirtino. Tai reiškiny plintantis tarp jaunų, darbingo amžiaus, išsilavinusių žmonių, sukūrusių ar planuojančių kurti šeimas.

Nedideles statybos darbų apimtis labiau nutolusiose nuo miesto teritorijose labiausiai sąlygoja aiškių verslo plėtros perspektyvų nebuvimas. Apibendrinant galima teigti, jog kalbėti apie masinį privačių sodybų kūrimo procesą tiek Mažeikių rajono savivaldybėje, tiek ir visoje Lietuvoje, galima tik kaip apie nežinia kada galinčius išsipildyti lūkesčius [8]. Žmonės nusivylę valdžios institucijų abejingumu jų poreikiams, todėl mieliau ieško savirealizacijos būdų mieste ar net svečiose šalyse. Visuose kaimiškuose rajonuose skundžiamasi, „kad iš jų be konkretaus pažado kada nors sugrįžti išvyksta išsilavinęs jaunimas“ [8]. Tačiau tenka pastebėti, kad tokių savivaldybių strateginės plėtros planuose nėra planų, kaip bus kuriamos tokiai jaunimo grupei pritaikytos darbo vietos arba kur kils naujos gyvenvietės.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Teritorijų plėtra pirmiausiai turėtų remtis subalansuotumo principais. Deja taip nėra. Yra parengta (ar ruošiamą) daugybė teisės aktų, normatyvinių dokumentų, kuriuose reglamentuojama kaip turėtų plėstis miestai, tačiau visiškai nekalbama apie naujų gyvenviečių planavimą, statybą ar jau esančių renovavimą.
2. Regionine politika turėtų būti siekiama laimėti visos šalies mastu, todėl ilgalaikis ir svarbiausias tokios plėtros tikslas – užtikrinti aukštą gyvenimo kokybę visos šalies teritorijos gyventojams.
3. Puoselėti kraštovaizdį, išsaugoti gamtą, tautinį bei kultūrinį paveldą būtina užtikrinant šiuolaikinių kaimo funkcijų sistemos įgyvendinimą. Kaimo plėtros politiką Lietuvoje būtina iš esmės keisti į vietovę orientuoto požiūrio pagrindu. Chaotiškos plėtros būtų išvengta sukūrus vieningą neurbanizuotų teritorijų plėtros strategiją.
4. Įvairiuose dokumentuose bei teisės aktuose susijusiuose su kaimo plėtra vis dar akcentuojamas žemės ūkis ir jo plėtra bei parama žemdirbiams. Apie kitus veiklos sektorius net neužsimenama.
5. Svarbu skatinti verslumą neurbanizuotose teritorijose. Taip bus kuriamos naujos darbo vietos, užtikrintas viešųjų paslaugų teikimas vietos gyventojams, naujų investicijų pritraukimas į regioną. Būtina skatinti investicijas ir plėtoti palankią verslui aplinką, skatinti veiklos kaime įvairumą, išnaudojant nenaudojamas, apleistas patalpas ir statinius. Savivaldybių vaidmuo, remiant kaimo verslą ir būsto statybas, turėtų būti stipresnis. Jos galėtų mažinti jos jurisdikcijoje esančius mokesčius ir taikyti kitas lengvatas.
6. Veikiant globalizacijos principams visiškai nebetikslinga pramonės objektus koncentruoti didžiuosiuose miestuose. Modernios įmonės ir įstaigos gali sėkmingai egzistuoti ir kaimiškose vietovėse.
7. Naujų gyvenamųjų zonų plėtra, statyba, infrastruktūros bei viešųjų erdvių planavimo klausimai turi būti įtraukti į teritorijų planavimo procesą ir realiai įgyvendinti. Šiame procese aktyviai turėtų dalyvauti bendruomenių nariai, įtraukiami mokslininkai, įvairių sričių specialistai. Strateginius plėtros planus reikėtų iš esmės keisti ir mažinti atskirtį tarp miesto ir kaimo gyventojų. Geriausiai kaimo plėtrai pasitarnautų atsižvelgimas į esamų, būsimų ar pageidaujančių būti neurbanizuotų teritorijų

gyventojais nuomonę. Šiam tikslui gali pasitarnauti vietos veiklos grupių (VVG) bei kaimų bendruomenių narių nuomonių tyrimai, apklausos bei jų pasiūlymai.

8. Poindustrinės visuomenės nariams svarbu užtikrinti rezidencinės šiuolaikinio kaimo funkcijos įgyvendinimą: suteikti erdvią, patogią sveiką ir saugią gyvenamąją aplinką užtikrinant sąlytį su gamta.
9. Pastaruoju metu Lietuvoje kuriasi bendraminčių klubai siekiantys gerinti savo gyvenimo kokybę neurbanizuotose teritorijose. Jų siūlomomis idėjomis galima pasinaudoti kuriant bendrą neurbanizuotų teritorijų plėtros strategiją. Planuojama, kad Vyriausybė ieškos būdų, kaip atlikti pradinio postūmio vaidmenį siekiant plėtoti ekologiškas gyvenvietes, remiantis užsienio šalių patirtimi. Tai padės Lietuvos kaimiškose teritorijose sparčiau plisti ekologiniam gyvenimo būdui.
10. Kaip neišnaudotą galimybę kuriant naujas gyvenvietes ir sodybas galima paminėti laisvą valstybinę žemę.
11. Telšių krašte daugybė neišnaudotų galimybių gyvenvietėms neurbanizuotose teritorijose kurti bei nišų verslui kaime plėtoti. Protingai jas išnaudojus bei pasinaudojus ES teikiama parama, būtų kuriamas daug kokybiškesnis ir šiuolaikiškas europinio kaimo modelis. SAPARD paramą galima panaudoti kaimo infrastruktūros tobulinimui (tiesiant kelius, elektros linijas, įrengiant artezinius gręžinius, tvarkant vandentiekio ir kanalizacijos sistemas).
12. Atlikto tyrimo duomenys rodo, kad gyventojai mieliau renkasi tokias gyvenamąsias vietas, kurios yra arčiau miestų. Jauni ir dirbantys respondentai rinkdamiesi būstą įvertina galimybes susisiekti su darbovietėmis, o šeimoms auginančioms vaikus, svarbu vaiko saugumas pakeliui į mokyklą ir atgal.
13. Dėl vieningos gyvenamųjų erdvių plėtros strategijos nebuvimo tyrimo dalyviai, kurdami savo gyvenamąją aplinką pasikliauja savo jėgomis. Kalbant apie naujų gyvenviečių ir sodybų kūrimo tendencijas tenka pažymėti, kad 46 proc. tyrimo dalyvių mano, kad jiems pakanka informacijos apie tai, kaip turėtų atrodyti šiuolaikinė užmiesčio sodyba Lietuvoje, 25 proc. iš vis tuo nesidomi ir 29 proc. norėtų daugiau tokios informacijos.
14. Dėl neišvengiamos globalizacijos įtakos tradiciniai sodybų elementai papildomi vakarietiškais, būdingais šiuolaikiniam žmogui. Kinta tiek paties namo samprata, tiek ir aplinkos. Ji turi būti patogios gyventi, nesudėtinga prižiūrėti.

15. Siekiant į rajoną pritraukti naujų verslo objektų, jaunų ir energingų specialistų, mažinti išvykstančiųjų skaičių ir mažinti socialinę bei ekonominę regiono atskirtį, vietinė rajono valdžia turėtų realiai pradėti gerinti gyvenimo sąlygas neurbanizuotose teritorijose. Nors visuose plėtros dokumentuose tai eskaluojama, padaryta dar nedaug. Būtina gerinti susisiekimo sąlygas tarp miesto ir kaimo.
16. Kitas svarbus rodiklis potencialiems gyventojams, kurie galbūt norėtų gyventi šalia miesto esančiose gyvenvietėse, miesteliuose ar kaimuose yra viešųjų paslaugų teikimas. Mokyklos ir gydymo įstaigos yra itin svarbūs objektai renkantis gyvenamąją vietą.

LITERATŪRA

Monografijos ir kiti mokslo leidiniai:

1. Ashworth G., Howard P. (1999) *European Heritage, Planning and Management*. Portland (USA): Intellect Ltd. ISBN 1-84150-005-4.
2. Bertašiūtė R. (2007) *Lietuvio sodyba*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. 204 p. ISBN 978-9955-624-87-5.
3. Douwe, van der Ploeg J. et al. (2000) *Rural Development: from Practices and Policies towards Theory*. *Sociologia Ruralis*, Vol 40, Number 4. Blackwell Publishers, Oxford. P. 391-408. ISSN 0038-0199.
4. Indriūnas A. V., Makštutis A. (2008) *Viešosios vadybos strategija Lietuvoje*. Monografija. Vilnius: UAB „Fridas“. 264 p. ISBN 978-9955-590-71-2.
5. Jasaitis J. (2007) *Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos įgyvendinimas strateginio planavimo procese*. *Žemės ūkio mokslai T. 14. Priedas*. p. 41–47.
6. Jasaitis J. (2008) *Šiuolaikinio lietuviškojo kaimo vizijos kūrimas*. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos 2 (11)*, p. 15-25.
7. Jasaitis J. (2009) *Vieningos gyvybinės erdvės kūrimo link*. *Žemės ūkis. Verslas, Nr. 10 (249)*.
8. Jasaitis J. Jankuvienė E. (2009) *Šiuolaikinė lietuviška sodyba kaime: lūkesčiai ir nauji sprendimai*. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos 3 (16)*, p. 202-208.
9. Jasaitis, J. (2006). *Kaimo raidos tyrimų kompleksiško problema*. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (6), 87-95.
10. Jasaitis, J. Šurkuvienė, S. (2006). *Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos kūrimas*. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2 (7), p. 85-92.
11. Jucevičius G. (2007) *Inovatyvūs miestai ir regionai*. Monografija. Kaunas: „Technologija“. 204 psl. ISBN 9955-25-182-4.
12. Laužadis Š. (2007) *Gyvenamoji aplinka ir ekologija*. Vilnius: UAB „Ciklonas“, 184 p. ISBN 978-9955-695-84-4.
13. Mačerinskas J., Matekonienė J. (2003) *Regionų ekonominės plėtros teorijos*. *Tiltai : humanitariniai ir socialiniai mokslai*, t. 2 (23). p. 55-65. ISSN 1648-3979.
14. Mačys G. (2006) *Regionų ekonomika, politika ir valdymas Lietuvoje*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Riomerio Universitetas. 168 p. ISBN 9955-19009-4.
15. Simanavičienė Ž., Kilijonienė A. (2004). *Pagrindiniai regioninės politikos įgyvendinimo ir vertinimo aspektai*. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai* Nr. 32.

16. Staniūnas E. (2005). Miestų planavimo nuostatų kaita XX a. Vakarų Europoje. Mokomoji knyga. Vilnius: Technika. 142 p. ISBN 9986-05-867-8.

17. Vidickienė D., Melnikienė R. (2008) Lietuvos kaimiškųjų regionų kaip gyvenamosios vietos patrauklumo vertinimas. *Žemės ūkio mokslai. Žemės ūkio ekonomika ir sociologija*, p. 51-59, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla.

Straipsniai mokslo leidiniuose ir internete:

18. Astrauskas A. (2004) Regioninės politikos aspektai Europos kontekste. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-12-20]. Prieiga per internetą: http://www.vrm.lt/index.php?id=131&type=98&backPID=133&pS=1075586400&pL=2505599&arc=1&tt_news=336.

19. Atkočiūnienė V. Šiuolaikinė kaimo integruotos plėtros mokslinė koncepcija. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-06-24]. Prieiga per internetą http://www.laei.lt/leid_fls/nauj_fl/kkpes_2005/va.pdf.

20. Bagdzevičienė R. Regionų plėtros ekonomikos ir vadybos aspektai. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-09-20]. Prieiga per internetą: http://www.lrti.lt/veikla/Pranesimai/RB_reg_ekon_vadyb.doc.

21. Bagdzevičienė R. Regioninės politikos vykdymo prielaidos. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-10-25]. Prieiga per internetą: http://www.lrti.lt/veikla/bag_region.doc.

22. Ellis F., Biggs S. (2001) Evolving themes in Rural Development 1950s-2000s. *Development Policy Review*, 19 (4). P. 437-448. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-22]. Prieiga per internetą: http://www.geo.unizh.ch/~backhaus/asien_texte/8_Ellis-et-al-2001.pdf.

23. Jasaitis J. (2006) Lietuva šių dienų pasaulyje-2. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-01-12]. Prieiga per internetą: http://www.smf.su.lt/documents//Studiju%20medziaga/LIETUVA%20SIU%20DIENU%20PAS_AULYJE-2.doc.

24. Jasaitis J. (2009) Vietos savivaldos reformos atidėlioti nebegalima. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-11]. Prieiga per internetą: http://www.demokratija.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=854:savivalda&catid=48:i-savivalda-be-partiniu-privilegiju-&Itemid=135.

25. Jungtinio demokratinio judėjimo Savivaldos komitetas (2010) Dėl vietos savivaldos reformos. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-11]. Prieiga per internetą: http://www.demokratija.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=919:jdj-savivaldos-komite&catid=48:i-savivalda-be-partiniu-privilegiju-&Itemid=135.

26. Kalytis R. (2007). Laisvė ar gerovė? [interaktyvus], [žiūrėta 2009-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-11762018191175235009-p2-laisv%C4%97-argerov%C4%97.htm>.
27. Kalytis, R. (2008). Paniekintoji žemė. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www.balsas.lt/naujiena/180462/paniekintoji-zeme/rubrika:naujienos-lietuva-komentaraiiranalize-lietuva>.
28. Kuliešis G. Vidickienė D. (2008) Lietuvos kaimo gyventojų nuomonės tyrimai dėl kaimo infrastruktūros gerinimo. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-04-10]. Prieiga per internetą: http://www.laei.lt/publ_view.php?id_public=42.
29. Makaraitytė I. (2004) Europos Sąjungos pinigai kaimo neišgelbės. „Atgimimas“. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-03-28]. Prieiga per internetą <http://www.bendruomenes.lt/news.php?strid=11791&id=18692>.
30. Matekonienė J., Navackaitė L., Dubauskaitė J. Kaimo turizmo vieta tolydžioje kaimo plėtroje. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-01-12]. Prieiga per internetą: http://www.lrti.lt/veikla/RP_KaiTur.doc.
31. Šimelevič K., Bagdzevičienė R. (2002) Regionalizacijos procesas – vienas iš svarbiausių veiksnių, užtikrinančių regionų ekonominę plėtrą. *Regionų plėtros vadyba 2002. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: Technologija. 179 p. [interaktyvus] [žiūrėta 2009-09-20]. Prieiga per internetą: http://www.lrti.lt/veikla/RP_RegProc.doc.

Statistikos Departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės informacija

32. Asmens sveikatos priežiūros įstaigos (2010) [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-29]. Prieiga per internetą: http://db1.stat.gov.lt/statbank/Graphics/MakeGraph.asp?menu=y&pxfile=2010329167434277709M3140101.px&gr_type=0&PLanguage=0.
33. Bendrojo lavinimo mokyklų skaičius (2010) [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-29]. Prieiga per internetą: http://db1.stat.gov.lt/statbank/Graphics/MakeGraph.asp?menu=y&pxfile=20103291530204277237M3110302.px&gr_type=0&PLanguage=0.
34. Gyventojų skaičius metų pradžioje (2010) [interaktyvus], [žiūrėta] 2010-03-29]. Prieiga per internetą: http://db1.stat.gov.lt/statbank/Graphics/MakeGraph.asp?menu=y&pxfile=20103291322234275494M3010214.px&gr_type=1&PLanguage=0.

35. Valstybei nuosavybės teise priklausantis turtas 2008 metais. Ataskaita (2009) [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-27]. Prieiga per internetą: http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/VT_ataskaita_2008.doc

Kiti dokumentai

36. Europos municipalitetų ir regionų taryba (2000) Vietinės darbotvarkės 21 pradinis vadovas. Hanoverio kreipimasis. [interaktyvus], [žiūrėta 2008-11-20]. Prieiga per internetą: http://euronet.uwe.ac.uk/www.sustainable-cities.org/hancall_lithuanian.doc.

37. Juknys R. (red.) Subalansuotosios plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita (2002). [interaktyvus], [žiūrėta 2008-11-20], p.12. Prieiga per internetą: <http://www.am.lt/LSP/files/SUB-PLET-NAC-AT.pdf>.

38. Kaimo plėtros priemonių įgyvendinimas Lietuvoje (2002), Žemdirbių ir kaimo vietovių gyventojų informavimo rengiantis narystei Europos Sąjungoje programa. Vilnius: LAEI.

39. LR Vidaus reikalų ministro įsakymas dėl Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategijos įgyvendinimo 2006–2007 metais ataskaitos patvirtinimo (2009 m. gegužės 27 d.) Nr. 1V-228. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-12-23]. Prieiga per internetą: http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/RPD/090527_Nr1v-228_1_.doc.

40. LR Vyriausybės nutarimas Dėl Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategijos (2005 m. gegužės 23 d.) Nr. 575. [interaktyvus], [žiūrėta 2008-09-11]. Prieiga per internetą: <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=84211>.

41. LR žemės ūkio ministerija ir LAEI. (2010) Žalioji knyga. Lietuvos kaimo ateitis. Vilnius: LAEI. ISBN 978-9955-481-18-8.

42. Mažeikių regioninio centro (Mažeikių miesto) kompleksinės plėtros 2008 – 2013 metų investicinė programa. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-11-25]. Prieiga per internetą: http://www.mazeikiai.lt/go.php/lit/2008_11_21_posedis/916.

43. Nacionalinė 2007 – 2013 metų kaimo plėtros strategija. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija (2007), p. 26.

44. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija: efektyvus ūkis, sveika aplinka, klestinti visuomenė. 2009 m. rugsėjo 16 d. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija.

45. Telšių regiono plėtros planas 2006 – 2013 metams. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www.telsiai.aps.lt/ava/selectPage.do?docLocator=801EDB3809FB11DDB1F1746164617373&categoryId=114&inlanguage=lt&pathId=463>.

46. Vietos plėtros 2008 - 2014 m. strategija (2008). [interaktyvus], [žiūrėta 2009-03-24]. Prieiga per internetą: http://www.mazeikiai.lt/go.php/lit/Siaures_vakaru_Lietuvos_vietos_veiklos_g/865/2/168.

Kiti internetiniai šaltiniai

47. Kaimo plėtros skyriaus uždaviniai ir funkcijos (2009). [interaktyvus], [žiūrėta 2009-03-24]. Prieiga per internetą: <http://www.telsiai.lt/index.php?148497574>.

48. Laisva valstybinė žemė ir žemėtvarkos projektai. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-04-21]. Prieiga per internetą: <http://www.telsiai.aps.lt/ava/selectPage.do;jsessionid=3D66EA27D73671A8A4462A42A8777BDC?docLocator=AA7D43D9E9B511DBAF0D746164617373&inlanguage=lt&pathId=84>.

49. Lietuvos regioninė politika. Probleminės teritorijos (2008). [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-28]. Prieiga per internetą: <http://www.vrm.lt/nrp/index.php?id=169>.

50. Lietuvos regioninė politika: Mažeikiai. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-01-26]. Prieiga per internetą: <http://www.vrm.lt/nrp/index.php?id=192>.

51. Regionų administravimas. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-12-20]. Prieiga per internetą: http://www.mruni.eu/mru_Lt_dokumentai/katedros/viesojo_administravimo_katedra/paskaitu_ko_nspektai/Regionu_adm_paskaitos.pps.

52. Vietos veiklos grupės parengta strategijai įgyvendinti skirta per 9 mln. litų (2009). [interaktyvus], [žiūrėta 2009-07-28]. Prieiga per internetą http://www.mazeikiai.lt/go.php/lit/Vietos_veiklos_grupes_parengtai_strategi/3144/1.

Kitos publikacijos

53. „Ašva“ – namai už buto kainą (2009). [interaktyvus], [žiūrėta 2009-09-15]. Prieiga per internetą <http://httwww.skelbiu.lt/3751230.html>.

54. AB SEB banko Prezidento patarėjų grupė (2009). Rytinės naujienos. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-04-09]. Prieiga per internetą: <http://www.seb.lt/Archyvas/2009-01-29.pdf>.

55. Antroji vizijos dalis, kuri vadinasi „Ir aš noriu į šią ateitį!". Skambantys kedrai. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-03-25]. Prieiga per internetą: <http://anastasija.lt/index.php?m=64>.

56. Končiutė R. Probleminių teritorijų plėtros programų rengimas pareikalau laiko ir gebėjimų. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-28]. Prieiga per internetą: <http://www.santarve.lt/article/view/8142/1/?PrintableVersion=enabled>.

57. Mišeikytė N. (2009) Kaimo medicinos punktai ties išnykimo riba? „Santarvė“ Nr. 98 (9480).

58. Namas vertas milijono (2005). Centras, Nr. 7 [interaktyvus], [žiūrėta 2009-03-12]. Prieiga per internetą: http://www.naujinamai.lt/index.php?language_id=lt&action=view&page_id=528.
59. Pociutė A. (2002) Ko galėtume pasimokyti iš suomių? „Žemaičių žemė“ (Nr. 1). [interaktyvus], [žiūrėta 2008-09-12]. Prieiga per internetą: <http://samogitia.mch.mii.lt/kultura/Caplikas.htm>.
60. Svajonių žemė. Skambantys kedrai. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-03-25]. Prieiga per internetą: <http://anastasija.lt/index.php?m=70>.
61. Valstybinė žemė naudojama nepakankamai efektyviai (2008). [interaktyvus], [žiūrėta 2009-04-09]. Prieiga per internetą: <http://www.vtv.lt/naujienos/lietuvoje/valstybine-zeme-naudojama-nepakankamai-efektyviai.html>.

PRIEDAI

1 Priedas

VERSLO, PRAMONĖS IR KAIMO PLĖTROS SEKTORIAUS SSGG ANALIZĖ

<p>STIPRYBĖS</p> <ul style="list-style-type: none"> • AB "Mažeikių nafta" veikla sukuria palankias sąlygas smulkaus bei vidutinio verslo plėtrai Mažeikiuose ir intensyviai geležinkelio bei naftotiekio panaudojimui; • Verslo inkubatorių ir informacinių centrų plėtra regione; • Vyksta natūralus įmonių prisitaikymo prie rinkos sąlygų procesas: kuriami nauji verslai ir apleidžia rinką neefektyvūs; • Didelis SVV subjektų skaičius ir verslumo lygis; • Didelis rekreacinis potencialas; • Patrauklūs gamtiniai, kultūriniai ir istoriniai ištekliai; • Intensyviai vystomas kaimo turizmas; • Saugomų teritorijų gausa; • Santykinai mažas dirvožemio, vandens ir oro užterštumas sudaro palankias sąlygas ekologiniam žemės ūkiui plėtoti. 	<p>GALIMYBĖS</p> <ul style="list-style-type: none"> • Narystės ES sukurta didesnė ekonominės veiklos erdvė; • Smulkaus ir vidutinio verslo plėtra; • Paskolų ir finansų rinkos augimas; • Glaudesnis bendradarbiavimas tarp stambių pramonės įmonių ir regiono smulkaus bei vidutinio verslo subjektų ; • Užsienio kapitalo pritraukimas ir bendrų įmonių steigimas; • Tyrimų ir naujų technologijų ir inovacijų plėtra verslo sektoriuje; • Verslo struktūrų (asociacijų, draugijų , klubų ir kt.) steigimas ir palaikymas; • Pasinaudojimo ES struktūrinių fondų lėšomis galimybė išvystant turizmo paslaugų infrastruktūrą; • Didėjantys turistų srautai; • Tarpregininės svarbos turistinių kelių plėtra; • Nuo 2004 m. prasidėjo ES parama žemės ūkiui ir kaimo plėtrai pagal Kaimo plėtros planą ir Bendrąjį programavimo dokumentą, kas sukuria papildomas investicines paramos galimybes ūkininkams, kitiems kaimo ūkiniams subjektams, perdirbimo ir rinkodaros įmonėms jų veiklai modernizuoti ir gaminamos produkcijos konkurencingumui padidinti; • Didėjančios galimybės įsitvirtinti linų, rapsų, daržovių, vaisių, ekologiškų žemės ūkio ir maisto produktų, kai kurių netradicinių produktų besiplečiančiose rinkose. •
<p>SILPNYBĖS</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verslo plėtrai nepakankamai panaudojamos informacinės ir kitos technologijos; • Nepakankamai bendradarbiauja smulkaus ir vidutinio verslo įmonės; • Kvalifikuotos darbo jėgos emigracija mažina investicinį regiono patrauklumą; • Žemas gyventojų verslumo lygis; • Siaura rekreacijos paslaugų (ypač poilsio ir pramogų) pasiūla; • Maža vartotojų perkamoji galia, nesudaranti galimybių išplėtoti įvairiapusės prekybos ir paslaugų infrastruktūros nedidelėse, mažiau urbanizuotose vietovėse; • Nedidelis informacinių technologijų vartotojų tankis, sumažinantis galimybes diegti inovatyvias prekybos ir paslaugų rūšis; • Didelis SVV įmonių išsiregistravimas; • Silpnai išvystytas paslaugų sektorius; • Silpnai išvystytas statybų sektorius; • Didelė darbo rinkai nepasirengusių bedarbių dalis; • Nepakankamas ir neefektyvus nebeveikiančių pramonės objektų panaudojimas; • Augantys išsivystymo netolygumai tarp miesto ir kaimo; • Ribotas priejimas prie finansinių išteklių ir esminių konsultacijų/informacijos verslą pradėjantiems; • Neišvystyta maitinimo ir apgyvendinimo paslaugų sfera; • Turizmo informacijos paslaugų stoka; • Nepakankamas kaimo turizmo potencialo išnaudojimas; • Mažas daugumos žemės ūkio augalų derlingumas; • Ūkių struktūros neatitinka rinkos sąlygas ir ES reikalavimus; • Daugiau kaip 60 proc. ūkininkų yra 60 metų ir vyresni. Jaunimas mažai domisi ūkininkavimu; • Neišnaudojamos linų ūkio plėtros galimybės. 	<p>GRĖSMĖS</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nesuformuoti administraciniai gebėjimai įsisavinti ES teikiamą paramą; • Nepakankamai efektyvus finansinės ES SF paramos panaudojimas; • Kvalifikuotos darbo jėgos ir jaunimo išvykimas iš apskrities; • Augantis bedarbių, neturinčių reikiamų kvalifikacijų ir įgūdžių, skaičius, įskaitant ir tarp jaunimo; • Priešprieša tarp stambių ir smulkių verslininkų; • „Protų nutekėjimas“, silpninantis regiono intelektualinį potencialą, sukeliantis depopuliaciją, aštrinantis kvalifikuotos darbo jėgos stygiaus ir nequalifikuotos darbo jėgos pertekliaus problema • Dėl didėjančios neurbanizuotų vietovių atskirties bei jų gyventojų senėjimo mažėjantis įmonių susidomėjimas plėtoti verslą šiose vietovėse; • Apskrities turizmo strategijos nebuvimas; • Saugomų teritorijų rekreacinių zonų apkrovimas, gamtinės ekosistemos pusiausvyros pažeidimas, žala kraštovaizdžiui.

Sudaryta autoriaus pagal 2005 m. patvirtintą TELŠIŲ REGIONO PLĖTROS PLANĄ 2006 - 2013 metams.

Neurbanizuotų teritorijų plėtros idėjos pagal laikmetį

1950 m.	1960 m.	1970 m.	1980 m.	1990 m.	2000 m.
modernizmas dvilypė ekonomika neišvystytas žemės ūkis bendruomenių vystimasis „tingūs“ valstiečiai					
	pokyčių siekimas technologijų „judėjimas“ mechanizacija žemės ūkio plėtra didėjantis žemės ūkio vaidmuo „žalioji“ revoliucija (pradžią) racionalūs valstiečiai				
		plėtros įtakotas persiskirstymas pagrindiniai poreikiai integruota neurbanizuotų teritorijų plėtra valstybinė žemės ūkio politika valstybės garantuojamas kreditavimas miesto diskriminacija skatinamos inovacijos „žalioji“ revoliucija (tęsinys) neurbanizuotų teritorijų augimas ir su tuo susiję reiškiniai			
			struktūrinis reguliavimas laisvoji rinka „teisingų kainų“ nustatymas valstybės pasitraukimas nevyriausybių organizacijų veiklos (NVO) pradžią staigus neurbanizuotų teritorijų augimas ūkininkavimo sistemų tyrimai „saugaus“ maisto ir jo trūkumo analizė neurbanizuotų teritorijų plėtra kaip procesas, o ne galutinis rezultatas moterys raidos procese skurdo problemų švelninimas		
				mikrokreditas visiems priimtina neurbanizuotų teritorijų plėtra neurbanizuotų teritorijų plėtra orientuota į plėtroje dalyvaujančius („aktorius“) tarpininkavimo analizė neurbanizuotų teritorijų saugumo tinklų lytis ir plėtra aplinka ir parama skurdo mažinimas	
					pastovios pajamos pragyvenimui geras valdymas decentralizacija bendradarbiavimo kritika daugiasektoriškumas socialinė apsauga skurdo išnaikinimas

Sudaryta autoriaus pagal Ellis F., Biggs S. (2001) *Evolving themes in Rural Development 1950s-2000s.*

Valstybinės žemės fondas¹

Metų pradžioje	2008		2009	
	tūkst. ha	mln. Lt	tūkst. ha	mln. Lt
1. Žemės ūkio paskirties žemė, iš viso	1006,9	14208,9	939,3	13364,8
1.1. Gyventojų asmeninio ūkio žemė (asmeniniam ūkiui suteikti ir naudojami (neprivatizuoti) žemės sklypai)	161,5	2058,8	124,2	1532,2
1.2. Fizinė asmenų nuomojama (naudojama) žemė	335,8	1673,8	330,0	1632,7
1.3. Valstybės įmonių, mokslo ir mokymo įstaigų naudojama žemė	15,0	459,5	14,7	476,2
1.4. Žemės ūkio bendrovių ir kitų juridinių asmenų nuomojama žemė	82,5	639,2	79,2	629,0
1.5. Sodininkų bendrijų ir jų narių naudojama žemė	6,9	2407,7	6,7	2660,6
1.6. Nesuteikta naudotis ir neišnuomota žemė (laikini nenaudojama žemės ūkio paskirties žemė)	405,3	6969,8	384,5	6434,0
2. Miškų ūkio paskirties žemė, iš viso²	1340,8	14565,8	1321,2	9380,3
2.1. Valstybės įmonių miškų urėdijų valdoma žemė ²	1324,5	14402,2	1307,7	9289,4
2.2. Nacionalinių parkų direktorių valdoma žemė ²	7,5	101,0	7,5	47,5
2.3. Kitų juridinių ir fizinių asmenų naudojama miško žemė ²	8,7	62,6	6,0	43,5
3. Vandens ūkio paskirties žemė	175,3	2853,8	174,8	2733,1
4. Konservacinės paskirties žemė, iš viso	43,0	586,6	43,1	539,7
4.1. Valstybinių rezervatų ir valstybinių parkų rezervatų žemė ²	38,3	312,9	38,4	258,6
4.2. Saugomų gamtos ir kultūros paveldo objektų žemė	4,6	273,7	4,6	281,1
5. Kitos paskirties žemė, iš viso	286,9	78458,8	281,8	87964,6
5.1. Namų valdų žemės sklypai	24,9	10291,8	21,8	9158,5
5.2. Kitokiai veiklai naudojama žemė	262,0	68166,9	260,0	78806,1
6. Laisvos valstybinės žemės fondas	4,9	364,6	4,4	354,1
Valstybinės žemės fondas Lietuvos Respublikos teritorijoje, iš viso³	2857,7	111038,4	2764,6	114336,6
iš to skaičiaus				
neatkurto nuosavybės teisės į žemę, mišką ir vandens telkinius ⁴	151,5	...	116,1	...
7. Valstybei nuosavybės teise priklausanti žemė ne Lietuvos Respublikos teritorijoje	0,0	8,8	0,0	8,8
Valstybei nuosavybės teise priklausanti žemė, iš viso	2857,7	111047,2	2764,6	114345,4

¹ Duomenys apie valstybinius žemės plotus panaudoti iš Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos, Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos, VĮ Registrų centro leidinių „Lietuvos Respublikos žemės fondas 2008 m. sausio 1 d.“ ir „Lietuvos Respublikos žemės fondas 2009 m. sausio 1 d.“ (<http://www.nzt.lt>). Valstybinės žemės fondo įvertinimą atliko VĮ Registrų centras.

² Žemės ir medynuose sukauptos medienos vertė. 2008 m. duomenys vertine išraiška perskaičiuoti pagal 2009 m. taikytą metodiką (žr. Aiškinamojo rašto 5 psl.).

³ Teritorinės jūros vandenių plotas (186 100 ha) į valstybinės žemės fondo plotą neįtrauktas.

⁴ Panaudoti Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos duomenys, kuriuos ministerijai teikia apskričių viršinių administracijų.

**GYVENAMŪJŲ NAMŲ STATYBA MAŽESNIUOSE MIESTUOSE, MIESTELIUOSE IR KAIMO
VIETOVĖSE
(ANKETA)**

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centras tyrinėja atokiau nuo didžiųjų miestų esančių vietovių individualių gyvenamųjų namų bei ūkinių pastatų statybos, sodybų remonto, atnaujinimo ir pertvarkymo perspektyvas. Jūsų atsakymai padės parengti pasiūlymus, kaip spręsti susikaupusias problemas, stiprinti paramą šių vietovių gyventojams. Atsakydami apibraukite jums tinkančio atsakymo numerį arba įrašykite savo atsakymą. Labai prašome atsakyti į VISUS klausimus.

1. Kur esate įsigiję nekilnojamą turtą (sodybą, ūkį, sklypą ir kt.)?

1. Nedideliame mieste (ne rajono centre)	2. Miestelyje (nuo 3000 iki 500 gyventojų)
3. Kaimo gyvenvietėje arba kolektyviniame sode	3. Atskirame vienkiemyje

2. Kokio dydžio ir kokios paskirties žemės sklypą esate įsigiję?

1. Žemės ūkio paskirties ūkį, ha dydžio (įrašykite)	2. Nedidelį žemės ūkio paskirties sklypą (2-3 ha)
3. 1 ha dydžio žemės ūkio paskirties sklypą	4. Mažesnę nei 1 ha, bet ne mažesnę nei 15 arų žemės ūkio paskirties sklypą
5. 5-15 arų dydžio sklypą	6. Mažesnę nei 5 arų sklypą

3. Kokius pastatus jau turite jums priklausančiame sklype arba ūkyje?

1. Tik sodo namelį, dar nepritaikytą nuolatiniam gyvenimui per visus metus	3. Gyvenamąjį namą
2. Sodo namelį, jau pritaikytą gyvenimui per visus metus	
4. Sodybą su gyvenamuoju namu ir pagalbiniais negamybiniais pastatais (garažu, sandėliuku, stogine ir pan.)	
5. Sodybą su gyvenamuoju namu ir ūkiniais pastatais (tvartais, sandėliais, dirbtuvėmis ir kt.)	
6. Kaimo turizmo sodybą, motelį, viešbutį	
7. Tik negyvenamosios paskirties pastatus (dirbtuves, parduotuvę ir pan.)	

4. Prieš kiek laiko įsigijote sodybą (ūkį, sklypą)?

1. Prieš mažiau nei vienerius metus	2. Prieš 2-3 metus	3. Prieš 4-10 metų
4. Prieš 11-20 metų	5. Prieš daugiau nei 20 metų	6. Gyvenu čia nuo pat gimimo

5. Ar jau gyvenate nuosavoje sodyboje, ūkyje?

1. Dar ten negyvename (neįrengta, nebaigtas remontas ir pan.), tačiau ruošiamės persikelti pastoviam gyvenimui
2. Nesiruošiamo ten gyventi pastoviai, tačiau atvykstame savaitgaliais, per atostogas ir pan.
3. Gyvename pastoviai, tačiau dirbame mieste (kitoje vietovėje)
4. Gyvename pastoviai ir šioje vietovėje dirbame

6. Ar planuojate gyvenamųjų pastatų statybas savo sodyboje (sklype, ūkyje)?

1. Jokių statybos darbų neplanuojame, nes sodyba yra visiškai sutvarkyta
2. Planuojame netrukus pradėti naujo gyvenamojo namo statybą
3. Planuojame netrukus statyti nedidelius papildomus pastatus (garažą, sandėliuką, stoginę ir pan.)
4. Šiuo metu statybų neplanuojame dėl lėšų stokos, tačiau ateityje reikės naujo gyvenamojo namo
5. Šiuo metu statybų neplanuojame, tačiau ateityje reikės papildomų pastatų (garažo, sandėliuko ir kt.)

7. Ar planuojate ūkinių (gamybinių) pastatų statybas savo sodyboje (ūkyje)?

1. Neplanuojame, nes jokia gamybine veikla šioje sodyboje neplanuojame užsiimti
2. Ūkinių pastatų statybas planuojame tik po kelerių metų, kai sukaupsime tam lėšų

3. Ūkinių pastatų (tvartų, sandėlių, dirbtuvių ir kt.) statybas planuojame pradėti jau šiemet

8. Ar planuojate remontuoti arba atnaujinti gyvenamuosius pastatus savo sodyboje (ūkyje)?

1. Jokių remonto arba pastatų atnaujinimo darbų artimiausioje ateityje neplanuojame
2. Planuojame suremontuoti (atnaujinti) gyvenamąjį namą
3. Planuojame suremontuoti (atnaujinti) papildomus pastatus (garažą, sandėliuką, stoginę ir pan.)

9. Ar planuojate remontuoti arba atnaujinti ūkinius (gamybinius) pastatus?

1. Ūkinių (gamybinių) pastatų remonto arba atnaujinimo darbų artimiausioje ateityje neplanuojame
2. Planuojame atlikti tik nedidelės apimties remonto darbus
3. Planuojame kapitalinius pastatų atnaujinimo darbus

Ivardinkite šiuolaikinės sodybos, kurioje nevykdoma gamybinė veikla, dalis:

Eil. Nr.	Dalių pavadinimai	1- būtina	2 - pageidautina	3 - netikslinga
10.	Vaismedžių ir vaiskrūmių sodas			
11.	Gėlynas			
12.	Šiltnamis ir sklypelis daržovėms auginti			
13.	Sporto aikštelė			
14.	Vaikų žaidimų aikštelė			
15.	Plaukymo baseinas			
16.	Apsauginė medžių juosta arba gyvatvorė			

17. Ar pakanka informacijos, kaip turėtų atrodyti šiuolaikinė užmiesčio sodyba Lietuvoje?

1. Nepakanka
2. Pakanka
3. Negaliu atsakyti, nes tuo nesidomėjau

18. Ar jus patenkina individualiems savininkams siūlomi nauji gyvenamųjų namų projektai?

1. Pilnai patenkina
2. Nepilnai patenkina
3. Negaliu atsakyti, nes jais nesidomėjau

19. Ar jus patenkina ūkininkams siūlomi naujų gamybinių pastatų projektai?

1. Visiškai patenkina
2. Nepilnai patenkina
3. Negaliu atsakyti, nes jais nesidomėjau

20. Ar jus patenkina galiojanti statybų leidimų išdavimo tvarka?

1. Visiškai patenkina
2. Nepilnai patenkina
3. Negaliu atsakyti, nes ja nesidomėjau

21. Ką siūlytumėte joje keisti?

.....
.....
.....
.....

22. Kaip vykdėte statybos/atnaujinimo darbus?

1. Samdėte įmonę užsiimančią individualių namų statybos darbais
2. Samdėte pavienius darbininkus (tam tikrų sričių specialistus)
3. Viską teko daryti savo jėgomis, nes kvalifikuotų darbininkų trūksta, o įmonę samdyti per brangu
4. Tokių darbų neprireikė nes įsigyta sodyba visiškai tenkina poreikius.

23. Kaip vertinate statybos darbų kainas ir kokybę?

1. Visiškai patenkina
2. Nepilnai patenkina
3. Visiškai nepatenkina
4. Negaliu atsakyti, nes nesidomėjau

24. Koks atstumas yra nuo jūsų iki artimiausios kito savininko sodybos pastatų?

1. Ne mažiau, kaip 1 kilometras
2. Ne mažiau, kaip 100 metrų
3. Ne mažiau, kaip 10 metrų
4. Mažiau kaip 10 metrų

25. Kokio atstumo nuo jūsų iki artimiausios kito savininko sodybos pastatų norėtumėte jei būtų galimybė rinktis?

1. Ne mažiau, kaip 1 kilometras	2. Ne mažiau, kaip 100 metrų
3. Ne mažiau, kaip 10 metrų	4. Mažiau kaip 10 metrų

26. Ar vietovėje, kurioje yra jūsų sodyba, pastaruoju metu gausėja gyventojų?

1. Šioje vietovėje gyventojų skaičius mažėja	2. Gyventojų skaičius beveik nesikeičia
3. Gyventojų skaičius nežymiai didėja	4. Gyventojų skaičius sparčiai auga

27. Ar šioje vietovėje yra bendrojo lavinimo mokykla, kurią patogų pasiekti bent kuriuo metu laiku?

1. Ne, artimiausia mokykla jau yra uždaryta, todėl mokinius vežioja „geltonasis autobusiukas“
2. Ne, mokyklos čia nėra, o mokinius į miesto mokyklą vežioja patys jų tėvai
3. Atstumas nuo mūsų namų iki artimiausios mokyklos yra gana nedidelis, todėl mokinių vežioti nereikia

28. Ar šioje vietovėje yra medicinos įstaigos?

1. Taip. Nuo mūsų namų iki artimiausio pirminės sveikatos priežiūros centro (poliklinikos) yra ne daugiau kaip 10 km atstumas
2. Ne, šioje vietovėje pirminio sveikatos priežiūros centro nėra. Artimiausia medicinos įstaiga yra kitoje vietovėje, esančioje už 11-20 km
3. Artimiausia medicinos įstaiga yra už 21-40 km

29. Ar šioje vietovėje yra vandentiekio tinklas?

1. Taip. Mūsų sodyba iš jo aprūpinama vandeniu.
2. Taip, tačiau mes juo nesinaudojame. Vandeniui apsirūpiname iš savo šulinio (gręžinio)
3. Ne, šioje vietovėje vandentiekio nėra

Nurodykite, ar jūsų sodybai teikiamos šios paslaugos:

30. Centralizuotas karšto vandens tiekimas	1. Taip	2. Ne
31. Centralizuotas nuotekų surinkimas	1. Taip	2. Ne
32. Centralizuotas šildymas	1. Taip	2. Ne
33. Centralizuotas šiukšlių, atliekų surinkimas:	1. Taip	2. Ne

34. Kaip vertinate gyvenvietės, kurioje yra jūsų sodyba, architektūrinį vaizdą?

1. Ši gyvenvietė neturi jokio vientiso architektūrinio stiliaus ir neteko girdėti, kad kas nors tuo domėtusi
2. Jau teko girdėti apie būsimuosius architektūrinius reikalavimus sodyboms
3. Šioje gyvenvietėje yra nustatyti vieningi architektūriniai reikalavimai

35. Kaip formuojate savo sodybos estetinį stilių?

1. Pagal galiojančius architektūrinius reikalavimus
2. Rėmiausi dizainerio patarimais
3. Atsižvelgiant į bendrą gyvenvietės stilių
4. Sodybą įsigijau visiškai sutvarkytą ir esu patenkintas (a) jos stiliumi
5. Savo nuožiūra

Nurodykite pagrindinius sunkumus su kuriais susidūrėte vykdydami statybos ar remonto darbus:

36. Trūksta informacijos apie reikalingus dokumentus pradedant

statybos darbus bei priduoant pastatus eksploatacijai,

labai apsunkina vaikščiojimas iš kabineto į kabinetą:

1. Taip

2. Ne

37. Parduotuvėse nepakanka informacijos apie siūlomų

statybinių medžiagų kokybę bei naudojimą:

1. Taip

2. Ne

38. Pasigedau statybinių bei apdailos medžiagų įvairovės:

1. Taip

2. Ne

39. Kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas:

1. Taip

2. Ne

40. KITA:

41. Pateikite savo pasiūlymus bei rekomendacijas kaip būtų galima spręsti iškilusius sunkumus nurodytus aukščiau:

42. Ką darytumėte kitaip jei dabar pradėtumėte statybą/remontą/atnaujinimą?

Pateikite kai kuriuos duomenis apie save:

43. Į šiuos klausimus atsakė:

1. moteris

2. vyras

44. Jūsų amžius: 1. iki 30 metų

2. 31-40 metų

3. 41-50 metų

4. 51-65 metai

5. daugiau kaip 65 metai

45. Išsilavinimas: 1. Nebaigtas vidurinis (spec.vidurinis)

2. Bendras vidurinis (be profesijos)

3. Bendras vidurinis ir profesinis (darbininkiškas)

4. Aukštesnysis

5. Aukštasis neuniversitetinis

6. Aukštasis universitetinis

46. Jūs esate: 1. Verslininkas

2. Studentas, moksleivis

3. Nekvalifikuotas darbininkas

4. Kvalifikuotas darbininkas

5. Tarnautojas, specialistas

6. Valstybinės įmonės arba įstaigos vadovas

7. Privачios įmonės arba įstaigos savininkas

8. Privачios įmonės darbuotojas

47. Pagrindinis pragyvenimo šaltinis: 1. Alga

2. Pajamos iš privataus, ne žemės ūkio verslo

3. Pajamos iš privataus žemės ūkio

4. Socialinės išmokos (pensija ir kt.)

Užpildymo data: 2010 m.

Užpildymo vieta (miestas, rajonas, miestelis):

Dėkojame už atsakymus!

**KLAUSIMYNAS SAVIVALDYBIŲ DARBUOTOJAMS KURUOJANTIEMS STATYBŲ,
REMONTO BEI RENOVACIJOS DARBUS BEI ARCHITEKTŪROS IR URBANISTIKOS
SKYRIAUS DARBUOTOJAMS**

Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto Kaimo plėtros tyrimų centras tyrinėja atokiau nuo didžiųjų miestų esančių vietovių ūkinės plėtros perspektyvas bei gyvenamųjų objektų (sodybų ir gyvenviečių) neurbanizuotose teritorijose statybos ir renovacijos galimybes. Prašome dalyvauti tyrime ir atsakyti į VISUS klausimus.

1. Kaip savivaldybė prisideda prie kaimiškose teritorijose esančių objektų rekonstrukcijos ir remonto?

.....
.....

1.1 Ar vykdoma visuomeninės paskirties pastatų (mokyklų, darželių, med. punktų) renovacija ir remontas?

.....
.....

1.2 Ar vykdomi vandentvarkos atnaujinimo ir statybos projektai?

.....
.....

2. Ar rajone vykdomos naujos statybos, rekonstrukcijos darbai?.

.....
.....

2.1 Kiek patvirtinta leidimų gyvenamųjų namų statybai 2008 metais?

.....
.....

2.2 Kiek patvirtinta leidimų gyvenamųjų namų statybai 2009 metais?

.....
.....

2.3 Kiek patvirtinta leidimų paslaugų sferos verslo objektų statybai 2008 metais?

.....
.....

2.4 Kiek patvirtinta leidimų paslaugų sferos verslo objektų statybai 2009 metais?

.....
.....

2.5 Kiek patvirtinta leidimų statinių rekonstrukcijai 2008 metais?

.....
.....

2.6 Kiek patvirtinta leidimų statinių rekonstrukcijai 2009 metais?

.....
.....

Užpildymo data: 2009 m. mėn. d.

Užpildymo vieta (miestas, rajonas, miestelis):

Dėkojame už atsakymus